

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KÜRESELLEŞME VE TARİHİ ALANLARDA DÖNÜŞÜM:
İSTANBUL – TARLABAŞI ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Şehir Plancısı Ahmet Asım KÜÇÜK

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı
Kentsel Koruma ve Yenileme Programı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Dilek ERDEN ERBEY

EYLÜL 2010

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**KÜRESELLEŞME VE TARİHİ ALANLARDA DÖNÜŞÜM:
İSTANBUL – TARLABAŞI ÖRNEĞİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Şehir Plancısı Ahmet Asım KÜÇÜK**

**Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı
Kentsel Koruma ve Yenileme Programı**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Dilek ERDEN ERBEY

EYLÜL 2010

Ahmet Asım K tarafından hazırlanan KÜRESELLEŞME VE TARİHİ ALANLARDA DÖNÜŞÜM: İSTANBUL – TARLABAŞI ÖRNEĞİ adlı bu tezin yüksek lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Yrd.DoÇ.Dr. Dilek Erden Erbey

Tez Yöneticisi

Bu alıŐma, jürimiz tarafından Şehir Ve Bölge Planlama Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

BaŐkan: : Yrd.DoÇ.Dr. Dilek Erden Erbey

ye : Yrd.DoÇ.Dr. Kevser stndağ

ye : Yrd.DoÇ.Dr. Nezih Aysel

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
SUMMARY	iv
ÖNSÖZ	v
TABLolar	vi
ŞEKİLLER	vii
HARİTALAR	viii
FOTOĞRAFLAR	ix
GRAFİKLER	x
EKLER	xi
KISALTMALAR	xii
AMAÇ KAPSAM YÖNTEM	1
1. KENTSEL KORUMA - DÖNÜŞÜM VE YASAL ZEMİN	3
1.1. Kentsel Korumanın Tanımı ve Önemi	3
1.1.1. Tarihi Çevreyi Koruma İsteği - Niçin Koruyoruz ?	6
1.1.2. Kentsel Korumanın Evrimi	8
1.2. Uluslararası Düzlemde Koruma Yapılanmaları	11
1.3. Kentsel Korumada Yeni Yaklaşımlar - Yenileme – Yenileşme-Dönüşüm	14
1.3.1. Kentsel Yenileme	14
1.3.2. Kentsel Yenileşme	15
1.3.3. Kentsel Dönüşüm	20
1.4. Türkiye’de Korumanın Yasal ve Yönetimsel Çerçevesi	21
1.4.1. Yasal Düzenlemeler	22
1.4.2. Plan Yaklaşımından Proje Yaklaşımına – 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun	27
1.5. Sonuç	34
2. NEOLİBERALİZM VE KENTLER ÜZERİNE ETKİLERİ	38
2.1. Neoliberalizm ve Yeniden Yapılanma	38
2.1.1. Devletin Yeniden Yapılanması	41
2.1.2. Kamu Yönetimindeki Değişmeler – Yönetişim Modeli	42
2.2. Neoliberalizmin Devlet Politikası	44
2.2.1. I.Kuşak Özelleştirme - Devletin Küçülmesi	44
2.2.2. II. Kuşak Kamu - Yönetimi Reformu - Düzenleyici Devlet ve Yönetişim	45
2.2.3. Yerelleşme	47
2.3. Küreselleşme ve Kent	47
2.3.1. Küreselleşmenin Kentler Üzerine Etkileri	47
2.3.2. Küreselleşmenin Mekansal Etkileri	49
2.4. Küreselleşme ile Birlikte Kentlerde Yeni Söylemler	50

2.4.1.	Küresel Kent	50
2.4.2.	Girişimci Kent	53
2.5.	Küreselleşme Sonrasında Tarihi Kentlerde Koruma Politikaları - Soylulaştırma	54
2.6.	Sonuç	59
3.	KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE İSTANBUL	64
3.1.	Küreselleşmenin İstanbul'da Etkileri	64
3.1.1.	Küreselleşme İle Mekanda Meydana Gelen Değişimler	66
3.1.2.	Küresel Kent Sistemi İçinde İstanbul'un Yeri	70
3.2.	Küreselleşme Sürecinde Bir Soylulaştırma Örneği - Cihangir	73
3.2.1.	Cihangir Bölgesinin Tarihsel Gelişim Süreci	74
3.2.2.	Cihangirde Sosyal ve Mekansal Dönüşüm - 1980 Sonrası	76
3.2.3.	Cihangirin Soylulaştırma Süreci	78
3.2.4.	Cihangirde Yaşanan Sürecin Değerlendirilmesi	82
3.3.	Sonuç	83
4.	NEOLİBERAL POLİTİKALARIN İSTANBUL TARİHİ MEKÂNLARININ DÖNÜŞÜMÜNE ETKİSİ - TARLABAŞI ÖRNEĞİ	86
4.1.	Tarlabaşı	86
4.1.1.	Konumu	86
4.1.2.	Beyoğlu İlçesinin Tarihsel Gelişim ve Değişim Süreci	86
4.1.3.	Beyoğlu Bölgenin Planlama Süreci	91
4.1.4.	Beyoğlu Kentsel Sit Alanı	92
4.1.5.	Tarlabaşında Sosyal ve Mekansal Dönüşüm - 1980 Sonrası	93
4.2.	Tarlabaşı 1. Etap Yenileme Projesi	100
4.2.1.	Projenin ihale süreci	101
4.2.2.	Projenin içeriği	102
4.2.3.	Projede Öngörülen Mekansal Yenileme	102
4.2.4.	Sosyal Yapı	107
4.2.5.	Ekonomik yapı	109
4.3.	Tarlabaşı 1. Etap Projesinin Değerlendirilmesi	109
4.3.1.	5366 Sayılı Dönüşüm Kanunu	110
4.3.2.	Mekansal Yapısının Ele Alınması	112
4.3.3.	Projenin Sosyal Açıdan Değerlendirilmesi	117
4.4.	Sonuç	120
5.	SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	123
	KAYNAKÇA	130
	EKLER	136
	ÖZGEÇMİŞ	142

ÖZET

Küreselleşme Ve Tarihi Alanlarda Dönüşüm: İstanbul – Tarlabaşı Örneği

Küreselleşmenin hızla yayıldığı bir düzlemde, 1970’li yıllarda merkez ülkelerde meydana gelen ekonomik krizlere koşut olarak dünya bütününde çeşitli değişiklikler meydana gelmiş; aşırı sermaye birikimi ve üretime bağlı krizlerle birlikte 1980’lerde “neoliberalizm” olarak adlandırılan politik ve ekonomik bir yapılanmaya gidilmiştir. Böylece küreselleşmenin yaygınlaşması ve dünya bütününe kapsaması amaçlanmıştır. Neoliberal politikalarla sermayenin ulusaşırı dolaşması ve yatırımların önündeki engellerin ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Bu politik söylemle birlikte devlet yapılanması tekrar tanımlanmış, devletin küçülmesi, düzenleyici rol oynaması ve yerelleşme; ekonomide serbestleşme ve özelleştirme gibi kavramları da kapsayacak biçimde bir dizi yapısal düzenlemeye gidilmiştir. Ayrıca bu sistem yapılanması ideolojik ve kültürel çeşitli manipülasyonları da kapsamaktadır.

Neoliberalizmin kentlerdeki ideolojisi küresel kenttir. Sistem içerisinde kentler daha önce hiç olmadığı kadar ön plana çıkmakta ve kentlerin tarihi alanlarını da kapsayacak biçimde sermayedarlar için birer “yatırım alanı” haline dönüşmektedir. Bu bağlamda kentlerde, neoliberalizm ile meydana gelen değişiklikler İstanbul’da Taksim Meydanına benzer uzaklık ve geçmişte benzer niteliğe sahip Cihangir ve Tarlabaşı semtleri özelinde ele alınmıştır. Buna göre ilk olarak 1990’lı yıllarda hızla değişmeye başlayan Cihangir semtinin serbest piyasa koşullarında içsel dinamiklerle geçirdiği değişim ve dönüşüm incelenmiştir. Ekonomik gelişmelere paralel olarak mekansal değişim, sosyal farklılaşma, kullanıcı tercihleri ele alınarak bu bağlamda soylulaştırma kavramı irdelenmiştir.

Tarlabaşı’nda ise durum farklılık göstermekte; piyasa koşulları göz önünde bulundurulduğunda farklı evrelerden geçtiği görülmektedir. Bu kapsamda Tarlabaşı’nın kendi başına yenileme sürecine girememesine paralel devlet müdahalesi ile ortaya çıkan dönüşüm süreci ele alınmıştır. Neoliberal politikaların tarihi kentleri de yatırım aracı olarak işaret etmesiyle birlikte bölgenin kentsel dönüşüm sürecinde “projeci” bu yaklaşım değerlendirilmiştir. Bu kapsamda Tarlabaşı’ndaki dönüşüm salt proje bağlamında değil, bu ekonomik-politik sistemin kent mekanlarında öngördüğü ve ortaya koyduğu değişimler bütünü çerçevesinde incelenmiştir. Bunun yanı sıra proje ile ortaya çıkacak fiziksel, ekonomik ve sosyal değişimler değerlendirilmiş ve tarihi kentlerin karşı karşıya kaldığı tehdit ve fırsatlar ortaya konmuştur.

Kentlerimizin ve yönetimlerimizin neoliberalizmin bu dönüştürücü etkisinin tarihi kentlerin korunması ve yatırımların sağlanması bağlamında birbirleriyle çatışma halinde olan tarihi alanlar ve sermaye konularında karşılaştıkları sorunlar incelenmiştir. Bununla birlikte tarihi kentlerde izlenmesi gereken politikalarla ilgili önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Neoliberalizm, Neoliberalizmin Kentlerde Etkisi, Kentsel Koruma, Soylulaştırma, Kentsel Dönüşüm, İstanbul, Cihangir, Tarlabaşı.

SUMMARY

Globalization and Transformation on Historical Places: Case Study Istanbul – Tarlabaşı

Globalization has spread rapidly in a plane, in parallel with the economic crisis in the 1970s occurred in the central countries, several changes have occurred throughout the world; excessive capital accumulation and production-related crises in the 1980s with "neoliberalizm called" a political and economic structure are reduced. Thus, the spread of globalization is intended to cover the whole world. Transnational capital, neo-liberal policies, the elimination of obstacles to navigate, and targeted investments. Re-structuring of state-defined political discourse in this together, shrinking the state, and localization play a regulatory role in the economy such as liberalization and privatization to cover a range of concepts in the structural arrangement were made.

The ideology of neo-liberalism in the cities represent global city. Cities within the system than ever before emerging to the fore and historic areas of cities, one for capitalists to include "investment area" turns into. In this context, cities, neoliberalism, and a similar distance from Taksim Square in Istanbul, the changes in the past discussed the case of similar qualifications in Tarlabaşı district. Accordingly, Cihangir neighborhood began to change rapidly in the 1990s, first as a free-market conditions, the internal dynamics of change and transformation were spent. Economic developments in parallel with changes in spatial, social differentiation, the user preferences by examining the concept of gentrification are examined in this context.

The situation varies in Tarlabaşı; market conditions are seen that considering the different phases. In this context, self-renewal process of not entering Tarlabaşı parallel with the conversion process of state intervention are discussed. Neoliberal policies as a mean of investment in historic cities of the region's urban transformation process, along with signs in this approach is evaluated.

Protection of historic towns and cities managements neoliberalism and the effect of this converter in conflict with each other in the context of provision of investment capital in the historic areas and the problems they face are examined. However, suggestions were made about the policies to be followed in historic cities.

Key Words: Globalization, neoliberalism, the effect of neo-liberalism on cities, urban conservation, gentrification, Urban transformation, İstanbul, Cihangir, Tarlabaşı

Önsöz

Bu tezin gerçekleştirilmesinde, başlangıcından sonuna kadar gerekli bütün yardım, tavsiye ve yönlendirmeleri yapan, karşılaştığım problemlerin çözümünde deneyimlerinden yararlandığım tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Dilek Erden Erbey'e katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Ayrıca, çalışırken okumanın zorluğunu anlayışla karşılayan iş amirlerime, bilge ve tecrübesiyle beni yönlendiren Sema Canbazoğlu'na, tezde ne zaman sıkışsa aradığım arkadaşım Ayça Yusufuğlu'na, desteklerini benden hiçbir zaman esirgemeyen, moral ve motivasyon sağlayan aileme katkı ve desteklerinden dolayı teşekkürü borç bilirim.

Ahmet Asım Küçük
Ekim, 2010; İstanbul

Tablolar

TABLO 1:	CİHANGİR MAHALLESİ ARAZİ DEĞİŞİM DEĞERLERİ	80
TABLO 2:	GÜMÜŞSUYU MAHALLESİ ARAZİ DEĞİŞİM DEĞERLERİ	80
TABLO 3:	GÖÇ HAREKETLERİ.....	98
TABLO 4:	KONUT MÜLK - KİRA DURUMU.....	99

Şekiller

ŞEKİL 1: İSTANBUL'UN 1998'DE DÜNYA KENTLERİ ARASINDAKİ YERİ.....	71
ŞEKİL 2: İSTANBUL'UN 2008'DE DÜNYA KENTLERİ ARASINDAKİ YERİ.....	72
ŞEKİL 3: TARLABAŞI 1. ETAP PROJESİ 387 NOLU ADA	115

Haritalar

HARİTA 1:	CİHANGİR VE ÇEVRESİ HAVA FOTOĞRAFI.....	76
HARİTA 2:	TARLABAŞI VE ÇEVRESİ HAVA FOTOĞRAFI	86
HARİTA 3:	19 VE 20. YÜZYILLARDA BEYOĞLU VE ÇEVRESİ ARAZİ KULLANIMI	88
HARİTA 4:	BEYOĞLU İLÇESİ KENTSEL SİT ALANI ÇALIŞMA BÖLGELERİ.....	93
HARİTA 5:	TARLABAŞI 1. ETAP PROJESİ ÇALIŞMA ADALARI.....	100
HARİTA 6:	TARLABAŞI 1. ETAP PROJESİ ALANI VE ÇALIŞMA EKİBİ	103
HARİTA 7:	593-594 NOLU ADALAR MEVCUT KONUT ALANLARI	106
HARİTA 8:	593-594 NOLU ADA PROJEDEKİ KONUT ALANLARI	106
HARİTA 9:	TARLABAŞI 1. ETAP PROJESİ 387 NOLU ADA PLANI.....	114

Fotoğraflar

FOTOĞRAF 1:	CİHANGİR, OBA SOKAK SAĞ CEPHEDEN GÖRÜNÜM	77
FOTOĞRAF 2:	TARLABAŞI BULVARI YOL AÇMA ÇALIŞMALARI - 1986	94
FOTOĞRAF 3:	TARLABAŞI BULVARI BUGÜNKÜ DURUMU - 2008.....	95
FOTOĞRAF 4:	TARLABAŞINDA BİR SOKAK GÖRÜNTÜSÜ-1.....	96
FOTOĞRAF 5:	TARLABAŞINDA BİR SOKAK GÖRÜNTÜSÜ-2.....	96
FOTOĞRAF 6:	TARLABAŞINDA BİR SOKAK GÖRÜNTÜSÜ-3.....	96
FOTOĞRAF 7:	TARLABAŞINDA BİR SOKAK GÖRÜNTÜSÜ-4.....	96
FOTOĞRAF 8:	TARLABAŞI 1.ETAP PROJESİ 360 NOLU ADA 3 BOYUTLU GÖRSEL	105
FOTOĞRAF 9:	TARLABAŞI 1.ETAP PROJESİ 593-594 NOLU ADALAR 3 BOYUTLU GÖRSEL	105
FOTOĞRAF 10:	593-594 NOLU ADALAR MEVCUT BİNALAR.....	106
FOTOĞRAF 11:	593-594 NOLU ADALAR PROJEDEKİ 3 BOYUTLU GÖRSELLER.....	106
FOTOĞRAF 12:	FIÇICI ABDİ BEY SK MEVCUT DURUM.....	113
FOTOĞRAF 13:	FIÇICI ABDİ BEY SK. 3 BOYUTLU PROJE GÖRSELİ.....	113
FOTOĞRAF 14:	SAKIZ AĞACI CD. MEVCUT DURUM	113
FOTOĞRAF 15:	SAKIZ AĞACI CD. MEVCUT DURUM	113
FOTOĞRAF 16:	SAKIZ AĞACI CD. MEVCUT DURUM - 2	114
FOTOĞRAF 17:	SAKIZ AĞACI CD. 3 BOYUTLU PROJE GÖRSELİ - 2	114
FOTOĞRAF 18:	TARLABAŞI 1. ETAP PROJESİ 387 NOLU ADA PROJEDEN PERSPEKTİF	114

Grafikler

- GRAFİK 1: CİHANGİR MAHALLESİ ARAZİ DEĞİŞİM DEĞERLERİ GRAFİĞİ.....80**
GRAFİK 2: GÜMÜŞSUYU MAHALLESİ ARAZİ DEĞİŞİM DEĞERLERİ GRAFİĞİ 81

Ekler

EK – 1: BEYOĞLU İLÇESİ YENİLEME ALANLARI

EK – 2: BEYOĞLU İLÇESİ, TARLABAŞI VE ETRAFI BİNA DURUM ANALİZİ

EK – 3: BEYOĞLU İLÇESİ, TARLABAŞI VE ETRAFI MEVCUT ARAZİ KULLANIM ANALİZİ

EK – 4: TARLABAŞI 1. ETAP PROJESİ 361 NOLU ADA

EK – 5: BEYOĞLU İLÇESİ, TARLABAŞI VE ETRAFI YOĞUNLUK ANALİZİ

EK – 6: BEYOĞLU İLÇESİ, TARLABAŞI VE ETRAFI TESCİLLİ ESERLER ANALİZİ

Kısaltmalar

ICOMOS	Uluslararası Anıtlar Ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi - International Council on Monuments and Sites
ICCROM	Uluslararası Kültürel Varlıkları Araştırma ve Koruma Merkezi -International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
KTVKK	Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
TKTVYKYKHK	Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun
KANİP	Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı
SSP	Stratejik Sosyal Plan
ÇUŞ	Çok Uluslu Şirket
GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler Ve Anıtlar Yüksek Kurulu
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
UFK	Uluslar arası Finans Kuruluşu
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsü

Amaç Kapsam Yöntem

Çalışmanın Amacı

Küreselleşmenin 1980'lerden sonra dünya bütününde hızla yayılmasıyla birlikte, kentlerin tarihi alanları bu ekonomik söylem içerisinde çeşitli şekillerde etkilenmişlerdir. Tarihi kentlerdeki koruma olgusu bu dönem ile birlikte yalnızca koruma değil, bunun yanı sıra sermaye odaklı dönüşüme de konu olmaktadır. Bu bağlamda küreselleşme kentler üzerinde önemli değişimlere sebep olmaktadır.

Çalışmada, küresel sistemin bir parçası olma yolunda ilerleyen ve neoliberal paradigmaları benimseyen Türkiye'de tarihi-kültürel çevrenin korunması sorununun incelenmesi amaçlanmaktadır.

Bu bağlamda tarihi kentlerin küresel sistemle entegre olmasının sağlanarak, her kesimin kazandığı çoklu bir yapının bugün kentlerde yapacağı etkiler üzerinde durulmuştur.

Küreselleşme ile tarihi-kültürel kimliğin korunması arasındaki ikilem çalışma konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmada neoliberal politikaların kent toprağını nasıl değerlendirdiği, küreselleşme sürecinde kentlerin nasıl şekil değiştirdiği ve kentin tarihi alanlarında sermayenin nasıl yönlendirildiği Tarlabası, Cihangir bölgelerinin değişim süreçleri kapsamında incelenmiştir. Uzaklık olarak Taksim bölgesine benzer mesafede bulunan Cihangir ve Tarlabası bölgelerinin sosyo-kültürel, ekonomik ve mekânsal olarak nasıl bu kadar kopuk geliştiğini ve kendi kentsel değişimini sağlayamayan Tarlabası'nda, yönetim kademesinin sermaye odaklı yaklaşımlarla ortaya çıkan dönüşümü değerlendirilmiştir. Cihangir bölgelerinin koruma planları, prensipleri ile planlı (!) gelişimine karşın, Tarlabası'nda sorunun projeci bir yaklaşımla çözümünün altında yatan gerçekler, sebepler incelenmiştir.

Kapsam ve Yöntem

Bu tezde öncelikle kentsel koruma kavramı ele alınmış, tanım ve önemi ile geçirdiği süreç üzerinde durulmuştur. Koruma bağlamında uluslar arası düzlemde ilgili örgütlenmelerden bahsedilmiştir. Korumaya ilişkin yenileme, dönüşüm gibi kavramlardan bahsedildikten sonra ülkemizde korumaya ilişkin yasal düzenlemeler ve çalışmada üzerinde durulan 5366 sayılı dönüşüm kanunu hakkında bilgi verilmiştir.

2. bölümde; neoliberalizm ile ilgili olarak, devletin yeniden yapılanması ile bu dönemde izlenen devlet politikaları ele alınmıştır. Sonrasında küreselleşmenin kentlerdeki etkileri incelenmiştir. Bu kapsamda küresel kent kavramı ile soylulaştırma olgusu üzerinde durulmuştur.

3. bölümde; küreselleşmenin İstanbul üzeride etkileri incelenmiş, mekandaki değişimler ortaya konmuştur. Küresel kent bağlamında İstanbul değerlendirilmiştir. Ayrıca bu bölümde küreselleşme sürecinde Cihangir’de yaşanan süreç neoliberal politikalar bağlamında değerlendirilmiştir.

4. bölümde; 5366 sayılı kanunla yenileme alanı ilan edilen ve projesi hazırlanan Tarla başı 1. Etap Yenileme Projesi, neoliberal küreselleşmenin mekandaki yansımaları bağlamında değerlendirilmiştir. Buna göre öncelikle bölgenin gelişim süreci, 1980 sonrası meydana gelen değişiklikler ortaya konmuştur. Sonrasında Tarla başı projesi, mekansal, sosyal ve ekonomik girdileri ortaya konmuştur. Son olarak proje, 5366 sayılı kanun, mekansal yapı ve meydana getireceği sosyal değişimler bağlamında değerlendirilmiştir.

5. bölümde; kentsel toprağının rant alanı olarak görüldüğü bu düzlemde, İstanbul’da yaşanan süreç incelenmiş, Cihangir ve Tarla başı’nda yaşanan süreçler ortaya konmuş ve neoliberalizmin yaygınlaştığı günümüzde tarihi kent merkezlerinin korunmasına yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Buna göre öncelikle kentsel koruma ve neoliberalizm ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Bununla birlikte ilgili kanun ve yönetmelikler incelenmiştir. Daha sonrasında küreselleşmenin İstanbul’daki etkileri belirlenmiştir. Bu bağlamda soylulaştırma olgusu ele alınmıştır. Sonrasında çalışma alanları ile ilgili olarak alan çalışmaları tamamlanmıştır. Veri sağlanması amacıyla İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Beyoğlu Belediyesi ile görüşülmüştür. Tarla başı projesi kapsamında panel, toplantı, internet kaynağı, basılı kaynak gibi tüm veriler toplanmıştır.

1. Kentsel Koruma - Dönüşüm ve Yasal Zemin

1.1. Kentsel Korumanın Tanımı ve Önemi

İnsanların kendilerinden önceki nesillerin yarattığı kültürel değerleri yaşatmak ve gelecek kuşaklara iletmek çabaları, ilkçağlardan bu yana bilinçli ya da bilinçsiz, çeşitli aşamalardan geçerek, günümüzdeki seviyesine ulaşmıştır. (Kara ve dig,1995)

Özellikle sanayi devrimi sonrasında kentlerde meydana gelen değişiklikler ve sonraki süreçte 2. Dünya savaşı sonrasında yapay çevrenin korunması söylemi ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda; kentlerin tarihi bölgelerinde koruma bilincinin yanı sıra, yasal ve yönetsel araçları ile kentsel koruma uluslar arası boyutta önem kazanır hale gelmiştir.

Çevre, tarihsel süreç içerisinde, toplum bilincini yaratan bir kültür kavramı olarak ele alındığında, insan-doğa ilişkisi içerisinde değişen ve yeniden oluşan ve bunu gerçekleştiren halka özgü, yapay her türlü öge ve etmenlerin bir bütünüdür (Çakılcıoğlu,2003). Bu bağlamda çevre doğal ve yapay çevre olarak ayrılabilir. Tarihsel kültürel çevre olarak adlandırılan tarihi kentler de yapay çevre içinde değerlendirilmektedir.

Tarihsel kültürel miras; geçmişle gelecek arasında bağ kuran, kimlik sorununu çözebilen, tarih derinliği ve bilinci yaratan, kuşaklar arası iletişimi sağlayabilen, yenilenemez, sınırlı kaynak niteliği olan değerlerdir. Bu değerlerin yok olması, toplumlar arasındaki bağı, iletişimi ve dayanışmayı zayıflatmaktadır, giderek kimlik bunalımı ya da bir yere ait olmama duygusu gibi sorunlar ortaya çıkarmaktadır. (Kiper, 2006;15)

Koruma; kaybetme korkusunun tepkimesinden kaynaklanan ve sahip olma güdüsüyle gelişen bir olgudur. Kentsel anlamda koruma ise, kent bilim terimleri sözlüğünde "kentlerin belli kesimlerinde yer alan tarihsel ve mimari değerleri yüksek yapıtlarla anıtların ve doğal güzelliklerin kentte bugün yaşayanlar gibi gelecek kuşakların da yararlanması için her türlü yıkıcı, saldırgan ve zararlı eylemler karşısında güvence altına alınması" (Türk Dil Kurumu, 1980, koruma mad.) biçiminde açıklanmaktadır. (Şahin,2004)

Korumanın ana amacı fiziksel ve kültürel mirasın sonraki nesillere aktarılmasıdır. Fiziksel çevrenin korunan öğeleri, günümüzün hızla değişen dünyasında, kişilerin ve toplumların kimliklerini belirleyen düşünsel ve duygusal ipuçları, yabancılaşmaya karşı tutulacak değerler sağlar. İçinde yer aldıkları uygarlıkların en önemli ürünleri

olan kentlerin korunması da kentlerin kişiliklerini belirleyen özelliklerin korunması, diğer uygarlıklara ve sonraki nesillere aktarılması niteliğindedir. (Ulusoy,1994)

Koruma özünde, ekonomik politik, toplumsal ve mekânsal boyutları da olan bir eylemdir. Bir bilinçlenme ve kültür sorunudur. Koruma, bir politika oluşturmak üzere karar verme süreci ile başlamaktadır. Neleri, niçin, kimin adına, kimlerle ve nasıl koruma vb. sorunlara yanıt oluşturmak, temelde politik ve seçmeci bir karar vermeyi getirmektedir. Bu bağlamda koruma, ideolojik bir eylemdir. Binlerce yıllık uygarlık tarihi içinde insanlığın belirli doğal ortamlarda yarattığı tarihsel kültürel değerlerin korunması da çağımızda tüm toplumların ortak sorunu olarak algılanmaktadır. (Kiper,2006)

Kentlerin ya da kent parçalarının korunması, kültürel mirasın aktarılması türünden bir belgeleme ve eğitim amacının ötesinde, estetik açıdan da kentlere vazgeçilmez ve yeri doldurulmaz katkılar sağlar. Günümüzün git gide birbirine daha çok benzeyen kentlerinde, yerel farklılıkların ve değerlerin ortaya konması açısından, korunmuş çevreler tekdüzelik ve yeknesaklığa karşı zengin olanaklar sunmaktadır.

Bir kentin kendine özgü bir yerleşim olarak ortaya çıkmasına yol açan, onun biçimlenme koşullarını üreten, dolayısıyla onun kişiliğini oluşturan etmenlerin kültürel, toplumsal ve ekonomik özellikler toplamı olarak düşünülmesi, korunacak niteliklerin yalnızca fiziksel olmakla kalmayacağı konusunu gündeme getirir. (Ulusoy,1994)

Fiziksel çevreyi oluşturan doğal ve insan yapısı kent, yapı ve bütün artifaklar, onları yaratan kültür ortamının mesajlarını taşırlar. Tarihten kalanın bir koruma çabası konusu olması için, yeni değişmelerin yanında özel bir statüye sahip olması gerekir. Bu statü ise bir yandan geçmişin mesajını okumak, öte yandan da bu mesajı günlük yaşam içinde değerlendirerek oluşturulabilir.

Günlük yaşam pratiğinde eski yapının çağdaş bir içerik ve kullanıma kavuşturulabileceğini öğrenmiş olmak, kültür ve ekonomi ikileminde, gerektiğinde kültüre öncelik verebilecek bir bilinç düzeyine erişmiş olmak gerekir (Kuban,2000;59). Böylece kentsel korumanın devamlılığı sağlanabilecektir.

Kentsel korumanın daha etkin biçimde ele alınabilmesi için öncelikle korumanın tanımının yapılması gerekir. Kentsel koruma sorunsalının nesnesi 'tarihsel kent'tir. Ya da daha özgül bir tanımla '*tarım çağı kenti*'. Tarımsal üretim dönemi, tüm kültürel üretimin doğal dil çağını oluşturur. İşte tarihsel kentin ya da tarım çağı kentinin temel ayırıcı niteliği de, bir doğal dil çağı gerçekliği olmasında yatar. Çünkü doğal dil çağındaki diğer tüm kuruluşlar gibi *kent* de bir yapı oluşturur. Başka bir deyişle

tarihsel kent, doğal bir dilin tüm yapısal özelliklerini taşır. Toplumsal, birey-ötesi ve bilinç dışı bir oluşuma sahiptir. Kentsel yapının burada bizi ilgilendiren asıl önemli özelliği ise, öğeleri arasındaki ilişkiler düzeniyle tanımlanmış bir dizge oluşturmasıdır.

Tarihsel kentin bir dizge olması, bu dizgeyi oluşturan *bütün*'ü kavramayı gerekli kılar. Kentsel yapının oluşturduğu bütün, Gestalt Kuramının tanımladığı bütündür. Bu kurama göre, belirli bir bütünün içindeki parçayla, ayrı bir bütünün içinde yer alan ya da tek başına var olan aynı parça ayrı şeylerdir. Başka bir deyişle kentsel yapı, içerdiği öğelerin *toplamından* farklı bir gerçekliktir ve hiçbir biçimde öğelerin yığına indirgenemez. Ya da Piaget'nin genel yapı tanımıyla dile getirirsek, bir yapının (konumuz özelinde tarihsel kentin) bileşimini belirleyen yasalar, o yapının öğelerinin teker teker bir araya gelmelerinden oluşan birikime indirgenemezler. Bu yüzden korunması amaçlanan tarihsel kentte, koruma nesnesi tek tek birim öğeler ya da öğeler yığını değil bütünsel yapının tanımladığı *dizge* olmalıdır. (Köksal,1994;74)

Yapı çeşitli nedenlerle bozulur. Koruma bozulmayı önleyen müdahaledir. Koruma, bir takım çalışmasını gerektirir. Koruma yapının değerini ve mesajını saklamakla görevlidir. Bu değerler, duygusal (merak, kimlik, süreklilik, spiritüel ve simgesel); kültürel (belgesel, tarihi, arkeolojik, estetik, simgesel, mimari, kentsel, bilimsel); kullanımsal (işlevsel, ekonomik, sosyal ve politik) olgulardır. (Kuban,2000)

Her koruma etkinliği yapıyı çevreye bir müdahaledir. Bu müdahalede geçmişin bazı özellikleri seçilerek öne çıkar, vurgulanır. Örneğin koruma altına alınan yerleşim bölgesi bir konut alanı ise, koruma derecesine bağlı olarak, yapıların özgün cephelerine sadık kalmak koşuluyla, içeride pek çok değişiklik mümkün olabilir, ya da hiç değişikliğe izin verilmeyebilir. Ancak koruma etkinliğinin binalara yapılacak müdahalelerle tanımlandığı bu tür örneklerde korumanın fiziki özellikleri öylesine önemsenir ve vurgulanır ki, o fiziki özellikler zaman içinde nasıl oluştuklarından bağımsız, adeta kendine özgü bir varlık kazanır, hatta kendini üreten koşullara yabancılaşır. (Ulusoy,1994)

Kentsel koruma bağlamı, tanım sınırlarını görünenin ötesinde görünmeyene yani kentsel dizgenin okunmasıyla açığa çıkarılacak olana ulaştırmalı, dahası bağlamı tanımlamada görünmeyene öncelik tanımalıdır. Çünkü gerçekte görünenin taşıyıcısı görünmeyendir. (Köksal,1994;76)

Korumanın, korunması amaçlanana halen bulunduğu durumda tutmaktan, daha önceki bir devirde olması gereken duruma döndürmeye kadar, farklı dereceleri, biçimleri ve teknikleri olabilir.

Müdahale derecelerine göre geliştirilebilecek bir sınıflama aşağıdaki verilmektedir:

1. Preservasyon (Preservation): Tümüyle, hiçbir değişiklik yapılmaksızın, aynen koruma.
2. Restorasyon (Restoration): Eserin orijinaline yönelik onarımını ve sağlıklılaştırmasını da içeren koruma.
3. Konservasyon ve Konsolidasyon (Conservation ve consolidation): Yapısal bütünlüğü sürdürecektir şekilde, orijinal yapıya fiziki müdahaleyi de içeren koruma. Honolulu'daki Royal Palace'ın kurtlara karşı korunmasına yönelik önlemler, Paris' teki Notre Dame'ın taşlarının temizliği gibi basit müdahalelerden, York Minstere (İngiltere) yeni bir çeşme eklenmesine kadar varan bir dizi koruma anlayışını içermektedir.
4. Rekonstitüsyon (Reconstitution): Yapının parçalara ayrılarak, aynı mekan ya da başka bir alanda korunan parçalarla yapının yeniden yapılması. Afet ya da savaş sırasında yıkılan parçaların yeniden bir araya getirilmesi bu tür koruma anlayışına örnektir. Guatemala'daki Antiqua Katedrali gibi.
5. Restitüsyon (Restitution): Yapının eldeki belgelere dayanılarak yeniden inşa edilmesi ile eskinin canlandırılmasına yönelik koruma anlayışı. Bu daha çok yitirilen tarihi yapının yeniden inşasına yönelik bir çabadır. Yeniden inşa etme (reconstruction) terimi ise yıkılan yapının aynı alanda inşasını içermektedir. Varşova Royal Palas gibi.
6. Replika (Replication): Yapının aynısını başka mekanlarda da kopyalamak. Genelde orijinal yapı ile aynı zamanda farklı mekanlarda bulunur. (Kiper,2006)

Tarihsel kültürel çevrenin korunmasında; bütün bir kentin yada kentsel sistemin korunmasından başlanılarak, tek bir yapının korunmasına kadar süren hiyerarşik bir yapılanmadan bahsedilebilir. Bu bağlamda, korunacak bölgelerin farklı ölçekte tanımlamalarına bakıldığında; Tarihi kentler, tarihi bölgeler, Açık hava müzeleri, tarihi yapı gibi tanımlar getirilmiştir.

1.1.1. Tarihi Çevreyi Koruma İsteği - Niçin Koruyoruz ?

Tarihi çevreyi koruma isteği, çağdaş toplumun başka istekleriyle karşıtlaşır. Kültürel motivasyon yeteri kadar güçlü olmadığı zaman, bütün gerekli yasal çerçeve hazırlanmış bile olsa, toplum gerektiği zaman yasal olmayan yollarla koruma kararlarına direnir.

Kentleşme sürecinin devam ettiği ve halkının büyük çoğunluğunun henüz kentleşemediği Türkiye'de ve benzer ülkelerde, hatta Batı ülkelerinde de tarihi yapıyı ve tarihi kenti koruma isteğinin karşısına çıkan yargılar şöyle sıralanabilir:

- 1- Değişme doğal ve zorunlu bir süreçtir.
- 2-Tarihi çevrenin korunması isteği büyüme ve yenileşmeyi engellemektedir.
- 3- Tarihi çevrenin korunması isteğinin parasal kaynağı yoktur ve ekonomik olarak verimsiz bir yatırımdır.
- 4-Tarihi çevrenin korunma isteği çağdaş bir çevre yaratılmasını engellemekte, halkın yenileşme isteklerini bastırmaktadır.
- 5- Tarihi çevresi yok olmuş bir toplum yapısı ve terk edilmiş bir teknoloji, artık arzu edilmeyen bir imgenin yaşatılması için yapılan bir dayatmadır.
- 6-Tarihi çevre ancak müzeye kalkar, ya da müze olabilir. Toplumun çağdaş yaşamsal isteklerine aykırıdır.

Bu savlar ilk bakışta doğrudur. Fakat bu yargıların hangi ölçütler içinde doğru ve ne zaman yetersiz olduğunu irdelemek gerekir. Bunları yanıtlamak ve kamuoyunu koruma gerekliliğine inandırmak, tarihi çevreyi ve tarihi yapıtları korumaktan daha zordur. Bu, kentlerde plan yapmakla plan uygulamak arasındaki farktan da öte, bir zorluktur.

Restorasyonun operasyonel kuramı, sadece restorasyonun içeriği üzerinde yoğunlaşarak bu sorunu çözemez. Çünkü tarihi çevre korumanın öncül önermeleri içinde toplumsal isteğin yaratılması da vardır. Bu, yasal çerçevenin yaratılmış olması ile paralel bir şey değildir. Yasa ve yönetmelikler uluslararası iletişim, uluslararası prestij gereksinimleri içinde küçük, profesyonel, idari ve politik grupların etkinliği ile gerçekleştirilebilir. Fakat toplumsal ve kültürel gerçeklere tekabül etmezler. Bu alanda bir kamuoyu yaratılması için öne sürülecek yargılar şöyle sıralanabilir:

- 1- Tarihi çevre koruma isteği, çağdaş toplum kültüründe yeni bir görüşü yansıtmaktadır.
- 2- Eski kent merkezlerinde tarihi çevrenin korunması isteği, kentlerin günün koşullarına uyarak kontrolsüz gelişmelerine engel olur.
- 3-Tarihsel çevrenin korunması isteğinin, çağdaş koşullarda yaşama isteğini engellediği savı doğru değildir.
- 4-Tarihsel çevrenin korunması isteğinin ekonomik olmadığı savı da doğru değildir.
- 5- Parasal olanakların korumayı gerçekleştirmeye engel olduğu yüzeysel olarak doğrudur. Fakat uzun vadede geri dönüşleri olmaktadır.
- 6- Kentlerin, bütün tarih süresince hep yenilenecek bugüne geldikleri ve bu gelişme boyunca eskinin ortadan kalktığı, bu açıdan bugün de aynı şeyin yürürlükte olduğu

savı doğrudur. Fakat bu basit bir mekanik dünya görüşü gözlemdir. Çağdaş kültürel gelişmeleri yansıtmaz.

7- Tarihsel çevre korunmasına karşı daha köktenci bir tavırla, eski kent dokusunu ve mimarisini artık yok olmuş bir toplum yapısının ifadesi olduğu ve bütünüyle ortadan kalkmasının daha doğru olacağı yargısı teknolojik bir Nihilizm'dir. (Kuban,2000)

Korumaya temel oluşturmak üzere geliştirilen bu gereçler daha da artırılabilir, ancak bunların hepsi de, kuşkusuz ayrı ayrı geçerlidir. Burada, tek bir amaç doğrultusunda korumaya yönelmenin, uzun erimde tarihsel-kültürel değerlerin bozulması sonucunu doğurması riski göz önünde bulundurulmalıdır. Kapsamlı ve bütüncül bir korumada, ölçütler çok boyutlu değerlendirmeler üzerine oturtulmalıdır. Korumaya değer görülen yapıtların tarihi, toplumsal, kültürel, sanatsal, estetik ve kullanım değerleri gibi farklı boyutları dikkate alınmalıdır. (Kiper,2006)

1.1.2. Kentsel Korumanın Evrimi

Kentlerdeki tarihi çevrenin korunması bilinci, günümüzde batıdaki koruma anlayışının değişimi sonucunda bugünkü haline gelmiştir. Toplumsal yaşama geçişle birlikte toplumların değer yargılarına koşut olarak, korumaya değer görülen varlıklar da değişmiştir. Zamanla birlikte üretilen ve ortaklaşa kullanılan yapıların, yapıtların daha çok sahiplenilip yaşatıldığı görülmektedir.

Napolyon Savaşlarından sonra yakılıp yıkılan Almanya'nın ortaçağ yapılarının korunmasını öneren çeşitli raporlar hazırlanmıştır. Bunlar içindeki en bilinçli yaklaşım, Hesse Dormstadt Dükü 10. Lui'nin bu konudaki kararnamesidir. 1818'de yayımlanan bu belge, uygulamadaki bütün aksamalara karşın, koruma düşüncesinin bugününe yakın bir bilince kavuşmasının Avrupa'da ne kadar uzun bir geçmişi olduğuna tanıklık eder (Kuban,2000). Bu belge 7 maddeden oluşmaktadır. Belgede, mimari yapıların belge olma özelliği, envanter çalışmasının önemi, müzecilik faaliyetleri, korumayı gerçekleştirecek "Yüksek Kurul"lardan bahsedilir.

C. Boito, restorasyon konusunda bugünkü anlayışa en uygun yargıları ortaya koyan mimar ve düşünürdür. Korumanın amacının "anıtların insanlık tarihinin belgeleri olduğu ve bu nedenle onlara saygılı davranılması gerektiğinden bahsederek korumanın amacının belirlenmesine katkıda bulunmuştur (Şahin,2004). Yeni yapılan restorasyonun aldatıcı olmaması için birçok aydınlatıcı önlemler alması gerektiğini savunan Boito (1883); geçmişin anıtlarının tarih belgeleri oluşu, yapıların sağlamaştırılması ve tamir edilmesi, tahrip olmuş öğelerin yapılmasında değişik malzeme ile ve özgün yapıda olan ayrıntılara sahip olmadan inşası, koruma

belgelemenin önemi gibi ilkeleri savunmaktaydı. C. Boitonun uygulamalarına ilişkin bu gözlemler bugünde geçerli ölçütlerdir. (Kuban,2000)

İtalya'da restorasyon kuramının 20. yy. başlarındaki sözcüleri G.Giovannoni (1873-1941) ve A. Annoni idi. Giovannoni, kamuoyunda anıt terimi karşılığında olarak kabul edilen mimarlık tarihinin ünlü yapıtları dışında, boyutu ne olursa olsun artistik ve tarihi değeri olan her yapının ve sokakları, meydanları, evleriyle bir kentsel çevrenin de aynı kavram içine girmesi fikrini geliştirdi. (Kuban,2000;30). Giovannoni, restorasyona ilişkin içlerinde biçimsel, teknik vb özellikleri sıraladığı 7 madde önermiştir.

Atina'da 1931'de "Tarihi Anıtların Korunması ile ilgili Mimar ve Teknisyenlerin 1.Uluslararası Konferansı" bu anlamda toplanan ilk konferanstır. Bu konferansta uluslar arası işbirliği vurgulanarak, uygarlığın en yüksek ifadesi olan anıtsal yapıların korunması için örgütlenmeyi önermiş ve uygulamalarının temel ilkelerini formüle etmiştir.

Endüstri devriminden itibaren yoğunlaşan ve daha çok yapı ölçeğinde etkinlik gösteren koruma çabaları, 20. yüzyılın ortalarından itibaren, dünya savaşlarının yıkıcı etkilerinin de sonucunda, geniş kapsamlı planlama yaklaşımının yarattığı eğilimlerle, alan ölçeğinde koruma üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu dönem ve uzantısında çıkarılan Hollanda'da Anıt Yasası (1961), Fransa'da Malraux Yasası (1962), İngiltere'de Civic Amenities Act (1967), İtalya'da Kent Planlama Yasası (1967) gibi örneklendirilebilecek düzenlemeler ile, korunacak alanların müze olarak kalmasının önüne geçilmesi için izlenmesi gereken politikalar üzerinde durulmaya başlanmıştır. (Zeren, N., aktaran Yücel,2005;227)

İkinci dünya savaşından sonra anlaşılması zor bir olgu var. Almanya'nın ve İngiltere'nin bütün tarihi kentleri bombalandığı halde, Paris ve Roma hiçbir tahribe uğramadan savaştan çıkmışlardır. Belgesel olarak kanıtlamak zor da olsa, savaş sırasında her iki taraftan birçok komutanın, şu veya bu şekilde, bir Avrupa tarihi mirasını koruma çabası gösterdiklerini düşünmek gerekir.

Savaştan sonra o zamana kadar sadece büyük anıt bağlamında tartışılan koruma kavramının ağırlığı, tarihi kent ve çevre korumaya yöneldi. Koruma isteği, aydınların isteği olmaktan çıkıp toplumun daha geniş katmanlarına mal oldu. O zaman restorasyonun saray ya da kilise tamirinin ötesinde, önemsiz konutlar için de düşünülmesi gereken yaygın bir etkinlik olabileceği ortaya çıktı.

1964 yılına gelindiğinde Venedik'te "Uluslararası Restorasyon Teknisyenleri Konferansı" nda, Venedik Tüzüğü hazırlandı. Venedik Tüzüğü incelendiğinde 1931'e

göre getirilen değişiklikler şöyle özetlenebilir. Anıt sözcüğü tek yapı ile birlikte bir yerleşmeyi kapsayan bir içerik kazandırılmıştır. Korunacak her yapı (artifakt) anıttır, deniyordu. Tüzüğün 3. Maddesinde “Anıtların korunmasında ve onarılmasında amaç, onların bir sanat yapıtı olduğu kadar bir tarihsel belge olarak da korunmalıdır” denilmektedir.

Venedik Tüzüğü, Atina Kartası ve Carta del Restauoro’ya eklenen aynı anlamda üçüncü ve tamamlayıcı bir belge oldu ve bu tür belgelerin birleştirici ve teşvik edici yararını göstermek dışında yeni bir düşünce getirmede.

Korumaya ilişkin diğer bir yasa da, Malraux Yasası denilen 1962 tarihli Fransız Eski Eserler Yasasıdır. Bu yasa, tarihi ve estetik mirasın farklı olduğu kabulü ile kaleme alınmıştır. Bir başka deyişle o dönemin genel yaklaşımını benimsemiyordu. Koruma alanı, “tarihi, estetik karakter taşıyan ya da korunması, restorasyonu ve değerlendirilmesini haklı gösterecek nedenler olan bir yapı grubu” idi. (Kuban,2000)

UNESCO'nun 1970 yılında Paris'te düzenlediği toplantıda; kültür varlıkların milletlerin kültür ve uygarlıklarının temel öğelerinden birisi olduğu, tüm ulusların kültürel yaşamını zenginleştirmekte olduğu kabul edilerek, kültür varlıklarının uluslararası karşılıklı saygı ve itibar oluşturduğu ve insanlık uygarlığının bilgisini derinleştirdiğinden söz edilmekte, aynı zamanda halkların kültür ve uygarlıklarının temel öğelerinden biri olduğu belirtilmektedir (UNESCO, 1970).(Şahin,2004)

Tarihi yapı ve çevre koruma düşüncesinin oluşmasında tek yapı üzerinde yoğunlaşan entelektüel çabanın, kent alanlarındaki koruma üzerinde aynı düzeyde gelişmediği söylenebilir. Bunun nedeni, mimariye göre şehirciliğin çok daha karmaşık boyutları olması, tek yapı konusunda alınabilecek kararların kent boyutunda derhal politik ve spekülative nitelikler kazanması ve mimari kuramının ve estetiğin çok eski ve gelişmiş bir geçmişi olmasına karşın kent konusunda böyle bir birikimin olmamasına bağlanabilir. 1973 yılında yayımlanan Discorsosulla Metodologia Generale del Restauoro dei Monumenti adlı eserde kent boyutunda bir korumanın zorluğundan ve bir ütapyya olmasından bahsedilmektedir.

1975 yılı Avrupa’da mimarı miras yılı (The European Architectural Heritage Year) olarak ilan edilmiş, koruma alanında olduğu kadar korumanın propagandası açısından da yoğun etkinliklere sahne olmuş ve Amsterdam Bildirgesi ile sonuçlanmıştır. Büyük bir kamuoyu yaratan uluslar arası bir kampanya ondan sonraki dönemde bütün ülkelerde, özellikle tarihsel sitlelerin korunma çalışmaları açısından olumlu bir itici güç olmuştur. (Kuban,2000)

1.2. Uluslararası Düzlemde Koruma Yapılanmaları

Özellikle 1970'lerden sonra, ulusların kendi tarihi - kültürel kimliklerini koruma gayretinin ötesinde, koruma konularında uluslararası çabalar da yoğunlaşmıştır. Gerçi, bu yıllardan çok önce de, koruma alanında uluslararası etkinlikler yapılmış, Atina Şartı (1933) ve Venedik Tüzüğü (1965) gibi uluslararası belgeler ortaya çıkartılmıştır. Ancak, tarihi-kültürel mirasın yalnızca yerel ya da ulusal kimlik oluşturmanın aracı olarak yorumlanması yerine, bu değerlerin aynı zamanda insanlığın ortak mirası olduğu ve bu nedenle de korumanın uluslararası ortak bir sorumluluk olduğu, daha çok son dönemlerin söylemidir. Bu bağlamda; bölgesel ya da küresel düzlemlerde, bir takım girişimlerden söz edilebilir.

Eski eserlerin korunması konusunda önemli ilk anlaşmalardan birisi Atina Şartıdır. Atina Şartının temellerinin atıldığı toplantı olan, Çağdaş Mimarlık Kongresinde (1933), mimari değerlerin korunması konusu tartışılmış ve bu değerlerin toplumların varlıklarının bir parçasını oluşturduğu, geçmişten gelen bir miras olarak gelecek yüzyıllara iletilmesi gerektiği ve bunun da ortak sorumluluk olduğundan bahsedilmiştir. Kısaca, insanlığın ortak mirası kavramının ilk ipuçları bu toplantıda atılmıştır.

II. Dünya Savaşının özellikle Avrupa kentlerinde neden olduğu toplu yıkımlarının ardından tarihi-kültürel mirasın korunması gereğinin daha da önemli hale gelmesi, uluslararası örgütlenmeleri gündeme getirmiştir. 1945 yılında Birleşmiş Milletler Örgütü oluşturulmuştur. Aynı yıl, "Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü" (UNESCO) kurulmuştur. Örgüt, Birleşmiş Milletler bünyesinde, kültürel ve tarihi mirasın korunması konusunda çalışmalar yürüten bir uzmanlık kuruluşudur. Halen 190 ülke UNESCO'ya üyedir. (Şahin,2004)

UNESCO tarafından hazırlanan Dünya Doğal ve Kültürel Mirasının Korunması Sözleşmesine göre, ilgili ülkelerin egemenlik ve ulusal yasalarının sağladığı mülkiyet haklarına saygı göstererek, evrensel bir miras olan doğal ve kültürel değerlerin korunması, uluslararası bir sorumluluktur ve ulusların işbirliğini gerektirmektedir. Örgütün,'Dünya Mirası Listesi programı çerçevesinde yürüttüğü çalışmalar, listeye daha fazla yerleşme ile girebilmek için ülkeleri bir rekabet ortamı içine sokmuştur.

UNESCO'nun 1956 yılı Genel Kurulunda, o dönemlerde Avrupa kentlerinin gündeminde olan onarım çalışmalarının izlenip, diğer ülkelerle paylaşılmasını sağlamak amacıyla, bir başka örgüt kurulması fikri ortaya atılmış ve 1959 yılında, ICCROM (Uluslararası Kültürel Varlıkları Araştırma ve Koruma Merkezi) kurulmuştur. Örgütün merkezi Roma'da bulunmaktadır.

Amacı, tarihi anıtlar ve sitlerin korunması, muhafaza edilmesi ve değerlendirilmesine yönelik teoriler, yöntemler, teknikler ile ilgili her türlü araştırmayı desteklemek ve yönlendirmek olan Uluslararası ve hükümetler dışı bir organizasyondur. (<http://www.icomos.org.tr/hakkinda.php>)

Günümüzde; koruma konularında çalışmalar yürüten uluslararası örgütlerin sayısı artmıştır. Halen, aralarında ICOMOS, UNESCO ve ICCROM'un da bulunduğu, çevre koruma konularında çalışan yaklaşık 2000-2500 adet uluslararası örgüt bulunduğu belirtilmektedir. Bu örgütlerin ortak amaçları arasında; doğal, tarihsel ve kültürel değerlerin insanlığın (bölgesel, kıtasal ya da küresel) ortak mirası olarak korunması yönünde uluslararası işbirliğinin sağlanması da bulunmaktadır. Sonraki bölümlerde "ortak miras" kavramının, küreselleşme sürecinde, serbest pazar ekonomisi içindeki yorumu yapılacak ve ortak miras/ortak mal kavramları tartışılacaktır.

1949 yılında kurulan ve 1950 yılında Türkiye'nin de katıldığı Avrupa Konseyinin amaçları arasında; Avrupa Kültürel Kimliğinin ve çeşitliliğinin desteklenerek, bu alandaki bilinçlenmenin geliştirilmesi de sayılmaktadır. Bu dönemde, Barselona, Viyana, Den Hagg gibi sempozyumlar düzenlenmiştir. Sempozyumların tamamında, Avrupa Kültürel Mirası kavramı ışığında, insanlığın ortak mirası konusu işlenerek, ülkelere kültürel işbirliği için çağrı yapılmaktadır. Yine Avrupa Konseyinin çalışmaları kapsamında, "Geçmişimiz İçin Bir Gelecek" sloganı ile 1975 yılı Avrupa Mimari Miras Yılı ilan edilerek bu konulardaki duyarlılık artırılmaya çalışılmıştır.

Anıt ve sitlerin korunmasına ve restorasyonuna ilişkin önemli sözleşmelerden birisi olarak bilinen Venedik Tüzüğü de; 25-31 Mayıs 1964 tarihlerinde Venedik'te toplanan II. Uluslararası Mimarlar ve Tarihsel Anıt Teknisyenleri Kongresinde üretilmiştir. Burada, mimari mirasın yalnızca tek yapıları değil, kentsel alanları da kapsadığı vurgulanmış olup tarihsel sit alanları ile ilgili kazı ve belgeleme çalışmalarına yönelik ilkeler verilmiştir. Ayrıca, bu değerlerin insanlığın ortak mirası olduğu ve bunları gelecek kuşaklara iletmenin ortak bir sorumluluk olduğu da vurgulanmıştır.

1988-1997 yılları arasında yürütülen, "Dünya Kültürel Gelişme On Yılı" etkinliği de UNESCO'nun bir başka çalışmasıdır. 1982 yılında Meksika'da düzenlenen, "Kültür Politikaları Üzerine Dünya Konferansında önerilen ve 8 Aralık 1986 tarihinde onaylanıp ilan edilen bu programda; "kültür her bireyin ve her toplumun yaşamında temel öğedir" ve hedefi insan olan kalkınmanın, önemli bir boyutu da kültürdür" gibi sloganlar kullanılmıştır.

Avrupa Konseyinin, 1997 yılı Ekim ayında yapılan II. Hükümet Başkanları doruğunda da, Avrupa doğal ve kültürel mirasının korunması yönünde toplum bilinçlenmesini arttırmak üzere bir kampanya düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. "Avrupa Ortak Mirası" isimli kampanyanın dört temel amacı, 1999 yılında Romanya'nın başkenti Bükreş'te kamuoyuna duyurularak kampanya başlatılmıştır.

Kültürel mirasın korunması bağlamındaki uluslararası çabaların desteklenmesine yönelik olarak 2003 yılında verilmeye başlanan "Europa Nostra" ödülünün ilkini, Lefkoşe kentinin altyapı sistemini ortaklaşa ele alarak yenileyen ve kentte restorasyon çalışmaları da yürüten, kentin Türk ve Rum Belediye Başkanları almıştır. (Şahin,2004)

Avrupa Konseyi, kentlerdeki tarihi-kültürel değerlerin korunması konularında bilinçlenme ve duyarlılığı artırma yönünde yaptığı etkinliklerin yanısıra, konu ile ilgili uluslararası yasal belgeler de hazırlamıştır. Özellikle, 1972-Stockholm Konferansından sonra ivme kazanan yerel, bölgesel ya da küresel ölçekteki etkinlikler sonucu hazırlanan uluslararası sözleşmelerin sayısında artış gözlenmektedir.

Meksiko'da 1982 yılında yapılan "Kültür Politikaları Üzerine Dünya Konferansı"nda; kültür kavramına günümüzde bir toplumun ya da toplumsal bir grubun karakterine damgasını vuran tinsel ve maddi, düşünsel ve kolektif ayırt edici özelliklerinin bütünlüğü gözüyle bakılabileceği; kültür kavramının sanat ve edebiyatın yanısıra, yaşam tarzlarını, insan varlığının temel haklarını, değer sistemlerini, geleneklerini ve inançları da kapsadığı belirtilerek belli bir grubun kültürünün karakterini ortaya koymak için, o kültürün "ayırt edici özellikleri" nin öne çıkarılması gerektiğinden söz edilerek kültürün en önemli maddi verilerinden olan kültür varlıklarının önemi ve korunması gerekliliği konusuna yeni bir yaklaşım getirdiği söylenebilir.

1996 yılında İstanbul'un ev sahipliğini yaptığı, BM-İnsan Yerleşimleri Doruğunda "herkese yeterli konut" ve "kentleşen dünyada sürdürülebilir insan yerleşmeleri" temaları üzerinde yoğunlaşan, iki temel ürün çıkmıştır. Bunlar Habitat Gündemi ve İstanbul Deklarasyonudur. İstanbul Deklarasyonunun 11. maddesinde; "tarihi, kültürel, mimari değeri olan, dini, ruhani değerlerdeki binaları, anıtları, yerleşimleri korumalı, sağlıklılaştırılmalı ve topluma yeniden kazandırmalıyız" denilmekte ve "sürdürülebilir kentsel gelişmelerin küresel sorumluluk ve ortaklık ruhu ile gerçekleştirilmesi gereği" vurgulanmaktadır.

Habitat Gündeminde ise;"amaç ve ilkeler" bölümünün 30. maddesinde, toplumların yaşam kalitesinin; yerleşmelerin ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel etmenlerinin

yanısına, mekansal özellik ve fiziksel koşullara da bağlı olduğu belirtilmekte, doğal ve tarihi insan yerleşimleri ile özellikle UNESCO ile Dünya Mirası Sit Alanlarının korunması için işbirliğinin ve karşılıklı yardımın gereğinden söz edilmektedir. 1992 yılında Avrupa Konseyince kabul edilen Avrupa Kentsel Şartı, kentteki koruma sorunlarına insan hakları çerçevesinde yaklaşılmasını sağlayan önemli bir belgedir. Belge, "Kentsel Haklar Bildirgesi" ve "Avrupa Kentsel Şartı" olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Kentsel Haklar Avrupa Bildirgesinin 13 temel başlığı arasında 10. Madde olarak; "Nitelikli Mimari ve Fiziksel Çevre" bölümünde, kentsel mimari mirasın ve kültürün korunması konusuna yer verilmiştir.

1.3. Kentsel Korumada Yeni Yaklaşımlar - Yenileme – Yenileşme- Dönüşüm

Günümüzde kentlerin yerleşik değerleri üzerinde etkisini artıran küreselleşme olgusu kentsel oluşum-değişim ve dönüşüm süreçlerinde ekonomik etkinliğin giderek artmakta olduğu bir yeni dönemi tanımlar görünmektedir. Bu bağlamda kent mekanı üzerinde yüzer gezer kapitalin yer seçerek çökmesi ile ortaya çıkan yeni bir kentsel biçimlenme modeli belirgindir. (Bilsel ve diğ.,2003;53)

Küreselleşme ile birlikte tarihi kent merkezlerine farklı müdahale biçimleri benimsenmiş ve bu bağlamda mekansal değişim yaşanmıştır. Ekonomik yeniden yapılanmaya koşut, tarihi kent parçalarında; yenileme, yenileşme, dönüşüm gibi kavramlar çerçevesinde tarihi kentlerin tekrar kente kazandırılması amaçlanmıştır.

1.3.1. Kentsel Yenileme

Endüstri devrimi sonrasında sağlıksız biçimde yoğunlaşarak hızla yapılanmış Avrupa kentlerinde, iki büyük paylaşım savaşının yıkımları ile büsbütün öncelik kazanan mekansal iyileştirme-sağlıklaştırma ve yenileme politikaları; eskimiş değer yitirmiş, sağlıksız kentsel yenileşme alanlarının toplumsal-ekonomik, politik işlevsel ve mekansal anlamda yeniden değerli konuma getirilmesi amacıyla, 1950'li, 1960'lı yıllardan başlayarak gündeme gelmiştir (Bilsel ve diğ.,2003;54). Bu bağlamda kentsel yenileme kavramı önem kazanmış ve ilgili çevrelerce tartışılmaya başlanmıştır.

Kentsel yenileme olgusunun anlamı irdelendiğinde, yenilemeyi anlatan çeşitli ifadeler bulmak mümkündür. Bir tanıma göre yenileme, "zaman içinde eskimiş ve yıpranmış kent dokularının, günün sosyal ve ekonomik şartlarına uygun olarak değiştirilmesi veya yenilenmesini amaçlayan süreçtir".

Kentsel yenileme “ mevcut kentleri ve merkezleri düzeltmek ve günün gereklerine uydurmak amacıyla yeniden planlama ve bunu uygulama” olarak tanımlanmaktadır. (Özden,2008;43)

Diğer bir anlamıyla ise kentsel yenileme, “kamu girişimi ya da yardımıyla, yoksul komşulukların temizlenmesi, yapıların iyileştirilmesi, korunması, daha iyi barınma koşulları, tecim ve işleyim olanakları, kamu yapıları sağlanması amacıyla, yerel tasar ve izlenceler uyarınca, kentlerin ve kent özeklerinin tümünü ya da bir bölümünü, günün değişen koşullarına daha iyi yanıt verebilecek durumu getirme” şeklinde ifade edilmektedir.

Kentsel yenileme gereksinmesinin en belirgin bir şekilde hissedildiği alanların başında eski kent merkezleri gelmektedir. Zaman içinde bozulan, tahrip olan ve çöküntüye uğrayan eski kent merkezlerinin yenilenmesi, kentsel koruma ilkeleriyle paralel bir strateji doğrultusunda yürütölmek durumundadır.

İlk kentsel yenileme eyleminin 1950’lerde sefalet yuvaları diye adlandırılan “slum”ların temizlenmesiyle başladığı bilinmektedir. Tüm bir kentsel alan parçasının yıkılıp yerine yeni bir kent dokusu inşa edilmesi, yeni caddeler oluşturarak trafik sisteminin yeniden organize edilmesi gibi eylemleri içeren bu politika, 1960’larda tarihi yapıların korunması düşüncesinin yerleşmesiyle birlikte terk edilmiştir. (Özden,2008)

Artan konut ihtiyacı, kentsel mekanda meydana gelen gerileme vb. sebepler sonucunda avrupanın çeşitli kentlerinde kentsel yenileme çalışmaları yapıldığı görölmektedir. Bu dönemde yenileşme ile birlikte sosyal ve fiziksel sorunlar ortaya çıkmış, hükümetlerin konuya dahil olması zorunlu hale gelmiştir.

1981 yılında, Avrupa Konseyi, “Urban Renewal” adlı bir kampanya başlatmıştır. Ancak bu ifadenin, yıkıp yeniden yapma anlamı içermesinden duyulan endişeyle, kampanyanın adı “Urban Renaissance” (kentsel yenileşme) olarak değiştirilmiştir. (Özden,2008)

1.3.2. Kentsel Yenileşme

Kentsel yenileme yerine uygulanması önerilen “kentsel yenileşme” (urban renaissance) stratejileri ile bu kez, kentli insanın kent mekanı ile birlikte ele alınması, kentin yerleşik ölçü oranları ile korunur, mekansal tanım ve anlamları ile saklı tutulurken, kent kültürü ve kentsel yaşamın yeniden canlandırılması amaçlanmaktadır. Böylece çöküntüye uğrayarak sorunlu duruma gelen kentsel yaşam çevreleri, gerekli dokunuşlarla içinde yaşamaktan zevk alınacak, özlenen

kentsel mekanlara dönüşebilecek; eskiyerek özgün niteliklerini ve önemini yitiren tarihsel çevreler, çağdaş yaşam koşullarına uygun olarak yeniden kullanılabilir kılınırken, tümüyle yıkılıp yenilemek yerine bir tür koruma yoluyla kent ve kentli kültürün yeniden kazanımı sağlanabilecektir. (Bilsel ve diğ,2003)

Yenileşme uygulamaları, 1980'lere gelindiğinde değişen politik ve ekonomik çerçeveye bağlı olarak oldukça farklı bir yapılanma içerisine girmiştir. 1980'lerden sonra kentlerde yaşanan sanayisizleşme süreci, ekonomik durgunluk, artan işsizlik ve buna bağlı olarak artan sosyal güvenlik harcamaları, neoliberal politikalarla birleşerek yeni kent politikaların oluşmasını başlatmıştır. Bu durum ise, yenileşme uygulamalarının piyasa süreçleri altında şekillenmesine sebep olmuştur. Bu yeni politikalar daha çok yatırım bölgeleri, yeni altyapılar eğitim ve istihdam üreten sosyal programlar, doğal ve tarihi dokunun korunması gibi konular etrafındaki uygulamalarla ortaya çıkmıştır. Bu yeni uygulamalarda en çok dikkati çeken, kamu harcamalarını düşürmek için yerel yönetim kaynakları ve güçlerinin azaltılarak merkezde toplanması, yoğun bir özelleştirme sürecine girilmesi olmuştur. Yaşanan tüm bu yapısal değişimler ve azalan kaynaklarla birlikte artık kent içi alanlarda özelleştirme çalışmaları, uzun dönemli planlamanın yerine piyasaya duyarlı esnek planlama yaklaşımı ve bunun yarattığı kent dışı gelişmeler, 1980'lerde yenileşme çalışmalarının farklı boyutlarda ilerlemesine neden olmuştur. Asıl önemli olan konu kentlerin küresel taleplerini karşılayacak şekilde yeniden yapılandırılarak yarışabilirliklerini arttırmak olmuştur. Bu nedenle yenileşmenin kapsamı ekonomik yenilemeye doğru kaymış ve kentsel yenileşme konusunda kentlerin yarışabilirliğini arttıracak projelere öncelik verilmiştir.

Smith, özellikle 1970'lerin ekonomik kriziyle başlayan ve sonra 1980'lerde ve 1990'larda devam eden bir süreçte, liberal kent politikalarının tüm dünya kentlerinde yaygınlaştığını savunmaktadır. Bu liberal kent politikalarının etkisinde ortaya çıkan kentsel yenileşme, kentlerde kamu ve özel yatırımcıları birlikte çalışmak için bir araya getirmiştir. Liberal kent politikaları ile yönetilmeyen kentlerde ise; kentsel yenileşme farklı bir ekseninde ortaya çıkmıştır. Bu tür kentlerde, tarihi kent merkezlerinde, küresel pazar etkisinde yarışmacı kentsel stratejiler devreye girmiştir.

Kentsel yenileşmenin esası, yerel ekonomik politikalar ile birlikte uluslararası iş fırsatları yaratmak ve sosyal çöküntü alanlarını dönüşüm projeleri ile yenileyerek kente yeniden kazandırmaktır. Couch, kentsel problemlerin çözümlerine yönelik yaklaşımlar içinde yer alan kentsel yenileşmeyi, kentsel gelişme ve kentsel korumanın hedeflerinin sentezini oluşturan bir planlama yaklaşımı olarak tarif etmektedir. Couch'a göre; kentsel yenileşme, kentsel gelişme amaçlarını içerir ve

aynı zamanda kentsel rehabilitasyon ya da canlandırmanın sürekliliğini savunan korumacı yaklaşımlara yönelik yeni yöntemler önerir.

Bir kent parçasının canlandırılması, kentsel politikalar içindeki en önemli konulardan biridir. Kentsel yenileşmenin, kentsel politikalar içindeki önemi, ekonomik, fiziksel ya da sosyal açıdan çöküntü süreci yaşayan ya da böyle bir süreç sonucunda terk edilmiş olan kent parçalarındaki çöküntüye neden olan faktörlerin ortadan kaldırılması ile birlikte o alanın yeniden yaşam kazanmasını ve özellikle de tarihi kimliğin korunması ve kültürel sürekliliğin sağlanmasını hedeflemesidir.

İyileştirme ve canlandırma politikaları içeren bir sürdürülebilir kentsel yenileşme projesinde, yeniden kazanılan yerleşik değerler ve kaynaklar açısından bir ekonomik girdi de vardır (Bilsel ve diğ.,2003). Kentsel yenileşmenin, kentsel planlama ve kentsel korumanın ortak bir buluşma noktası olduğu görüşünün yanı sıra, kamu ve özel sektör için de ortaklıklar yolu ile oluşan bir buluşma noktası olduğu görüşü de vardır. Bu görüşe göre; kentsel ekonomiyi canlandırmak için yasalar üstü yaklaşımlar ve finansman teşvikleri ile planlama yaklaşımı geliştiren kentsel yenileşme, özel sektör-kamu sektörü işbirliği bağlamında pozitif bir kamu sektörü girdisidir. (Erden,2003;64)

Kentsel yenileşme dört temel kriteri sağlamayı hedeflemektedir:

1-Kentlerdeki fiziksel çöküşü durdurmak ve tarihi dokunun sürdürülebilirliğini sağlamak:

Kentlerde, özellikle tarihi merkezde yaşanan fiziksel çöküş ve kültürel mirasın yok olması sorunu karşısında kentsel yenileşme, sürdürülebilir ve bütüncül bir yaklaşımla sorunlu dokuların iyileştirilmesini hedeflemektedir. Kentsel yenileşme, sorunlu alanların belirlenmesi aşamasından sonra, öncelikle fiziksel dokunun iyileştirilmesi ve korunması amacı ile programlar geliştirme ve operasyonel araçlarla alana müdahale etme yöntemini uygulamaktadır.

2- Ekonomik yaşamı canlandırmak:

Kentsel yenileşme, fiziksel ve sosyal çöküntü içinde olan alanların yeniden canlandırılması ve iyileştirilmesinde, yerel ekonominin canlandırılmasını bir araç olarak kullanmayı hedeflemektedir.

3- Kentsel yaşam kalitesini artırmak ve kültüre dayalı dinamikleri harekete geçirmek:

Kentsel yenileşme, fiziksel çevrenin iyileştirilmesi ve yerel ekonominin canlandırılması yolu ile yenileşme alanındaki kentsel yaşam kalitesinin artırılması, daha yaşanabilir bir kentsel mekan yaratılması ve yerel kültüre ait dinamikleri

harekete geçiren; mekanın yeniden işlevlendirilmesi veya eski işlevlerin canlandırılması politikaları yolu ile kentsel yaşam kalitesinin artırılmasını amaçlamaktadır.

4- Her ölçekte katılımı sağlamak:

Kentsel yenileşme, fiziksel, sosyal ve ekonomik sorunların çözümünde geliştirdiği modellerde yukarıdan aşağıya karar süreçleri ile aşağıdan yukarı doğru katılımı birleştirmeyi hedeflemektedir

1990'larda kentsel planlama yaklaşımları, kentsel yenileşme ve stratejik planlama kavramları üzerinde yoğunlaşırken, uluslararası ölçekte koruma yaklaşımları ve çevrenin korunmasındaki gelişmeler özellikle 1992'deki Rio Zirvesi ile tanımlanmıştır.

1992 Rio Zirvesi sonrasında, Yerel Gündem 21, planlamada yerel yönetimlerin rolünün önemi ve sorumluluklarını küresel ölçekte tanımlamıştır. Bu dönemde planlamada yeniden "aşağıdan yukarı" yaklaşımının öneminin ortaya konmasıyla birlikte "yerel ölçek" kavramı yeniden planlamanın gündeminde tartışılmaya başlanmıştır. (Erden,2003;41)

1990'ların ortasından itibaren Avrupa Birliği, sadece ekonomik anlamdaki birliktelik değil, aynı zamanda toplumsal ve çevresel boyutları da içeren bir birliktelik oluşturmayı hedeflemiştir. Bu sayede küresel ekonomide daha etkin bir konuma ulaşarak yarışabilirliğini arttırmayı amaçlamıştır. Büyümenin ve toplumsal politikaların, bölgesel alanlara dengeli bir şekilde yönelmemiş olması, bütün otorite ve yönetimlerce dikkate alınacak mekansal gelişme stratejileri ve politikalarının oluşturulması ihtiyacını doğurmuştur. Bunun sonucunda AB, topluluk bütünündeki büyüme eşitsizliklerini ve dengesizliklerini yok etmeyi amaçladığı "Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifi" ni oluşturmuştur. (Keskin,2004)

Yaşanan bu gelişmeler sonucunda tarihi kent parçaları da çeşitli şekillerde etkilenmişlerdir. 1960 sonrası yaşanan gelişmeler sonucunda, kentlerde çeşitli işlevsel değişiklikler meydana gelmiştir. Sanayi ve liman alanları terk edilmiş ve boş alanlar haline gelmiştir. 1980'lerde ise kent merkezlerinde, ofis, eğlence ve konaklama işlevlerine paralel yeniden bir canlanma görülmektedir. 1980 sonrası bu dönemde, bölgelerin tarihi kimliği ve buna bağlı olarak ortaya konabilecek mekansal ilişkiler başlıca cazibe nedeni olarak görülmektedir. İletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler sonucu iş için gerekli insan hareketlerinin ivmesinde görülen azalma bu bağlamda dikkat çekmektedir. Bunların yanı sıra ortaya çıkan dönüşümün yeni bir rant alanı yaratmaya başlaması bu bölgelerin pazarlanmasında etkili olmuştur.

Sanayi sonrası kentlerinde, özellikle kıyı alanlarında terk edilmiş, boş, kullanım dışı, eski sanayi alanları oluşmuştur. Bu alanlar çoğunlukla da çevre sorunları yaratan alanlar olarak ortaya çıkmaktadırlar. Sanayinin desantralizasyon politikaları ile terk ettiği alanlar, işlevsiz alanlar olarak kalmalarına rağmen kentteki merkezi konumları dolayısıyla hala değerli arsalardır. Alanların fiziksel görüntüleri çoğunlukla kurtarılabilecek bir imaj vermezler ya da yatırım yapılması bağlamında güven veren bir görüntüleri yoktur. Ancak, gerçekte kent içindeki konumları, büyüklükleri ve ulaşılabilirlik kriterleri, taşıdıkları bir çok diğer potansiyel ile değerlendirildiklerinde çok değerli alanlar olarak ortaya çıkmaktadırlar.

Planlamanın gündeminde kentsel yenileşme uygulamaları ile birlikte tartışılan bir başka kavram da "gentrification" kavramıdır. Kentsel yenileşme ve soylulaştırma (gentrification) kavramları, biri diğerini ortaya çıkaran ve biri diğerinin sonucu olan kentsel süreçler olarak tanımlanmakta ve tartışılmaktadır.

Soylulaştırma, yeni orta sınıfın, kentin eskime ve köhnemeye uğramış tarihi parçalarında yer seçimini anlatan bir kentsel politika olarak görülmektedir. Fakat bu kentsel politikanın çok farklı sosyal ve mekansal yansımaları bulunmaktadır. Soylulaştırma kavramı daha sonraki bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Kentsel Yenileşme ile birlikte günümüzde kullanılan kavramlar ve anlamları aşağıdaki şekildedir:

Yeniden Canlandırma (Revitalization) : Revitalization; sözlük anlamı olarak yeniden canlandırma, yaşam verme, güçlendirme olarak tanımlanmaktadır. Kent merkezlerinde düzensiz göç hareketlerinden, ekonomik yapının programlı veya programsız şekilde yer değiştirmesinden, planlama sürecinin doğru işleyememesinden kaynaklanan sorunlar; kentin bu hassas noktalarındaki sosyal ve ekonomik yapıya zarar vermektedir. Sosyo-ekonomik yapıdaki bu gerileme ise fiziksel çevrenin kötüleşmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda yeniden canlandırma; köhneme durumuna gelmiş yerleşmelerinin temizlenerek, gelişmesini sağlamak olarak tanımlanabilir.

Soylulaştırma (Gentrification) : Şehrin belirli parçalarına sosyo-ekonomik yönden daha üst gelir grubu temsil eden konut sahiplerinin yerleştirilmesi ve dolaylı olarak fiziksel çevrenin iyileştirilmesi olayıdır. Fiziksel değişimden çok, bölgede yaşayan toplum sınıfının değişimi burada önemli olmaktadır. Buradan yola çıkarak, sosyo ekonomik yenilemeyi, orta ve üst gelir grubunun, alt gelir gruplarının yerini alarak, köhneme durumunda olan bölgeyi sosyal, ekonomik ve fiziksel olarak üst seviyelere çıkartmaları olarak tanımlamak mümkündür.

Yenileme-Yenilenme (Renewal-Renovation) : Renewal kelimesinin sözlük anlamı; yenileme, onarma olarak ifade edilmektedir. Yenileme sürecinde eskime yaşayan kentsel bölgelerin yıkılmaları ve yapılacak altyapı projeleri, kentsel tasarım projeleri, alan düzenlemeleri ile yeniden gelişmesinin sağlanması amaçlanmaktadır.

Esenleştirme (Rehabilitation) : Rehabilitasyon, sözlük anlamı olarak esenleştirme, ıslah etme, onarma, iyileştirme olarak tanımlanmaktadır. Burada kentsel bölgenin mevcut halkı ile beraber korunup, en büyük faydayı o bölge halkının görmesi durumu, rehabilitasyonu yenilemeden ayıran önemli bir özellik olmaktadır. Rehabilitasyon sürecinde arsa sahiplerinin el değiştirmesi söz konusu olmadığından dolayı, uygulama sürecinde yenilemeye göre daha fazla zorluklarla karşılaşmaktadır.

Yeniden Geliştirme (Redevelopment) : Koruma ve esenleştirmenin ihtiyaçlara cevap veremeyeceği durumlarda yeniden geliştirme çalışmaları yapılmaktadır. Yeniden geliştirme, şehir yenileme planının yapımından sonra, kamu araştırmasının yapılması, ilgili kurullardan öneriler alınması ve bölgeye ekonomik canlılık kazandırılması şeklinde gelişmenin sağlanması olarak tanımlanmaktadır. (Akalin, 2003)

Yenileşme (Regeneration) : Sözlük anlamı olarak, yeniden canlandırma, hayat verme, yeniden oluşum, yeniden üretim gibi kavramlarla açıklanmaktadır. Yenileşme, bir kentin yada kent parçasının mekansal, ekonomik ve sosyal koşullarının iyileştirilmesini ve korunarak sürdürülebilirliğinin sağlanmasını hedefleyen bir planlama yaklaşımıdır. (Keskin, 2004)

1.3.3. Kentsel Dönüşüm

Ülkemizde 2000'li yıllarla birlikte "kentsel dönüşüm" kavramı ortaya çıkmıştır. Kentsel yenileşme kapsamında değerlendirilen kavram kent içinde kalan fonksiyonu gerilemiş liman, depolama ile tarihi konut alanlarda görülmektedir.

Dönüşüm içinde olan, fonksiyonunu yitirmiş ve yeni fonksiyonlarla değişim içinde olan kent alanları, yenileşme kapsamında ele alınmalıdır. Mahalle sınırları ile tanımlanmayan bu alanların konut fonksiyonu içermesi zorunlu değildir. Ancak, alanın bir dönüşüm içinde olması, ekonomik, sosyal ve fiziksel bir değişim sürecine girmiş olması temel kriterdir.

Ekonomik yeniden yapılanma aynı zamanda toplumsal yapıdaki değişimi hızlandırmıştır. Bu değişimle birlikte yaşam tarzlarının da farklılaşması ile toplumda farklı gruplardan oluşan parçalanmış bir yapı ortaya çıkmıştır. Toplumun farklı

gruplarının farklı yaşam biçimlerini tercih etmesi ve bu tercihlerin konut alanlarının dönüşüm ve gelişim süreçlerine yansması, kent mekanındaki dönüşüm alt yapısını hazırlamıştır. (Kayasu ve Yaşar,2003).

Dönüşüm projelerinin alan seçme nedenleri şöyle özetlenebilir:

- Mevcut altyapı olanakları
- Mülkiyet
- Büyük projeler, büyük alanlara ihtiyaç duyar
- Erişebilirlik

Dönüşüm projeleri, bir bütüncül plana uymadıkları takdirde kent dokusuna sırtını dönmüş olan sanayi, liman gibi alanların bu kapalı yapılarını sürdürme eğilimindedirler. Oysa kentin gelişmesi ve desantralizasyonu ile dönüşüme açılan bu alanların merkeze katılması ya da kentle bütünleşmeleri planlama açısından çözülmesi gereken bir sorun oluşturmaktadır. Kentin kopuk parçalar halinde gelişimi ve dönüşümü, bir yandan kent kimliği ve vizyonu açısından olumsuz etkilerde bulunurken, diğer yandan bu tür projelerin kent vizyonu ve gelişme stratejilerinden bağımsız olarak ele alınması ve uygulanması istenmeyen yan etkilere yol açabilmektedir. Bu nedenle, kentsel projelerle oluşturulan yeni alanların kentle bütünleşmesi noktasında stratejik planlamanın önemi ortaya çıkmaktadır. (Erden,2003)

1.4. Türkiye’de Korumanın Yasal ve Yönetmelik Çerçevesi

Türkiye’de korumaya ilişkin çalışmalar incelendiğinde, korumanın Osmanlı’nın son dönemlerinde başladığı görülmektedir. Osmanlı’nın koruma yaklaşımı batıdaki ideolojik sebeplerden farklı olarak yapıların kullanımları bağlamında değerlendirilmiş ve medrese, han gibi yapılar korunmuştur.

Osmanlı döneminde koruma ve restorasyon görevi, Vakıflar ve Hassa Mimarları Teşkilatı’nındır. Bu teşkilat saray yapılarının bakımından Vakıfların kurulmasından ve denetlenmesinden sorumludur. Bu teşkilatın mimarları kent politikalarını belirler anıtların çevresinde ve içinde inşaatın sınırlandırılması gibi nizamnameleri düzenlemektir. Restorasyonlar bütün kentte eşit dağıtılmaktadır (Kıvırcık,2008a). Koruma ve özellikle anıtların restorasyonu işi, genelde bir kamu görevi olarak görülmüştür.

Osmanlıda Tanzimatlı başlayan batılılaşma eğilimleri, bir yandan koruma alanında Batıdaki gelişmeleri Anadolu’ya taşıyıp kültür varlıklarına ilgi duyulmasını

başlatırken; diğer yandan da “modernleşme” adına özgün kültürel mirası reddini ve ihmali de getirmiştir. (Kiper,2006)

1.4.1. Yasal Düzenlemeler

Asar-ı Atika Nizamnamesi: 1869 yılında uygulamaya konulan bu ilk yasa, Osmanlıda eski eserlerin korunması ile ilgili ilk yasal düzenlemedir. Bu yasa ile eski eserlerin korunması, aranması ve yurt dışına çıkarılması ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Bu dönemde Avrupalıların tarihi eserleri ülke dışına çıkarmalarının önlenmesi yasanın en önemli amaçlarından biridir.

Daha sonraki dönemlerde yasanın kapsamı genişletilerek 4 adet Asar-ı Atika Nizamnamesi çıkarılmıştır. 1906 yılında çıkarılan Nizamname ise en kapsamlı çalışma olarak görülmektedir. Buna göre yalnızca Türk - İslam çağı öncesi eserleri değil, tüm kültürlere ait eserler eski eser kapsamına alınmıştır. Bu bağlamda bakıldığında o dönemde eski eser kapsamının genişletilmesi evrensel kültür anlayışının önemini ortaya koymaktadır.

Cumhuriyetin ilanından sonraki dönem koruma çalışmalarına bakıldığında; arkeolojik kazılarda artış olmuştur. Ayrıca bir kısım tarihçi ve sanatçı arasında, eski eserleri, ulusal kültürün somut belgeleri olarak yorumlayan ve korunması gerekli değerler olarak gören yaklaşımlar yeşermeye başlamıştır.

Cumhuriyetten sonra korumaya ilişkin çalışmalar kapsamında 1933 yılında Anıtları Koruma Komisyonu kurulmuştur. Komisyon belgelemeden başlayarak röleve ve anıtların onarımına kadar uzanan sürece ilişkin programlar hazırlamıştır (Kiper,2006). Bu dönemdeki çalışmalar bütün kentin korunmasını kapsayan plan çalışmalarından çok tekil olarak anıtların tespiti ve onarımına yönelik çalışmalardır.

Türkiye’de kentsel koruma anlamında geliştirilen ilk bütüncül yaklaşım; 1932’de onaylanan, Jansen’in Ankara için hazırladığı imar planında görülmektedir. İmar planı raporunda, Kale’nin ulusal yaşamın simgesi sayılarak korunmasının ve etraftan kolaylıkla algılanabilmesinin gereği savunulmuş, 1937 yılında Kale ve çevresi ilk kez protokol alanı olarak koruma altına alınmıştır.

1945’li yıllarda Avrupada başlayan yeni bir planlama yaklaşımı Türkiye’de de etkilerini göstermektedir. Modernleşme anlayışıyla birlikte tarihi kentler farklı şekilde yorumlanmıştır. Buna göre tarihi dokunun bütününe yönelik koruma yerine anıt eserler bazında koruma yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yaklaşım, Anıt Eserlerin korunması kapsamında, etrafındaki yapıların yıkılarak geleneksel dokunun tahribatına yol açmıştır.

1951 yılında “Gayrimenkul Eski Eserler Ve Anıtlar Yüksek Kurulu” (GEEAYK) kurulmuştur. Bu kuruluş tarafından başlangıçta tek yapı ölçeğinde yürütülen koruma çalışmaları giderek çevre boyutunu da içerecek biçimde genişletilmiştir. (Kiper 2006;123)

6785 Sayılı İmar Kanunu: 1956 yılında yürürlüğe giren bu kanunda tarihi eserlerin korunması ile ilgili net hükümler getirmemiştir. Kanun anıt eserlerin korunması gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Bu kanun, daha çok karayolu ağırlıklı planların önünü açmıştır. Modern kentler oluşturulması adına kentler ve özellikle tarihi dokular, kanunda korumaya ilişkin belirleyici ve net yaklaşımlar getirmemesinden ötürü bu bölgelerde büyük tahribatlara yol açılmasına sebep olmuştur. “Menderes Operasyonları” olarak adlandırılan ve Barbaros Bulvarı, Vatan- Millet Caddelerinin açılması bu yaklaşımın sonunda oluşan kent yapıları olarak dikkat çekmektedir.

1960’lı yıllardan sonra ise devlet, özel kişilerin sahip olduğu eski eserler üzerindeki kullanım haklarını denetim altına almıştır. Anayasa ile devlet, eski eser ve anıtları korunmakla yükümlü kılınmıştır. Türkiye 1967’de Venedik Tüzüğü’ne imza atmıştır. Bu şekilde koruma kavramı, bina ölçeğinden çıkarak, kentsel siteleri de kapsayan bir boyut kazanmıştır. 1970 yılında, İstanbul Boğaziçi sahil şeridindeki yalılar tescil edilmiştir.

1710 Sayılı Eski Eserler Yasası: 1973 yılında çıkarılan bu yasa Cumhuriyet tarihinin ilk kapsamlı koruma yasasıdır. Bu yasa ile taşınmaz kültür varlıklarının korunması tek yapıların yanı sıra, bu yapıların bir araya gelerek oluşturdukları çevrenin bir bütün olarak korunması, sağlıklılaştırılması da gündeme gelmiştir. (Kiper,2006;123). Sit alanları da koruma kapsamına alınmıştır. Bu yasa ile ayrıca eski eser, tarihi sit, kentsel sit, sivil mimarlık örneği gibi tanımlamalara yer verilmiştir.

1973 yılında Avrupa Mimari Miras Yılı çalışmalarına da katılan Türkiye, Avrupa Mimari Miras sözleşmesine ve Amsterdam Deklarasyonu’na da imza atmıştır. (Erbey,2003)

1980 Sonrası Dönem Koruma Çalışmaları

2863 Sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu: 1983 yılında yürürlüğe konulmuştur. Bu yasa ile başta Kültür ve Turizm Bakanlığı olmak üzere, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına görevler verilmiş, tüm kültür ve tabiat varlıklarının devlet malı niteliğinde olduğu kanunda kabul edilmiş ve sit alanları yeniden tanımlanmıştır. 2863 sayılı kanunla, tarih öncesinden itibaren çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin, sosyal, ekonomik ve mimari özelliklerini yansıtan kent

kalıntıları, önemli tarih olaylarının geçtiği yerler ve tespiti yapılmış doğal özellikleri ile korunması gerekli olan alanlar "sit" olarak tanımlanmıştır. (Erbey,2003).

1987 yılında yasanın bazı maddeleri değiştirilmiştir. Bazı tanımlar genişletilmiş, yetki ve sorumluluklar, karar ve denetim mekanizmaları belirlenmiştir. Bu yasa ile koruma amaçlı imar planı yapımı da yaygınlaştırılmıştır.

Kanunda yapılan bu değişiklik ile koruma kararlarının alınması ve denetlemelerin yapılması merkezden alınarak yerel kurullara verilmiş ve yerel yönetimlerin koruma sürecine doğrudan katılmaları sağlanmıştır.

Bu kanun ile ayrıca kentsel alanların korunmasına yönelik tanımlamalar yapılmış ve eski eser kavramı yerine UNESCO tarafından da benimsenen 'kültür varlığı' terimi konmuştur.

5226 Sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu: 14.07.2004 tarihinde çıkarılan bu yasa 2863 sayılı KTVK kanuna değişik yürürlüğe girmiştir. İlgili kanun ile uluslar arası koruma modeline uygun bu norma ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu kanun ile önceki kanunlardan farklı olarak yetki, yönetim, tanım gibi yapılanmalar daha net olarak belirlenmiştir.

Kanun ile koruma, koruma alanı vb. tanımlamalar ile koruma amaçlı nazım imar planı (KANİP) tanımı ve yapım sürecine ilişkin değişiklikler belirlenmiştir. KANİP' nin geçiş sürecine ilişkin hükümler getirilmiştir.

Kanunun 17.maddesi ile birlikte KANİP yapım işi, daha önceki dönemlerden farklı olarak şehir plancıları tarafından yapılacaktır. Önceleri harita mühendisleri, sonraları mimarın da yapımını üstlendiği KANİP yapım işi böylelikle şehir plancılarının başında olduğu uzman ekipler tarafından yapılacaktır.

"Koruma amaçlı imar plânları; müellifi şehir plâncısı olmak üzere; alanın konumu, sit statüsü ve özellikleri göz önünde bulundurularak mimar, restoratör mimar, sanat tarihçisi, arkeolog, sosyolog, mühendis, peyzaj mimarı gibi meslek gruplarından Bakanlıkça belirlenecek uzmanlar tarafından hazırlanır." (5226 sayılı Yasa 17.Maddesi)

Yasa, koruma uygulamalarında; Belediyelerin, valiliklerin ve ilgili kurumların yanı sıra, söz konusu alanla ilgili meslek odalarını, sivil toplum kuruluşlarını ve plandan etkilenen hemşerilerin katılımını da sağlamaktadır.

Yerel yönetimlere verilen yetki ve görevler ile örgütlenmeyle ilgili olarak kanunda düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemede önceden Bakanlıkta bulunan denetleme yetkisi, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler ve valilikleri kapsamak üzere

genişletiliyor. Bu amaçla, büyükşehir belediyeleri, valilikler, Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde kültür varlıkları ile ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek üzere sanat tarihi, mimarlık, şehir planlama, mühendislik, arkeoloji gibi meslek alanlarından uzmanların görev alacağı koruma, uygulama ve denetim büroları kurulması sağlanmıştır.

Kurul yelikleri, Kurul Toplantıları ve Kararlarına İlişkin olarak kanunda Koruma amaçlı imar planları ile bunların her türlü değişikliklerini inceleyip karar alacak görev ve yetkilere sahiptir.

5226 sayılı kanunun getirdiği bir diğer yenilik ise koruma çalışmalarının yapılacağı alanlarda "alan yönetimi" modelini öngörmesidir. Bu alışma ile plan yapılan alanın yetki, etaplama gibi koşukların sağlanmasını olanaklı kılmaktadır.

"Yönetim alanlarında alan yönetimi, ulusal nitelikli müzelerde ise müze yönetimi, anıt eserlerde anıt eser kurulu kurulur.

a) Yönetim alanları ile bunların bağlantı noktalarının korunması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla kentsel sitelerde birden fazla belediyeyi ilgilendirmesi halinde büyükşehir belediyesi eşgüdümünde ilgili belediyeler, tek bir belediyenin görevi alanına girmesi halinde ilgili belediye, diğer yerlerde ise Bakanlıkça yönetim plnı taslağı hazırlanır veya hazırlattırılır." (5226 Sayılı Yasa Ek Madde 2)

Kanunun bu maddesi, koruma çalışmalarında, "Katılımcı Alan Yönetimi Modeli" ile yeni kaynak imkanı sağlaması, örgütlenme modelleri üretmesi, planlama etapları ile uygulamada görev alacak sorumlulukların belirlenmesi ve kullanıcı katılımı sağlanarak sürdürülebilir bir yönetim modeli elde etmeye çalışması açısından, bugüne kadar çıkarılan koruma yasalarından ayrılmakta ve uluslar arası normlara uygun bir korumayı sağlayıcı nitelikte görülmektedir. UNESCO tarafından önerilen bu uygulama ile birlikte koruma plnı çalışmalarında yalnızca fiziksel değil süreç planlaması yapılarak uygulamanın net olarak belirlenmesi hedeflenmiştir.

Kanunda ayrıca koruma alanlarında yapılacak plan, proje, kamulaştırma vb. alışmaları sağlayabilmek üzere mali kaynak aktarımının kapsamını genişleten maddeler eklenmiştir. Bu maddeler ile koruma plan çalışmalarının finansmanı için çeşitli kanuni haklar sağlanmıştır.

Buna göre yasada, "Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Yardım Sağlanması ve Katkı Payı" başlığı altında yeniden düzenleme yapılmış; emlak vergisi mükelleflerinden emlak vergisi ile beraber bu verginin % 10'u oranında tahakkuk ettirilecek "Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı"nın belediyelerce

tahsil edilerek, tahsil edilen bu payların il özel idaresi tarafından açılacak bir hesapta toplanması öngörülmüştür.

Toplanan bu kaynak, belediyelerce kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla hazırlanan projeler kapsamında kamulaştırma, projelendirme, planlama ve uygulama konularında kullanılmak üzere il sınırları içindeki belediyelere vali tarafından aktarılacak ve valinin denetiminde belediyelerce kullanılacaktır..

Kanunda aynı zamanda koruma alanlarında kullanılması amacıyla Toplu Konut İdaresince kullanılacak krediler oluşturulmuştur. 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu uyarınca verilecek kredilerin en az % 10'u, tescilli taşınmaz kültür varlıklarının bakımı, onarımı ve restorasyonu işlemlerine ilişkin başvurularda kullanılacak ve bu kapsamdaki öncelikli projeler Bakanlık ile Toplu Konut İdaresi Başkanlığınca birlikte belirlenecektir.

2634 Sayılı Turizm Teşvik Kanunu: 1982 yılında yürürlüğe girmiştir. Ülke kalkınmasının sağlanması amacıyla turizm yatırımlarının desteklenmesi için, bu bölgelerde bakanlığa plan yapma yetkisi verilmiştir. Fakat çıkarılan bu turizm teşvik yasası, çıktığı günden beri çeşitli tartışmalara konu olmuştur.

Turizmi Teşvik Yasası, Şehircilik bilimine ve İmar Planlarındaki kamu yararı ilkelerine aykırı "Ayrıcalıklı İmar İzinleri" için olanak sağlayan bir Yasa' (internet) olarak değerlendirilmektedir. kentlerde, kıyılarda, ormanlık alanlarda ve sit alanlarında, çevreyi ve kamu yararını açıkça çiğneyerek yükselen ne kadar tesis varsa hemen hemen tümünde teşvikler nedeniyle bu yasa vardır.

Kanunla, ayrıcalıklı imar hakkı kazanan ilk iki yatırım Park Otel ve Gökkafes olmuştur. 80'li yıllar boyunca 1989'a kadar İstanbul'da olağan imar koşullarının üzerinde inşaat hakkı elde etmesi için Bakanlar Kurulunca turizm merkezi statüsüne kavuşan arsa sayısı 40'ı geçmiştir. (Ekinci,1995)

Yürürlüğe girdiğinden bugüne kadar 12 Eylül yasalarına karşı dava açılmaması nedeniyle Anayasa Mahkemesinin gündemine gelemeyen Turizmi Teşvik Kanunu, 25 yıl boyunca kamuoyunda en çok tartışılan yasalardan biri olmuştur. 12 katının yıkılmasına rağmen hala İstanbul'da adeta bir çirkinlik anıtı olarak duran Park Otel; İstanbul'un kent silüetini ve kadim yeşil alanlarını, parklarını yok ederek inşa edilen Gökkafes, Conrad gibi oteller; tarihi Dolmabahçe Sarayı'nın yine tarihi bahçesinin üzerine oturan Swiss Otel, yurdun değişik bölgelerindeki pek çok olumsuz yapı, Turizmi Teşvik Kanununun bire bir uygulaması olarak ortaya çıkmıştır.

Bu kanunla gelen bir diğ er geliş me, lüks iş merkezlerinin bu kanunla birlikte ruhsat almaya başlamasıdır. Bu alanlarda “turizm ve iş merkezi” denerek iş merkezlerinin yapımının ö nü açılmış tır.

Bunun yanı sıra plan yapım konusunda Kültür Ve Turizm Bakanlığının yetkileri konusunda bir yetki karmaş ası bulunmaktadır. Turizmi Teş vik Kanununun 7 inci maddesi ile Turizm Bakanlığ ına verilen imar planlama yetkisinin do ğ ru ve anayasaya uygun bir yetki olup olmadığı tartışılmış tır.

Diğ er bir konu kanunda turizme konu olacak alanların kamulaşt ırması konusundaki; Turizm teş vik alanı olarak ayrılan alanlarda yapılan kamulaşt ırmalarda “... dava ve takiplerin kamulaşt ırma kararına de ğ il, bedeline ilişkin olarak yürütülmesi ve sonuçlandırılmasına” ilişkin hükümdür. Buna göre yatırımların ö nü açılırken, mülk sahiplerinin itiraz etmelerinin ö nüne geç ilerek, bölgeden ayrılmak zorunda kalmış lardır.

1.4.2. Plan Yaklaş ımından Proje Yaklaş ımına – 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taş ınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaş atılarak Kullanılması Hakkında Kanun

1980’li yıllarda Avrupa’da, ö lkemizde 1990’lı yılların sonlarında gündeme gelen “kentsel yenileş me” (urban renaissance) ile birlikte kentlerin sosyal, ekonomik ve mekansal olarak gerilemiş bölgelerinin yeniden kente kazandırılması amaçlanmıştır. Buna göre sosyal eş itsizlik ve yoksullu ğ u gidermek, tarihi mirasın korunması, sosyal, ekonomik, mekansal bütünleş miş alanların oluşturulması hedeflenmiştir.

Bu yapı bağ lamında tarihi kent parçalarını da iç ine alan dönüş üm/yenileme alanları ortaya çı kmış ve buna uygun projeler üretilmiştir. Ö lkemizde kentsel yenileme ve dönüş üm kavramları 1999 depreminden sonraki süreçte hız kazanmıştır. Deprem riskinin bulunduğu tarihi kent merkezlerinin ihyas ı bu süreçle sağ lanacaktır. Kentsel yeniden canlandırma, kentsel korumanın yanı sıra bölgenin kendi imkanlarıyla birlikte ekonomik girdi sağ lamasını da sağ lamayı hedeflemektedir.

Ö lkemizde hali hazırda bulunan 2863 sayılı KTVKK’nun güncellenmesine ra ğ men;

- Kentsel arsaların çok mülkiyetli ve küçük olması. Malik ve mülkiyet ilişkisinin kopması,
- Maliklerin ekonomik koş ullarının yetersiz olması,

- Geleneksel planlama ve mevzuatın yetersiz olması,
- Korunması gerekli bölgeler için ihtiyaç duyulan finansman sorunu

gibi gerekçeler de göz önünde bulundurularak yeni bir kanun hazırlanması gerektiği gündeme gelmiştir.

Bu noktada neoliberal politikaların mekanda yansımalarının izlerini görmekteyiz. Kent toprağını yatırım aracı olarak gören neoliberal politik söylemin mekanda yansımaları sağlayacak gerekli yasal düzenlemelerde bu kapsamda hazırlanmaktadır.

Bu çalışma kapsamında yasanın güçlü ve zayıf yönleri ele alarak ortaya çıkması muhtemel sorunlara değineceğiz.

Bu doğrultuda 05.07.2005 tarih ve 25866 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 5366 sayılı bu kanun, tarihi kent merkezlerin dönüşümünün önünü açan en önemli etkenlerin başında yer almaya başlamıştır. Tarlabası yasa olarak da bilinen yasa, neoliberalizmin kentlerde yayılması sürecinde, tarihi alanlar müdahaleyi devlet eliyle kolaylaştırmaktadır. Bu da yatırımcılar için yeni rant alanları sağlamak anlamına gelmektedir. Yasada net olarak belirtilmeyen konular da yoruma açıktır. Örneğin konut alanlarının, bu kanunla turizm ve ticaret fonksiyonunu barındıran alanlarına dönüşmesi sağlanabilmektedir.

Bu Kanunun amacı, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının,

- Bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek,
- Bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması,
- Tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması,
- Tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasıdır (Kanun Madde 1).

Yasanın uygulama alanı tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil edilen alanlar olarak gösterilmektedir. Sit alanlarına yapılacak her türlü müdahale koruma amaçlı imar planları dahilinde gerçekleştirilebilecekken, bu yasa ile sit alanlarını kentsel dönüşümün sahası haline gelmektedir. Böylece imar planını bekleme gereği duyulmaksızın kentsel yenileme projelerinin gerçekleştirilebilecektir.

Yine yasanın amacında yapılacak müdahalenin yalnız fiziki iyileştirme ve restorasyonu değil yeni kullanım biçimlerinin tanımlanmasını da kapsadığı anlaşılmaktadır.

Kanunda üzerinde durulan sorunlardan biri, “yenileme projesi” kavramının planlama disiplini içindeki yeridir. 5366 sayılı Yasa’da koruma amaçlı imar planına hiç atıf yapılmaması, yenileme alanlarının sit alanları dışına çıkarılması niyetini göstermektedir. Fakat üstteki maddede değinilen yasa 2009 yılında 2863 sayılı kanun ile değişik 5226 sayılı kanun 57. maddesindeki değişiklik ile Yenileme Alanları KTVKK’ya da koruma amaçlı imar planlarına bağlı olarak çalışma zorunluluğu getirilmiştir (04.02.2009 tarih 5835 md. Yasada ek fıkra değişikliği ile). Esasen burada şu ayrımı yapmak gerekmektedir. 5366 sayılı Yasa, yerel yönetimlere yenileme alanı ilan ettikleri bölgelerde izleyecekleri süreci ve işlemleri tarif etmektedir. Yenileme Alanları KTVKK’nın proje değerlendirmesine ilişkin hiçbir kriter bu yasada yer almadığı için, Yenileme Kurulları ilgili idareler tarafından hazırlanan avan ve uygulama projelerini 2863 sayılı KTVKK Mevzuatı kapsamında değerlendirmek durumundadırlar. Ancak, Tarlabası Yenileme Alanı (30 Kasım 2007 tarih 26 sayılı karar) ve Sulukule Yenileme Alanı (2 Kasım 2007 tarih ve 20 sayılı karar) avan projeleri 2009 yılındaki yasa değişikliğinden önce İstanbul Yenileme Alanları KTVKK tarafından onaylanmıştır. (Dinçer,2009)

5366 sayılı Yasa kapsamında yenileme alanı ilan edilen bölgelerin bu yasa ile sit alanı statülerinin sona ermesi endişesidir. TBMM’ye sunulduğu şekline bakıldığında, ilk yasa teklifinin bu kapsamda hazırlanmış olduğu anlaşılmaktadır. Fakat sonraki süreçte karşı çıkan gruplar dikkate alınarak koruma statülerinin devam ettiği görülmektedir.

İkinci tartışma konusu, yenileme alanı kurullarının işleyişiyle ilgili olmuştur. Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde kuruldukları, üyeleri diğer KTVKK’nın atama usulüyle atandığı halde, belediyeler bünyesinde kurulan kurullar şeklinde algılanmışlardır. 5366 sayılı Yasa’nın yönetmeliğinde yenileme alanları kurullarının da 2863 sayılı Mevzuat kapsamında kurulacağı belirtilmişse de, bu ifade yeterli olmamıştır. Bu konuda yapılan uyarı ve öneriler sonunda Yenileme Alanı KTVKK’nın da diğer bölge kurullarının bağlı olduğu yönetmelik ve ilke kararlarına tabi olduğu 2009 yılında çıkarılan yasa ile kesinleştirilmiştir

Kanun aynı zamanda yerel yönetimlere önemli ölçüde güçlendirmekte ve imkanlar sağlanmaktadır. Buna göre proje yapılacak alanlarda en önemli aktör belediyelerdir.

Kanunla yerel yönetimler yenileme sürecinin başından sonuna kadar çok güçlü yetkilerle donatılmıştır. Bu durum yasanın genel gerekçesinde "...yetki ve sorumlulukların uygulama yapan belediyede toplanmasının etkili sonuç alınabilmesi için gerekli olduğu..." şeklinde dile getirilmektedir. Yenileme süreci; yenileme alanlarının belirlenmesi, yenileme projelerinin hazırlanması ve hazırlanan projelerin uygulanması aşamalarını kapsamaktadır. Proje hazırlama ve uygulama aşamaları belediyeler tarafından gerçekleştirilebileceği gibi kamu kurumlarına ya da özel kuruluşlara yaptırılabilir. Ancak bu aşamaların sorumluluğu ve organizasyonu belediyelere aittir. Belediyelerin bu yetkiyi piyasa aktörüyle paylaşmakta ve kamu-özel sektör arasında yeni işbirliği modelleri ortaya çıkmaktadır.

Yenileme alanı seçim kriterleri açısından kanunda büyük soru işaretleri bulunmaktadır. Buna göre; "...yenileme alanları, il özel idarelerinde il genel meclisi, belediyelerde belediye meclisi üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ile belirlenir. İl özel idaresinde İl Genel Meclisince, Büyükşehirler dışındaki belediyelerde belediye meclisince alınan kararlar Bakanlar Kuruluna sunulur." denmektedir. Fakat alan seçimine dair kanun ve yönetmelikte net bir anlatım bulunmamaktadır. Bu durumda alan seçiminde hangi kriterlere göre seçim yapıldığı belirsizlik taşımaktadır.

Katılım ve kamuoyunun bilgilendirilmesi

Madde 7-

Yetkili idareler tarafından yenileme alanı içinde kalan mülk sahiplerini veya bölge halkını uygulama konusunda bilgilendirmek üzere toplantılar yapılarak görüşleri alınır ve bunların katılımı sağlanır.

Yetkili idare ihtiyaç halinde üniversite, meslek kuruluşları, sivil toplum örgütleri, kamu kurum ve kuruluşları ve muhtarlarla danışma toplantıları düzenleyebilir, projeler hakkında basın ve yayın araçlarıyla bilgilendirme yapabilir.

Yasada yenileme sürecinde uygulanmasına yönelik katılım ve kamuoyunun bilgilendirmesine yönelik açılım getirilmiştir. Buna göre bölge halkıyla toplantılar yapılarak görüş alınacak ve böylelikle katılım sağlanacaktır. Fakat kanunda geçen bu kavramlar yalnızca bilgilendirme kapsamında kalmaktadır. Oysa yenileme süreçlerinin en vurucu etkisi sosyal yapı üzerinde gerçekleşmektedir ve bu etkinin azaltılması için geliştirilen sosyal planlama çalışmaları yöntem, yaklaşım ve içerik olarak yönlendirilmeli ve zorunluluk haline getirilmelidir. Yasa oluşturulan Yenileme Avan Projesinin Belediye Meclisinden geçirilmesini zorunluluk haline getirmiştir.

Ancak yaşayanlara ve katılımı planlamaya yönelik hazırlanması gerekli olan Stratejik Sosyal bir planın hazırlanması veya meclisten geçirilmesine dair hiçbir açılımlı barındırmamaktadır.

Mülk sahipleri ve yaşayanlar da katılım konusunda tamamen yerel yöneticilerin insafına bırakılmıştır. Ayrıca yasada ve yönetmelikte yeniden yerleştirme, kira yardımları ve proje alanında yasayan kiracıların yaşayacağı problemlere dair herhangi bir öngörü de bulunmamaktadır. Bu anlamda yasa, yenileme projelerini tamamen fiziksel boyutuyla değerlendirmiş ve toplumsal boyutu ise göstermelik kalmış ve bölge halkını süreç dışına atmaktadır.

Bunun yanı sıra bu madde 2863 sayılı kanunda geçen alan yönetimine ilişkin maddesi ile örtüşmemekte, çelişmekte ve bu yapısıyla 2863 sayılı kanunun gerisine düşmektedir.

Projeye katılım

Madde 22-

Yenileme alanı içindeki parsellerdeki uygulamalarda kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde olan ve yapısı aynen korunacak veya yenilenecek yapılar, yetkili idarenin uygun görmesi ve projenin bütünlüğünün bozulmaması şartıyla ilgili kamu kurum veya kuruluşları ya da gerçek veya tüzel kişiler tarafından yapılabilir.

Bu maddede şekildeki uygulamanın projeye eş zamanlı olarak başlatılması ve tamamlanması esastır. “projeye katılım” uygulama aşamasında beraber hareket edilmesi anlaşılmaktadır. Katılımdan bölge halkının plan ve proje sürecine dahil edilmesi anlaşılması gerekirken, daha önceden hazırlanmış olan bir projeye uyulması tavsiye edilmiştir. Bununla birlikte yönetmeliğin diğer maddelerinde belirtildiği gibi ilgili yönetim kamulaştırma yöntemiyle bu süreci yönetebilecektir.

İlgili maddenin bahsedilen katılım ibaresi kavram kargaşası oluşturmaktadır. Bu haliyle madde daha alt maddelerde belirtilecek kamulaştırma ve acele kamulaştırma maddelerine zemin hazırlar bir görünümde dir.

Anlaşma ve satın alma

Madde 23-

Anlaşma, uzlaşılacak bedel üzerinden taşınmazın yetkili idareye satılması, idareye ait bir başka taşınmaz malla takas veya trampa yoluyla devredilmesi veya projenin gereklerine uygun olması halinde bedel karşılığı sınırlı aynı hak

tesis edilmesi veya yetkili idarece öngörülecek diğer anlaşma yollarıyla yapılır.

Anlaşma ve satın alma maddesi ile 22. maddede belirtilen “projeye katılım” maddesini birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Buna göre, projenin eşzamanlı uygulanabilmesi için katılım gerekmektedir. Tarihi kent merkezlerinde yaşayanların gelir seviyeleri göz önünde bulundurulduğu zaman anlaşma ve satın almanın kaçınılmaz bir durum olduğu ortaya çıkmaktadır.

Kamulaştırma

Madde 24-

Yenileme alanlarında bulunan yapıların boşaltılması, yıkımı ve kamulaştırmasında anlaşma yolu esastır. Anlaşma sağlanamayan hallerde gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan taşınmazlar yetkili idareler tarafından kamulaştırılabilir. Kanun uyarınca yapılacak kamulaştırmalar 2942 sayılı Kamulaştırma Kanununun 3. maddesinin ikinci fıkrasındaki iskan projelerinin gerçekleştirilmesi amaçlı kamulaştırma sayılır.

Olağan kamulaştırma sürecinin projenin uygulanmasında gecikmeye neden olacağına anlaşılması halinde 2942 sayılı Kanunun 27. maddesi hükümlerine göre acele kamulaştırma yoluna gidilebilir.

Bu madde ile izlenen bu “proje” yaklaşımına uygun olarak, projeyi yavaşlatabilecek her türlü soruna karşı önlemler ve gerekçeler belirlenmiştir. Kamulaştırmanın yavaş veya yetersiz kaldığı durumlarda ise acele kamulaştırmaya gidilebilecektir.

Uygulanacak proje sürecinde Belediyelerin bu uygulamaları hızlı ve etkin bir şekilde yürütebilmeleri için normal kamulaştırma sürecinin dışında daha etkin yetkilere sahip olmaları gerekçesiyle acele kamulaştırma yoluna gitme yolunu açmaktadır.

2942 sayılı kamulaştırma kanununun 27. maddesinde “...yurt savunması ihtiyacına veya aceleliğine Bakanlar Kurulunca karar alınacak hallerde veya özel kanunlarla öngörülen olağan üstü durumlarda gerekli durumlarda olan taşınmaz malların kamulaştırılmasında...” geçen bu ibare ile yurt savunması gibi bir durum olmadığı için bu özel proje kastedilmektedir.

5366 kanun 24. maddesine dair ilk durum yukarıda belirtilmiştir. Fakat ilerleyen süreçte 26.03.2008 tarihli Danıştay 6. dairesinin kararı ile 24. maddede değişikliğe gidilmiştir. Buna göre acele kamulaştırmaya dair hükümler bu değişiklik ile ortadan kaldırılmıştır.

Acele kamulaştırma, yerel yönetimlerin ellerini iyice güçlendiren ve yenileme alanı içindeki tüm mülkiyetlerin kısa sürede kamulaştırılmasını mümkün kılan bir araçtır. Her ne kadar Danıştay 6. dairesinin kararı ile “kamulaştırma” maddesinde geçen acele kamulaştırmaya dair hüküm çıkarılmış olmakla birlikte bu süreç içinde bölge halkı için tehdit unsuru oluşturmuştur.

Buna göre kanun ve yönetmelikte risk taşıyan ve tehdit oluşturan maddelere bakıldığında;

Tanımlar

Madde 4-

Yenileme Avan Projesi:

Yenileme uygulama projelerine esas teşkil edecek, Kanunun 2'nci maddesi uyarınca kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurulunca karara bağlanan, mimari avan proje ile statik, tesisat, elektrik, ulaşım ve alt yapı ön raporlarını,

Yenileme uygulama projesi:

Yenileme alanı içerisinde bulunan tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların, koruma kurulunca karara bağlanan, rölöve, restitüsyon, restorasyon projeleri ile onarılacak veya yeniden inşa edilecek yapıların, imar mevzuatında öngörülen kentsel tasarım, çevre düzenleme, mimari, statik, mekanik-elektrik tesisat ve alt yapı projelerini,

ifade eder.

Yenileme projelerinin onaylanması

Madde 17-

Yetkili idareler tarafından yapılan veya yaptırılan yenileme avan projesi koruma bölge kurulu kararını müteakip yetkili idarelerin meclis üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ile; belediyelerde belediye başkanının, il özel idarelerinde valinin onayı ile yürürlüğe girer.

Yenileme alanında uygulanacak projelerin avan projelerde, mimari avan projesinin belirlenme kriterleri belirtilmemiştir. Bu bölgelerde, kanunda korumaya atıfta bulunulmadığından korumanın sağlanabilmesine ilişkin olarak öngörüler bulunmamaktadır. Dolayısıyla yapıların korunması çeşitli durumlarda tehlike altında kalabilir.

5366 sayılı kanunun bu hali kentsel dönüşüm sürecinde bazı tehdit unsurları barındırmaktadır.

- Alan seçiminde kriter olmaması/ kriterlerdeki belirsizlikler/eksiklikler
- Seçilen modelde ortaya çıkan/çıkabilecek sorunlar
- Süreçteki tüm aktörlerin temsil gücünün eşit olmaması
- Profesyonel birikimin olmaması şeklinde sıralanabilir.

1.5. Sonuç

Koruma olgusu, insanlığın sahip olduklarının muhafazası ve gelecek nesillere aktarılmasını anlatan bir olgudur. Kentlerin korunması ise kentsel gelişmeye paralel olarak, kentin korunmaya değer yapılarının olduğu algısıyla birlikte 17 yy.da, özellikle Avrupalı aydınlar tarafından telaffuz edilen bir kavramdır. Kentlerdeki anıtsal yapıların, kültürel varlığın ve mirasın göstergesi olarak algılanması, bu yapıların korunması ve onarılmasını gerektiren bir düşüncenin ürünüdür.

Kentsel koruma fikrinin ortaya atıldığı 1800'lü yıllarda, koruma tek yapı ölçeğindedir. Özellikle anıtsal ve estetik değere sahip yapılar, korunması gerekli yapılar olarak görülmektedir. 1900'lü yıllara kadar, kentsel koruma çeşitli yöntemlerle gerçekleştirilmekte birlikte, o dönemde ve hatta günümüzde pek çok ülkede, halk tarafından benimsenmiş bir olgu değil, entelektüel kesim tarafından tartışılan ve geliştirilen bir konudur.

19. yy.da kentsel korumada Giovannini günümüz koruma yaklaşımına yakın koruma kriterleri geliştirmiştir.

2. dünya savaşından sonraki süreçte; koruma yaklaşımında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu döneme kadar anıt bazında değerlendirilen koruma anlayışının yerini kentsel alan genelinde, tarihi kent ve çevre korumaya bıraktığı görülmektedir.

Bunun yanı sıra, bütüncül planlar yapılması ile bunların sadece müze olmalarının önüne geçilmesi ve canlandırılması üzerine politikalar geliştirilmeye başlanmıştır.

Uluslar arası alanda kentsel koruma çalışmalarının yapıldığı ilk toplantı Atina Kartasıdır. 1931 yılında Modern Mimarlar Topluluğu tarafından organize edilen bu toplantı koruma ile ilgili ilkeler belirtilmiştir. Modern bir bakış açısını yansıtan ilkeler bağlamında koruma anıt bazında değerlendirilmiştir.

Kentsel korumanın amacı, kültürel ve fiziksel çevrenin gelecek nesillere aktarılmasıdır. Yapılar zamanla eskimeye uğrar ve müdahale gerekmektedir. Günümüz yaşam koşulları da göz önünde bulundurularak, korunacak yapılar, belgesel niteliği taşıyan özellikleri dikkate alınarak korunması restorasyonunun

yapılması ve bunun geleceğe ve diğer toplumlara, insanlığın geçirdiği kültürel değişim ve evrimi aktaran belgeler olarak muhafazasını gerektirir. Çağdaş düşüncenin ürünü olan koruma, salt ekonomik yapılanmaların önünde dünyanın kültür mirası kapsamında daha fazla anlam ifade edebilmelidir.

Günün ihtiyaçlarını karşılayamaması, kentsel büyümenin önündeki engel olarak algılanması, ekonomik karşılığının bulunmaması gibi düşünceler, kentsel korunma fikrinin önüne geçen ilk akla gelen söylemlerdir. Fakat olgu derinlemesine incelendiğinde önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Yansıttığı kültürel imge, kentleşmeye verdiği yön, ekonomik olarak sağladığı turizm girdisi korumanın önemini ortaya koyar.

Koruma planı gelişimine bakıldığında; korumaya değişen bakış açıları ve ihtiyaçlarla birlikte değişen kavramlar ortaya çıkmıştır. 2. Dünya savaşının yıkıcı etkisiyle ve ortaya çıkan konut ihtiyaçları dikkate alınarak “kentsel yenileme” çalışmalarına konu olmuştur. Kentsel yenileme ile tahribata uğrayan tarihi alanların yenilenerek geri kazanılması amaçlanmaktadır. Tanımlamaları içinde kentsel korumaya önem vermesinin yanı sıra, plan sürecinde kimi zaman halkın plan sürecinin dışında bırakıldığı ve bölgelerin çeşitli sebeplerle yıkıldığı görülmektedir.

1980’li yıllara gelindiğinde, yenileme kavramının o günün ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu alanlarda yapılacak korumanın daha kapsamlı olması gerekliliği sonucunda “kentsel yenileşme” kavramı ortaya atılmıştır. Kentli insanın kent mekanı ile birlikte ele alınması ve böylece kent kültürü ve yaşamının yeniden canlandırılması amaçlanmaktadır.

Ekonomik, sosyal ve fiziksel çöküntüye uğrayan, terk edilen kent parçalarında çöküntüye sebep olan faktörlerin ortadan kaldırılması ve yeniden kazanılmasını böylece kültürel sürekliliği hedeflenmektedir.

Kentsel yenileşmede yerel yönetimlerin önemi artmaktadır. Yerel değerlerin ortaya çıkarılması ve sahip çıkılması önem kazanmaktadır. Bunun yanı sıra yenileşmede çeşitli aktörlerin birbirleri ile bağlantı kurmalarını sağlayan çeşitli platformlar kurarak katılımın sağlanmasında önemli görevler üstlenmektedir.

Çağın değişen ekonomik yapıları ile birlikte tarihi kent parçaları da ekonomik rant alanları olarak da görülemeye başlanmıştır. Özel sektör-kamu sektörü işbirliği bağlamında finansman ve yasal düzenlemeye konu olan yapılanmalar da ortaya çıkmaktadır.

Koruma ile ilgili Türkiye’deki gelişmelere bakıldığında sürecin, Osmanlı’nın son dönemlerinde başladığı görülmektedir. 1896 yılında uygulamaya konan Asar-ı Atika

Nizamnamesi ilk yasal düzenlemedir. Bu yasa özellikle 1906 yılında önemli değişikliklere uğramış ve kapsamı genişletilmiştir.

1951 yılında GEEAYK kurulmuştur. 1956 yılında ise 6785 sayılı imar kanununda koruma ile ilgili net hükümler sunulmamıştır.

Cumhuriyet tarihinin ilk kapsamlı koruma yasası 1710 sayılı Eski Eserler Yasasıdır. Yasa ile, sit, kentsel sit gibi çeşitli tanımlar yapılmış, sit alanları koruma kapsamına alınmıştır. Kanun aynı zamanda anıt bazında değil bütün tarihsel çevreyi kapsayan plan yapımı önerilmiştir.

1983 yılında yürürlüğe giren 2863 sayılı kültür ve tabiat varlıklarını koruma kanunu ile tanımlar tekrar yapılmış, çeşitli kuruluşlara yetkiler verilmiştir. Yetki, sorumluluk, karar alma mekanizmaları geliştirilmiştir.

2004 yılında çıkarılan 5226 sayılı KTVKK, 2863 sayılı kanunun yeniden düzenlenmesi ile ortaya çıkan bir kanundur. Bu kanun ile yerel yönetimler örgütlenmekte ve görevleri ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Bunun yanı sıra yerel yönetimler ile sivil toplum kuruluşları ve halkın plan yapım sürecinde etki edecek aktörleri bir araya getiren modeller oluşturulması gerekliliğinden bahsedilmiş ve "alan yönetimi" kavramı geliştirilmiştir.

Ayrıca kanunda mali kaynak sağlanması amacıyla, emlak vergisinin % 10' unun, koruma yapılacak alanlardaki kamulaştırma, projelendirme gibi çeşitli konularda kullanılması sağlanmaktadır.

Ayrıca kanun, KANİP yapım yetkisinin şehir plancılarında olduğu hükmünü getirmiştir.

Bu bağlamlarda bakıldığında kanunla, uluslar arası koruma normlarına ulaşılmaya çalışıldığı görülmektedir.

Kentlerin tarihi alanlarında yapılacak planlarla ilgili son yasa 5366 sayılı kanundur (TKTVYKYKH). 2005 yılında yürürlüğe giren bu kanun 9 maddeden oluşmaktadır. Kanun ile eskimiş tarihi alanların yenilenmesi, ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden işlevlendirilmesi gerekliliğinden bahsedilmektedir.

Dönüşüm yasası olarak da bilinen bu yasa ile neoliberal müdahalenin yani serbest piyasanın kentsel alanlara dahil olması sağlanabilecektir. Ekonomik yeniden yapılanma ve kent toprağının ticarileşmesi konular ile birlikte yasa ileriki bölümlerde ele alınacaktır.

Kanun, kentlerdeki sit alanlarının dönüşüm alanı ilan edilerek yenilenmesini önermektedir. Bu bağlamda plan yapım aşamasında, yerel yönetimlere ağırlık

verilmektedir. Yerel halk, sermaye sahipleri ve STK'ların işbirliği yapmalarına dayalı, katılımcı bir plan önerilmektedir. Fakat bu noktada yerel halkın yerinden edilmesi ve tarihi kimliğin yitirilmesi tehdidini ortaya çıkmaktadır.

5366 sayılı kanun ile birlikte, kentlerin tarihi alanlarında plan yapım süreçlerinde, yerel yönetimlerin rolü artmıştır. İzlendi ekonomik politikalarla birlikte, planlama aracı, kent toprağının yenilenmesi adı altında farklı boyutlara ulaşmaktadır

2. Neoliberalizm ve Kentler Üzerine Etkileri

1980 öncesi dönemde dünyanın içinde bulunduğu ekonomik durum, üretim biçimleri, devletlerin kendi içlerine dönük yapılanmalar ve krizlerle birlikte, yeniden bir yapılanmaya ihtiyaç duyulmuştur. Aslında bu yapılanma daha çok gelişmiş ülkeler ve büyük sermaye sahiplerinin içinde buldukları krizden çıkmayı sağlamayı amaçlamaktaydı.

1980'li yıllara gelindiğinde küreselleşmenin etkinliğinin dünya genelinde daha etkin biçimde yaygınlaşmaktadır. Özünde ekonomik bir sistem olan küreselleşme, politik, mekansal vb. bu sürece ayak uydurabilecek argümanları ön plana çıkarmaktadır. Ulusal sınırları aşan küresel ortaklıklar ve iş birlikleri, artan iletişim olanakları ve kültürel bütünleşme süreçleri gibi argümanlar aslında yeni dönem sömürgecilik anlayışının ortaya çıkardığı kavramlardır.

Bu yeni dönemle birlikte, dünyadaki refah devlet anlayışı terk edilmiş, onun yerine sermayenin yön verdiği ve neoliberalizm olarak adlandırılan bir sistem ortaya çıkmıştır.

2.1. Neoliberalizm ve Yeniden Yapılanma

1980'lerde neoliberal politikaların uygulamaya geçirilmesiyle başlatılan yapısal reformlar, temelde, devlet-piyasa ilişkilerinin yeniden yapılanmasını amaçlamaktaydı. (Atay,2006)

Sürekli değiştirilen kararlarla sürdürülen serbestleşme programının felsefesi, geleneksel liberalleşme programından farklı değildi. Programın ideolojik çerçevesi piyasa ekonomisine devlet müdahalesinin en aza indirilmesi, özel girişime dayalı pazar ekonomisinin oluşturulması, yabancılarla rekabetin özel girişime dürtü ve fiyat denetiminin temel ögesi sayılmasıydı. Gerçekte bu yaklaşım, Batının ekonomik sistemindeki yeni yaklaşımın küreselleştirilmesiyle bağlantılıydı. (Kazgan,2005)

Aşırı birikim krizi içindeki sermayenin yeni yatırım alanları arayışına çözüm bulma amacından kaynaklı olan süreç, devletin, çeşitli sektörlerdeki girişimlerinin tasfiye edilerek, "üretici" konumdan uzaklaştırılmasını öngörmekteydi. Bu dönemde daha çok "minimal devlet" yada "gece bekçisi devlet" adı ile anılan bu devlet modeli eliyle devletin ekonomiye yönelik müdahalelerinin daraltılması hedeflenmektedir. (Atay,2006)

Neoliberal küreselleşme sürecinin ayırt edici özelliği olarak yeni yapılanmanın esasen bir finansal sermaye birikimi rejimi olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Prabhat Patnaik'e göre, kendisini küreselleşme olarak sunan 'yeni emperyalizm'in temel özelliği; "hem ulusal bağlarını, hem de sanayi ile bağlarını koparmış olan ve sermaye hareketlerinin önündeki engellerin kaldırıldığı bir ortamda küresel ölçekte spekülâtif kazanç peşinde kosa yeni bir 'uluslar arası finans kapital'in yükselişi" ile açıklanabilir.

Neoliberalizmin "ulus devletin sonu" ve "devletin küçülmesi" retoriği, devletin işlevinin ve ekonomiye müdahalenin azalmasından çok, devletin ekonomiye müdahalelerinin sermaye lehine düzenlenmesine yol açmaktadır.(Ataay,2006)

Ulus devletlerin karar alma yetileri ortadan kalkarken karar alma sürecinde uluslar arası kuruluşlar belirleyici olmaktadır. (Kiper,2006)

Keynes'ci ekonomi politikalarının temelindeki maliye politikası, bu anlayışta geri planda kalıyor; yüksek faiz-sıkı para politikası, arz-yönü ekonomisiyle tamamlanıyordu. Buna göre, kişiler ve kurumlar üzerindeki vergiler azaltılarak, bunlara çalışma, tasarruf ve yatırım dürtüsü verilmektedir.(Kazgan,2005)

Neoliberal dönemde piyasa kavramı özel bir anlama bürünmüş ve bilhassa mali varlıkların mübadele edildiği finansal piyasalarla özdeşleştirilmiştir. Neoliberal küreselleşme sürecinin, bir finansal birikim düzeni olduğu hususuna zaten yukarıda değinilmişti. Bu birikim düzeninde de finansal piyasaların işlev ve etkisi başat konumdadır. Kapitalizm öncesinde ve kapitalizmin doğduğu yıllarda piyasalar (nispeten) reel üretim ve tüketim ilişkilerini yansıtırken neoliberal süreçte finansal piyasalar gerçek üretim ve yatırım hareketlerinden bağımsız biçimde uluslar arası ölçekte spekülâtif kazançların elde edildiği geniş bir mekanizmaya dönüşmüştür.

Neoliberal sürecin başında, piyasa sisteminin tam hâkimiyeti ve piyasaların serbestleştirilmesi için tüm dünyada kuralsızlaştırma (deregülasyon) dalgası yaşanmışken, 1990'lardan itibaren ise piyasalardaki rekabetin korunması ve düzenlenmesi için düzenleyici devlet ve yönetim gibi argümanlar geliştirilmiştir.

Neoliberal ekonomik sistem, devletin özelleştirmeye ağırlık vermesini önermektedir. Bu bağlamda mevcut devlet kurumları özelleştirilerek, sermayeye yeni iş imkanları sağlanmaktadır. Öncelikle kar getiren kurumlar özelleştirilecek, kar getirmeyen kurumlar ise parçalanarak kar getirir hale getirilecek ve satışları sağlanacaktır. Böylece kamu hizmetlerinin metalaştırılması sağlanmaktadır.

Kamu hizmetlerinin metalaştırılması 2 yöntemle olmaktadır. İlk yöntem, kamu hizmeti statüsündeki hizmetlerin bu kapsamdan çıkarılarak piyasa faaliyeti statüsüne kavuşturulmasıdır. İkinci yöntem ise "kamu hizmetlerinin özel kişilere gördürülmesi" yöntemidir. (Ataay,2006)

Diğer yandan; küreselleşme süreci ile birlikte çalışanların özlük hakları geriletirken, özellikle az gelişmiş ülkelerde çalışma koşulları da ağırlaşmaktadır. Devletin yeniden yapılanması politikalarına koşut olarak; özelleştirme, serbestleştirme vb. programlar sonucu işsizlik artmaktadır. Kamu kurumları bir şirket mantığı ile yönetildiği için hizmetin niteliğinden çok karlılık ve performans ölçütleri ön plana çıkmaktadır. (Kiper,2006)

Krizden çıkış formülü olarak da hem sermaye hem de emek cephesi yönünden çalışma ilişkilerinin esnekleştirilmesi gündeme getirilmiştir. “Esnek uzmanlaşma” yahut “örgütsüz kapitalizm” şeklinde de nitelendirilen bu yeni üretim biçimi ise eski modele atıfla Post-Fordizm olarak tanımlanmıştır. Post-Fordist üretim modeli, Fordizmin aksine; seri (bant) üretiminin yerine, özel malların üretildiği, vasıflı işgücünün ve bilginin ön plana çıkarıldığı statü engellerinin kaldırıldığı, performans ve kalitenin temel değerler olduğu, ölçek ve maliyetin yerine faaliyet alanı ve nitelik kavramlarının ikame edildiği bir üretim biçimi olarak belirlemektedir. (Akdoğan,2009)

Post-Fordizmin esnekleş(tir)me yaklaşımı doğal olarak öncelikle sermaye için uygulamaya konulmuştur. Bilişim devrimi olarak da nitelendirilen teknolojik yenileşmenin sağladığı imkanlar ile dünyanın her yerini üretim sahası haline getirerek uluslar arası nitelik kazanan sermaye “Çok Uluslu Şirketler” (ÇUS) üretimin yönetim, tasarım, AR-GE vb. kritik kısımlarını merkezde tutarken, hammadde ve işgücüne dayalı esas üretim alanlarını çevre ülkelere kaydırmakta, diğer yandan taşeron ve fason üretimlerle ara malların üretimini ana üretimin dışına atmakta, böylece maliyet unsurlarını düşürmektedir. Bununla birlikte esnekleşme esas olarak emek gücünün istihdamı noktasında gerçekleştirilmiştir. Neoliberal yaklaşım, sosyal devlet döneminde devletin çalışma hayatına farklı şekillerde müdahalesine; maliyetleri yükselttiği, vasıflı işgücünü değersizleştirdiği, kaliteyi düşürdüğü ve uluslar arası planda ülkenin rekabet gücünü zayıflattığı gerekçesiyle karşı çıkmış ve iş hayatını düzenleyen iş mevzuatının esnetilmesini, sendikaların etkisinin azaltılmasını ve bir bütün olarak esnek istihdam modelini savunmuştur. Esnek istihdamdan kasıt ise iş güvencesinin kapsamının daraltılması, iş yerinin durumuna göre işçi çıkartma ve işçi alımının kolaylaştırılması, çalışma türlerinin farklılaştırılması, taşeronlaştırma vb. yollarla sendikaların gücünün kırılmasıdır. Ayrıca yeni dönemde, üretim sürecinde çalışan “mavi yakalılar”ın karşısına eğitilmiş ve profesyonel “beyaz yakalılar” çıkarılarak, çalışan kesimin kendi içinde ayrıştırılması sağlanmıştır. Aynı şekilde neoliberalizmin esnekleştirme girişimleri işçilere oranla hayli geniş güvencelere sahip bulunan kamu personeli için de

uygulamaya geçirilmekte ve bu yolla nihai olarak memuriyet rejiminin tümüyle tasfiye edilmesi öngörülmektedir. (Akdoğan, 2009)

2.1.1. Devletin Yeniden Yapılanması

Bu yeni sistemle birlikte devletin merkezi yönetiminde köklü değişiklikler öngörülmektedir. Ekonomiye müdahalesi, yerel yönetimin yapılanmasının yeniden tanımlanması merkezi yönetimin yetkilerinin bir kısmının dağıtılmasını sağlamaktadır. Böylece, merkezi yönetim, ağırlıkla savunma, güvenlik, dış ilişkiler, adalet gibi işlevlerle sınırlanmaktadır.

Merkezi devletin pek çok görevi, düzenleyici devlet anlayışı doğrultusunda üst kurullara aktarılmaktadır. Böylece, ekonomik ve sosyal politikalar büyük ölçüde, siyasi iktidarın yetki alanından çıkarılmış olmakla, bölüşüm ilişkilerinin köklü bir biçimde değiştirilerek, sermaye lehine büyük operasyonların gerçekleştirildiği belirtilmektedir. Üst kurulların yaygınlaşması süreci, esasen, neoliberalizmin ekonomik ve sosyal politikalara ilişkin karar alma süreçlerinin, siyasal mekanizmalardan uzaklaştırılması amacıyla kaynaklanmaktadır.

Bu sürecin bir başka ayağı, merkezi devletle yerel yönetimler arasındaki görev bölüşümünün yeniden düzenlenmesi çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Yapılan yasal düzenlemeler, geçmişte bakanlıklar hiyerarşisi altında yerine getirilen pek çok görevin ve hizmetin de yerel yönetimlere aktarılmasını sağlamaktadır. (Ataay,2006)

Refah devletinin krizine sebebiyet veren olgunun sermayenin kârlılık krizi olduğuna yukarıda değinilmişti. Bu ve benzeri politikalara dayalı olarak egemenliğini sürdüren küreselleşme sürecinin baş aktörleri; çok uluslu şirketler (ÇUS'lar) ile IMF ve DB gibi uluslar arası finans kuruluşları (UFK'lar) olarak karşımıza çıkmaktadır. UFK'lara sonraki bölümde değinilecektir. Bununla birlikte ÇUS'ların küresel sistemdeki etkili konumundan bahsetmek gerekmektedir. Refah devletinin krizine sebebiyet veren olgunun, sermayenin kârlılık krizi olduğuna yukarıda değinilmişti.

Neoliberal sistemin ülkeler tarafından benimsenmesiyle birlikte, tüm dünyada sınırlar kalkmaya başlamış ve yabancı ortaklıkların ve farklı ülkelerde iş yapabilen önü açılmıştır. Dünyada uluslar arası ortaklıkların ya da çok uluslu şirketlerin sayıları artmaktadır. 1970-98 yılları arasında, dünyadaki uluslar arası ortaklıkların sayısı 7000'den 53600'e ulaşmıştır. (Kiper,2006)

2.1.2. Kamu Yönetimindeki Değişmeler – Yönetişim Modeli

1980 sonrası yaşanan ekonomik gelişmelere paralel olarak kamu hizmetlerinin görülmesinde merkezi ve yerel yönetimlerin yetkileri de tartışılmıştır. Birikim stratejileri içinde devletin oynadığı rol sınırlanırken, piyasa mekanizması belirleyicilik kazandı. Kentlerse bu değişimden en çok etkilenen mekansal yapılar oldular. Bu bağlamda, merkezi yönetim ağırlıklı bir yönetim yapılanmasının, değişen ekonomik yapılanma, iletişim olanakları ve teknolojilerindeki artış göz önünde bulundurulduğunda merkezi yönetimin hantallığı ve ihtiyaçları karşılayamaz olması dolayısıyla yeni yönetim araçları arayışına gidilmiştir. Neoliberal sistem bu sorunun aşılabilmesi amacıyla, merkezin bu ağır yapısı yerine, yerel yönetimlere ağırlık verilmesini bir koşul olarak ortaya atmaktadır.

Bu çerçevede, kentlerin yada günümüzdeki popüler ifadesiyle yerel birimlerin, diğer yerel birimlerle birlikte kendilerini ulus devletin oluşturucu bir parçası gördükleri bir anlayıştan, küresel ölçekte gezinen sermayeyi kendi birimlerine çekmek için projeler geliştiren bir yerellik anlayışına geçişin ipuçları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu değişimin en çarpıcı sonucu, kendisini kolektif hizmetlerin sunucusu olarak gören yerel yönetimlerin yerini, büyümeye önem veren, bu çerçevede sermayenin taleplerine duyarlı olan bir yerel yönetim anlayışının almasıdır.(Şengül,2001)

Devlet-piyasa ayrımı içerisinde, sermayenin özelleştirme ve benzeri yollarla yerel yönetimlerin yaptıkları işleri yapmaya başlamaları, bu devlet-piyasa ayrımı içine yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu bağlamda bir başka bileşenin, yerel yönetimlerin bu yapılanma içine dahil olması görülmektedir.

Böylece kent yönetimlerine ilişkin olarak 3 sektörlü bir model ortaya çıkmıştır. Bu yeni kombinasyonun üyeleri:

- 1- Yerel devlet,
- 2- Yerel nitelikli olan yada yerel düzeyde etkinlik gösteren sermaye,
- 3- Sivil toplum kuruluşları

olarak adlandırılan çeşitli yapılanmalardır (Şengül,2001). Bu yeni yönetim yapılanması “yönetişim” olarak adlandırılmaktadır.

Toplumların bu "çok aktörlü" yönetim modelinde yapılması gereken ilk iş, aktörlerin kim olduklarına bakmaktır. Formül, içlerinden hiçbirinin baskın olmadığı üç ana ortaklı bir sistem öngörmektedir. Ortaklardan biri devlet, bürokrasi veya yerel yönetimdir. İkinci ortak, özel sektör olarak belirlenmiştir. Özel sektör dışında kalan toplumsal kesimlere bir üçüncü sandalye açmak kaçınılmazdır. Yönetişim

formülünde çözüm, sermaye dışında kalan tüm toplumsal kesimleri "sivil toplum örgütleri" (STK) şemsiyesi altında toplanmasıyla bulunmuştur. Bu esnek yapı, tarafların karar sürecinde iktidar kullanımı isteklerini karşılama olanağı verecektir. (Güler,2003)

Bir tanımla ifade edilecek olursa yönetim; kamusal karar alma mekanizmalarının, hiyerarşik, dikey ve tek taraflı örgütlenmesi ve işlemleri yerine; yatay ve katılıma açık, çok taraflı bir şekilde yapılandırılmasını öngören siyasal-idari bir sistemdir. Bu tanımdan hareketle yönetimin meşruiyeti, yönetime katılımı sağladığı için varsayılmaktadır (Akdoğan,2009). Fakat bu katılımın, katılan tarafların kim olduğu ve hangi düzey ve ölçekte karar alma süreçlerine katıldığı incelendiğinde, ne kadar demokratik olduğu tartışmalıdır.

Yönetim kavramı ile çoklu aktörlerin rol aldığı ve hiyerarşilerin yerine karşılıklı etkileşimin belirlediği bir yönetim süreci kastedilmektedir. Devletin bu süreçteki işlevi ise büyük ölçüde düzenleyicilik ve çoklu aktörlerin birbirlerini bastırmadan iletişimde olabilmelerinin şartlarını hazırlamaktır. Yönetim, merkezle yerel arasında da bir hiyerarşi varsaymamaktadır. Bu nedenle yerel düzeyde de benzer bir yönetim modeli önerilmekte, yerel siyasetin de giderek çoklu aktör modeline kayması önerilmektedir. (Şengül,2001)

Yapılan yasal düzenlemeler, geçmişte bakanlıklar hiyerarşisi altında yerine getirilen pek çok görevin ve hizmetin de yerel yönetimlere aktarılmasını sağlamaktadır. Merkezi devletin ve yerel yönetimlerin yeniden düzenlenmesine yönelik reformlar, temelde, merkezi devleti "kolluk" işlevleriyle sınırlı bir yapılanmaya yöneltmektedir. (Ataay,2006)

Bu dönemde yeni bir kamu hizmeti anlayışı egemen kılınmaya çalışılmış, ekonomi, verimlilik ve etkinlik değerlerine dayalı bu yeni anlayışa özel sektör model olarak alınmıştır. Yeni yaklaşımda karar verme ile uygulama süreci birbirinden ayrılmaktadır. (Köse,2003)

Yeni yöneticilik anlayışında, kamu yöneticileri artık karar alma sürecini politikacı ile paylaşan kişiler değil, sadece kurumun ya da belli bir hizmet programının teknik yöneticileridir. Bunun bir sonucu da, bürokrasi üzerindeki siyasal denetimin artırılmasıdır. Böylece ortaya uzlaştırılması güç bir ikilem doğmaktadır. Politikacılar bürokraside önemli pozisyonlara yapılacak atamalarda daha geniş yetkiler istemekte ve daha önce kariyer mevkileri sayılan pek çok pozisyonun "siyasi mevkiler" kapsamına alınması için çalışmaktadırlar. Bu ise kamu görevlilerinin yetenek ve yeterliğe göre hizmete alınmasını öngören "yansız ehliyet" doktrini ile çatışmaktadır.

Sistemin en temel özelliği ve işlerlik koşulu; iktisadi alanın ve bu alanı düzenleyen yönetsel yapıların siyasetten arındırılmasıdır. Bu yönde siyaset (politics) ile siyasa (policy) çok kesin bir şekilde birbirinden ayrıştırılır ve piyasayı düzenleyici genel siyasa oluşturma faaliyeti bir mühendislik işi olarak görülür.

Kamu yönetiminin teknik bir faaliyet olarak algılanıp siyasetten arındırılması, yukarıda izah ettiğimiz katılım mekanizmalarıyla beraber ele alındığında, yönetim modelinin klasik kamu (idare) hukukundaki dikey, hiyerarşik, kamu gücünü temsil ettiği iddiasıyla idarenin üstün konumda gerçekleştirdiği yönetim faaliyetinden; ademi merkezîyetçi, yatay, zora değil gönüllülüğe dayalı ve hepsinden önemlisi (sözde) eşitler arası bir yönetim anlayışına geçişi formüle ettiği görülebilir. Bu durumda kamu yönetiminin, klasik kamu hukuku ilkeleriyle değil, ortak katılım yoluyla açıldığı sivil toplum (piyasa) mantığı ve sözleşme ilişkileriyle şekilene bir iktisadi rasyonalite ile işleyeceği bir şirket (firma) yönetimine benzetilmek istendiği anlaşılmaktadır.

2.2. Neoliberalizmin Devlet Politikası

2.2.1. I.Kuşak Özelleştirme - Devletin Küçülmesi

Deregülasyon

Geleneksel sosyal devlet anlayışının en belirgin özelliklerinden birisi, çalışma hayatının katı iş hukuku kuralları ile düzenlenmesi ve işçinin işten çıkarmalara karşı sıkı bir şekilde korunmasıdır. Uzun yıllar pek çok ülkede bu görüş benimsenmiş ve uygulama alanı bulmuştur. Uluslararası rekabete karşı yerli sanayiciyi korumayı amaçlayan "himayecilik" anlayışına benzer bir şekilde, işgücü piyasasında da sadece işçiyi korumayı amaçlayan "himayecilik" anlayışı benimsenmiştir. Ancak değişen dünya ve yeni dinamikler gerek uluslararası ticarete ve gerekse işgücü piyasasında var olan bu himayecilik=(korumacılık) anlayışının giderek terk edilmesine neden olmuştur. Bugün tüm dünyada başta globalleşme olmak üzere yeni değişim dinamiklerinin sonucunda ekonomide serbestleşme ve devlet müdahalelerinin azaltılması (deregülasyon) yönünde bir trend hakimdir.

Neoliberal düşünce, devletten yasama organının piyasada fiyatların serbestçe oluşumunun önündeki yasal engelleri ortadan kaldırarak, bir biçimde sermayenin önünü açmasını talep etmektedir. Bu taleplerin başında, devletin çok 'ayrıntılı' şekilde düzenlediği iş ve sosyal güvenlik yasalarının ve ilgili 'katı' düzenlemelerin

firma maliyetlerini yükselttiği için kaldırılması ve böylece işgücü piyasasının esnekleştirilmesi gelmektedir.

Neoliberalizmin deregülasyon talepleri burada da sona ermemektedir. Sermaye kesimi, uluslararası alanda rekabet gücünün artması ve aynı şekilde yabancı sermayenin ülkeye çekilebilmesi için ulusal yargı yetkisinin de kısıtlanabilmesini savunmaktadır. Böylece sermaye, önündeki nihai engel olan ulus-devlet hukuklarından kurtulabilmenin yollarını açmıştır.

Özelleştirme

Neoliberal söylem içinde özelleştirme iki şekilde meydana gelmektedir. Bunlardan birincisi, kamu yapılarının özelleştirilmesidir. Diğer ise, kamu hizmetlerinin özel kişilere yaptırılmasının sağlanmasıdır.

Neoliberalizm hareket içerisinde, önceki dönemin en önemli iktisadi yapıları olan Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT), en önemli sorun olarak tanımlanmış ve çözüm olarak KİT'lerin satılması yani özelleştirilmesi önerilmiştir. 1980 sonrası dönemde KİT'lerin tekelliliğe yol açtığı, rekabeti önlediği, çeşitli durumlarda verimsizleştiği, devlete yeni gelir kapısı olacağı gibi argümanlarla özleştirilmesinin sağlanması ve teşviki amaçlanmaktadır.

Özelleştirmenin bir diğer yöntemi de, hizmetlerin kamu adına özel yapılanmalara yaptırılmasıdır. Bu yöntemde hizmet asıl olarak kamuda kalmakta fakat görülmesi ve işletilmesi genelde sözleşme ile belli bir süre için kamunun gözetim ve denetimi altında özel kişilere devredilmektedir.

Özelleştirmenin amaçlarına bakıldığında ise, serbest piyasa ekonomisini güçlendirme, ekonomide verimliliği artırma, gelir dağılımını iyileştirme, sermaye piyasasını geliştirme gibi genel amaçlarla; kamu tekeli ortadan kaldırıp rekabete imkân vermek ve kamunun dış finansman ihtiyacını azaltmak gibi özel amaçlardan söz edilebilir. (Demirel,2006)

2.2.2. II. Kuşak Kamu - Yönetimi Reformu - Düzenleyici Devlet ve Yönetişim

İkinci kuşak yapısal reformlar, esasen, birinci kuşak yapısal reformlar adıyla anılan 1980 sonrası reformların tamamlayıcısı niteliğindedir. Bu çerçevede, devletin ekonomik ve sosyal yaşama müdahalelerinin daraltılması ve üretici konumundan uzaklaştırılması anlayışı sürdürülürken, devletin düzenleyici rolüne yönelik vurgular önemli ölçüde artmıştır. Buna göre, devlet ekonomiye müdahale etmemeli,

ekonomik girişimlerde bulunup üretici konumunda yer almamalı, buna karşılık piyasanın düzenlenmesine yönelik daha etkin önlemler almalıdır. (Ataay,2006)

“Düzenleyici reform programının çerçevesi, 1997 OECD Raporu ve 1996 yılındaki küreselleşme analiziyle oluşturulmuştur. OECD, küreselleşmeyi hükümetlerin sorumlu oldukları toplumların ihtiyaçlarını karşılayabilmek için, hızlı ve etkin bir şekilde cevap vermek zorunda oldukları süreç olarak tanımlayarak (OECD, 1996) “düzenleyici reformlara neden ihtiyaç duyulduğu sorusuna yanıt verir. “Düzenleyici reformlar” ise yeni bir devlet oluşturur: “Düzenleyici Devlet”. Böylece geleneksel düzenlemeler yapan devlet yerine, etkin, hızlı, esnek, değişime uygun bir bünyeye sahip bir devlet amaçlanır. (Bayramoğlu,2008)

Genel olarak ülke raporlarında kaleme alınan tavsiyeler; özelleştirmenin geldiği düzey, personel rejimi, vergi sistemi, karar alma süreçleri vb. boyutlarıyla kamu kesimine ve rekabet politikası, telekomünikasyon, enerji gibi anahtar sektörlerle yöneliktir. Raporlarda en fazla üzerinde durulan konu “piyasaya açıklık” konusudur. Piyasaya açıklık için altı temel ilke geliştirilmiştir. Bu temel ilkeler:

- 1- Ayrımcılık yapmaması,
- 2- Şeffaflık,
- 3- Gereksiz ticari kısıtlamalardan sakınma,
- 4- Uluslar arası standartların kullanılması,
- 5- Eşdeğerliliğin tanınması,
- 6- Rekabet prensiplerinin uygulanması

şeklinde belirlenmiştir. (Bayramoğlu,2008)

“Ekonomi ile siyasetin ayrılması”, “Ekonomik sorunların teknik bir bakış açısı ile ele alınması” gibi sloganlarla yürütülen bu program, temelde, ekonomik ve sosyal politikaların belirlenmesi sürecini, teknokrasi retoriği eşliğinde, bütünüyle sermayenin denetimine sokmayı hedeflemektedir.(Ataay,2006)

Yönetişim modeli için daha ayrıntılı anlatım üst bölümlerde yapılmıştır. Özetleyecek olursak; Neoliberalizm demokratikleşmenin en önemli biçimlerinden biri olarak “yönetişim” (governance) adı verilen mekanizmaları gündeme getirmektedir (Ataay,2006). Yönetişim yapılanması ile birlikte üçlü bir sistem önerilmektedir. Bunlar; yerel yönetim, sivil toplum kuruluşları ve sermaye sahiplerinin oluşturduğu özel sektör temsilcileridir.

DB, BM ve IMF'nin desteğiyle gelişen yönetim anlayışı; neoliberal katılımcılık modeli, sermayeye açılan iktidar sandalyesi, kamu kudretini kapitalizmin egemen sınıfına teslim etmekten başka bir hedefe sahip olamayan bir açılım (Güler,2003) olarak da değerlendirilmektedir.

2.2.3. Yerelleşme

Neoliberalizmi ve neoliberal özelleştirme ve kuralsızlaştırma prensiplerini savunan sermaye kesimi, merkezi yapıdaki ulus-devlet teşkilatını tasfiye ederken piyasa ekonomisi sisteminin daha verimli işlemesine olanak kılacak yeni kamusal örgütlenmelere ihtiyaç duymuştur. Bu tür durumda "yerelleşme", ulusal ve uluslar arası sermaye başta olmak üzere küresel sistemin baş aktörlerinin gündemine temel siyasi-hukuki reform programı olarak oturmuştur.

Yerelleşmenin tanımı yapılacak olursa; yerelleş(tir)me; bir devlette merkezi yönetimin elindeki idari görev ve yetkilerin kısmen veya tamamen yahut değiştirilerek yerel yönetimlere devredilmesine ilişkin reform/dönüşüm pratiği olarak ifade edilebilir.

Dönemleme bakımından da, yerinden yönetim(yerelleştirme)in; ilk olarak, yalnızca "yerel yönetimlerin güçlendirilmesi", ikinci safhada "bölgelleştirme" ve "bölgecilik", üçüncü safhada "federalizm" ve dördüncü safhada da "ayrılıkçılık" olmak üzere dört aşamada gerçekleştirildiği/gerçekleştirileceği ileri sürülmektedir

2.3. Küreselleşme ve Kent

2.3.1. Küreselleşmenin Kentler Üzerine Etkileri

1980 sonrası izlenen neoliberal politikaların izleri kentlerde etkisini göstermektedir. Üretim biçimindeki farklılaşma, sermayenin farklı üretim biçimleri seçmesi bu dönüşümde büyük rol oynamaktadır. Özellikle küreselleşme sürecindeki serbestlik, kuralsızlık politikaları mekansal yapıda da kendisini göstermektedir. Planlamanın değil, "piyasanın gereği" olarak oluşturulan ve akçalı çıkarlar üzerine oturan proje tercihleri ile şehirler yönlendirilmektedir (Kiper,2006). 1980 öncesinde sanayi yatırımlarının belirlediği kentsel gelişim günümüzde ofis, alışveriş ile konut yatırımlarının yönlendirmesinde olmaktadır. Kentin gelişim yönünü kent plancılarında çok, büyük kentsel projeler, çok katlı plazalar alışveriş merkezleri ya da mevzi planlarla gerçekleştirilen konut siteleri belirlemektedir.

Küreselleşme ile kentlerdeki değişim süreci, bütün tarih boyunca görülen kentsel değişimden çok daha farklı ve büyük boyutlarda kendisini göstermektedir. Dünya

kentleri küresel kapitalist ilişkiler, politikalar çerçevesinde değiştirilmekte (Kiper,2006) ve dönüşümü sağlanmaktadır.

Küreselleşmenin politikası neoliberalizm ile birlikte kentler artık sermaye sahipleri için bir yatırım aracı, kenti yönetenler içinse paketlenip satılabilecek birer meta haline getirilmişlerdir. Kentsel mekanlar artık kamu yararını savunmak ve buna yönelik savlar geliştirmek yerine, piyasanın istekleri doğrultusunda şekillenen kent parçalarından oluşur hale gelmektedirler.

Küreselleşme sürecinde ulus devletler, yalnız sınırları belli olan bir yatırım mekanı olmaktan öteye geçerek, farklılıkları ve kentler odağında şekillenen bir yatırım mekanı olarak anlam kazanmıştır

Kentler, sanayi kentlerinden farklı olarak “sanayisizleşme”, “esnek üretim-enformelleşme” gibi süreçlerde somutlaşan kapitalist üretim ilişkilerinin ve yeni birikim stratejilerinin etkisini yaşamaktadırlar.(Şen,2008). Ekonomi ve politikada yaşanan bu değişimler mekanda fiziksel ve sosya-kültürel olarak da kendini göstermektedir. Bu yapılanmanın neden olduğu eşitsiz gelişme kentlerde birbiriyle zıt mekânlar yaratmaktadır.

Bu dönemde üretimin terk edilmesi ile birlikte 1980’ lere kadar sanayi alanı olan bölgeler, desantralize edilerek kentin dış çeperlerinde yerleşmektedir. Sanayinin terk ettiği bu alanlar ise sermaye sahipleri için yeni yatırım alanları anlamına gelerek yatırımların bu alanlarda yoğunlaşmasını sağlamaktadır. Yapılaşmaya açılan yeni arazilerin, sektöre akan yeni fonların ve yeni girişimcilik enerjisinin bir bölümü, uluslararasılaşmakta olan bir ekonomiden bekleneceği gibi ofis blokları, alışveriş merkezleri, beş yıldızlı oteller ve sergi alanları türünden iş mekanlarına yönelmekte idi (Keyder,2000b). Bu alanlar küresel kentin dış dünyaya açılan alanları haline gelmekte idi.

Sermayenin yer seçimi, küreselleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan yeni yapılanma düzenini benimseyen kentlerde yoğunlaşırken, bu imkanlardan yararlanmak isteyen kentler ise, ekonomik ilişkilerin kurulduğu küresel ağın bir parçası olma çabasına girmiştir (Kayasu ve Yaşar,2003). Bu çaba kentleri sermayeden pay almak için büyük bir yarış haline sokmuştur.

Küresel kent söyleminin gerekleri olan şartlar, bu yarışta var olmak isteyen kentler için birer koşul olmuştur. Bu bağlamda kentler, uluslar arası sermayenin dolaşımına olanak sağlayan, ulusal ve uluslararası ortaklıkların, yönetim merkezlerinin bulunduğu, bölgeler arasında bir düğüm ve geçiş noktası olduğu alanlar haline gelmektedir.

Bu süreçte kentlerin;

Yönetim sistemi,

Kent fiziksel mekanı,

Kent yaşantısı-tüketim alışkanlıklarında değişimler görülmektedir.

Küresel kentler açısından bakıldığında başarının göstergesi, kontrol işleviyle bağlantılı özel türden yüksek katma değerli hizmetlerin varlığıdır (Keyder,2000b)

Küreselleşmeyi oluşturan akışların, piyasa olmaksızın tam anlamıyla gerçekleşmesi mümkün değildir. Mekan üretimi alanında, bu koşul toprağın yasal yapılanmaya açılması olarak somutlaşıyordu. Bu da konut alanlarında kapitalist işletmelerin etkisinin artmasına ve buna bağlı olarak büyük inşaat şirketlerinin yükselmesini olanaklı kılıyordu. (Keyder,2000b)

2.3.2. Küreselleşmenin Mekansal Etkileri

Küreselleşmenin ve izlenen politikaların etkileri kentsel mekanda kendisini göstermektedir. Kentsel mekanı sermaye açısından ön plana çıkaran türden plan ve projeler neoliberal kent yapılanmasında yerini almaktadır. Sermayenin yer seçimi küreselleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan yeni yapılanmanın düzenini benimseyen kentlerde yoğunlaşırken, bu imkanlardan yararlanmak isteyen kentler ise, ekonomik ilişkilerin kurulduğu küresel ağın bir parçası olma çabasına girmiştir (Kayasü ve Yaşar,2003).

Bu gelişmelere paralel olarak, prestij ticaret ve hizmet alanları, büyük ve lüks oteller, turizm alanları, alışveriş merkezleri, büyük konut projeleri vb. alanlar, kentlerde önemli alanlar haline gelmektedir. Bu tarz yapılaşmalar artık kentlerde salt alanlar ve yapılar olmanın ötesinde, kentin gelişiminde rol oynayan, gelişime yön veren alanlar haline gelmektedir. Buna koşut kentte bu yapılanmalar yalnızca o kentin değil ülkenin de dünya ile bağlantısının sağlandığı alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küresel kentlerde bu alanların oluşturulması için, gökdelen tarzında yapılaşmaların, apartmanlaşmanın yaygınlaştığı görülmektedir. Bu alanlar, kentlerdeki boş alanlar kadar kentlerdeki eskimiş ve köhnemeye uğramış alanların yeniden inşası ile sağlanmaktadır. 1980' ler sonrası tüm dünyada artan apartmanlaşma modası ve gökdelen yapma yarışı bunun bir uzantısıdır (Kiper,2006). Gökdelenler artık kentin yeni simgeleri haline gelmektedir.

Küresel kentlerin en belirgin özelliği, artan eşitsizlik ve sömürünün kent mekanına da yansiyarak yarattığı ikili kentsel yapılanmadır (Şengül,2000;77). Gelir dağılımdaki farklılaşmalar, kenti paylaşanlar arasında çok da adil olmayan bir biçimde yaşam alanları oluşmasına sebep olmaktadır. Yüksek gelir sahipleri kendilerine kent merkezinden uzakta yepyeni kent parçaları yaratmaktadır. Buralarda, kendilerini kentin büyük kısmından soyutlayarak yaşamaktadırlar. Buna karşın yoksullar, barınma sorununu ya kent çeperlerinde gecekondü türü yapılaşmış alanlarda ya da kent merkezlerinde, bakımsızlıktan konut ve çevre ölçünü iyice düşmüş olan eski konut bölgelerinde –slum veya getto- çözmektedir. (Kiper,2006)

Bunlara paralel olarak kentler artık mekansal anlamda birbirlerine benzemektedirler.

Aslında mekansal benzeşme olgusu, mekansal farklılaşmadan bağımsız olarak düşünülmemelidir. Mekansal benzeşme olgusu, kentin bütünlüğü içerisinde mekansal farklılaşma yaratarak, küresel sermayeye en iyi iş iklimi ve altyapı olanakları sunan yapılanmaları ortaya çıkarmaktadır (Hacısalıhoğlu,2000). Dünya kentleri birbirlerine benzeştirilerek aynılaştırılken, bir başka anlayışa göre yakınlaştırılırken, yerel özgünlükleri ve kent kimlikleri de yok edilmektedir. (Kiper,2006)

2.4. Küreselleşme ile Birlikte Kentlerde Yeni Söylemler

2.4.1. Küresel Kent

Friedmann'a göre Küresel Kent (1986), uluslararası sermayenin yoğunlaştığı ve birikiminin gerçekleştiği mekânlardır. Bölgesel, ulusal ve uluslararası ekonomiler bu kentlerde eklenirler (Friedmann,1995). Sassen (1991) ise dünya kentlerini sadece kontrol ve yönetim merkezleri olarak değil, aynı zamanda ticaret ve hizmet sektörü ile finansal yeniliklerin üretiminin de gerçekleştiği kentler olarak tanımlayarak dünya kenti kavramına yeni bir boyut kazandırır.

Küresel kentler bir bakıma yeni türden üretim merkezleri olarak, yüksek düzeyli uzmanlık isteyen hizmetlerin üretimi için gerekli olan pazarlardır. Sınır ötesi bilgi, teknoloji, meta ve para akışları için önemli merkezler haline gelen bu kentler artık, finansal girişim, uluslar arası muhasebe ve hukuk gibi alanlarda yabancı uzman ve yöneticilerin yeni yaşam ve çalışma alanlarıdır.(Sassen,1991)

Ulus devletlerin küresel ekonomiye eklenebilmeleri ve küreselleşmenin yararlarından faydalanabilmeleri ancak küresel kentlere sahip olmakla mümkün olduğu ifade edilmiştir. Diğer taraftan küresel kentlerin büyümesine katkıda bulunan

dinamiklerin ulus devletin büyümesine aynı derecede katkıda bulunmayabileceği ileri sürülmüştür (Sassen,1991). Kentlerin yarışabilirliklerini artırmak için benzer politika stratejileri izlenmiştir. Politikacılar ve akademisyenler arasında küresel kentlerin mekânsal yapısına ilişkin genel bir görüş hakimdir. Mevcut politika formülasyonu altında bir dünya kenti fonksiyonu öncelikle büyük ölçekli altyapı projelerinin teşviki ve yabancı yatırımcılara garanti verilmesi, ikinci olarak da kentin yeni imajlarının muhtemel yatırımcılara ve tüm dünyaya satılmasıdır. (Douglass,1999)

Sassen'e göre bir şehir "yeterli kritik büyüklüğe ulaşması halinde, diğer ülkelerin benzer büyüklükteki kompleks şehirleriyle, kendi ülkelerinkilerden daha çok paylaşım içine girmektedir." (Sassen,2000). Küresel kent bağlamında ele aldığı sonuçlar, büyük kentlerdeki mega alışveriş merkezleri ya da uluslar arası markaların yayılması üzerinden değil, göç ve toplumsal doku üzerine şekillenmiştir. Sassen'e göre, küreselleşme yeni yapıların ortaya çıkmasına neden olurken, diğer bir yandan kent ve yerel arasındaki farklılıkların da oluşmasına neden olmaktadır. Bu durumun oluşmasında iletişim olanaklarının artması ile paralellik göstermektedir.

Küresel kentler ülkelerin diğer kentlerinden farklı olarak, diğer küreselleşmiş kentlerle daha çok etkileşim içine girmektedirler.

"Kentte olup bitenler yalnızca yerel ilgiye yönelik değildir. Aynı zamanda toplumun evrimine dair önemli ipuçlarını da içerisinde barındırır. (Sassen,2000). Buna göre kentler yalnızca aşırı nüfusun bulunduğu yerler olmaktan öte, ülkenin geri kalanını da etkiler bir yapıdadır. Özellikle küresel kentlerdeki nüfus büyüklükleri kendi bölgesi ve ülkesini de değiştirmektedir.

Küresel kentin varsayımlarında bir diğeri ise şöyle belirtilmektedir. (Freidman,1986 ve Sassen,1991): Sermaye küreseldir, mekansal olarak örgütlenişi ise hiyerarşik. Dünya çapında sermayenin kontrol işlevlerini ve üretici hizmetlerini sağlayan işgücünü barındıran kentler bu hiyerarşiyi yansıtmaktaydı. Küresel kentler uluslar üstü bir düzeyde üretici hizmetleri sağlıyorlardı; en tepedekiler, ikinci bir düzeyde yer alan ve bölgesel önem taşıyan kentler üzerinde hakimiyete sahiptiler; bunlar da sadece yerel bir önemi kentlerle bağlantı içindeydiler. Küresel kontrol işlevlerinin ve uluslar arası müşterileri hitap eden üretici hizmetlerinin yoğunlaştığı en üst düzeydeki kentlerde, bu tür hizmetlerin ekonominin en dinamik sektörünü oluşturması, yatırım ve iş gücü içinde ortalamadan daha büyük bir pay alması beklenir. (Keyder, 2000a;28)

Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler bağlamında bakıldığında küresel kent kavramı farklı içerikler taşımaktadır. Az gelişmiş ülkelerin kentleri; küresel ölçekteki

ekonomik, politik ve ideolojik ilişkilerin geçişinin sağlandığı yerdir. Küresel ilişkiler ağı bağlamında bakıldığında az gelişmiş ülkelerindeki küresel kentler sermaye vb. yapılanmalar bakımında gelişmiş ülkelerin gerisinde kalmaktadır. Bu yüzden gelişmekte olan ülke kentlerine “küresel kent” yerine “uluslar arası nitelik kazanmış kentler” denebileceği savunulmuştur. (Kiper,2006)

Bu küresel kentlerin dünya ekonomisiyle entegrasyonu birbirleri arasında bir hiyerarşiye göre şekillenmektedir. Bu, sistem içinde sermaye çekebilme ve yönetim merkezi olmaya göre belirlenmektedir. Buna göre New York, Londra ve Tokyo birince derece kent ilan edilmektedir. Bu hiyerarşik sistem sonraki bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Uluslararası iş merkezleri, alışveriş merkezleri, kapalı siteler, yeniden canlandırılan eski limanlar, lüks konut alanları, hızlı tren, uluslararası havaalanı, fuar alanları, yüksek teknoloji sanayi parkları, ve oteller vs. küresel yatırımları ve diğer küresel akışkanlıkları çekmesi için gerekli altyapı hazırlıkları olarak önerilmiştir. (Öktem,2008). Küresel kent formasyonunun göreceli olarak yeni boyutu ise son dönemde artan derecede sergilere, festivallere ve dünya çapında önemli aktivitelere, organizasyonlara ev sahipliği yapmaktır. (Douglass,1999 aktaran Öktem,2008)

Küresel kent söyleminin teorik ve metodolojik sorunları vardır. Dünya kenti araştırmacıları küreselleşmeye bu yaklaşımı benimseyerek dünya kentinin oluşumunun arkasındaki dinamikleri açıklamada uluslararası finans hareketleri, uzmanlaşmış servis sektörünün ve bilgi, teknoloji, sermaye, imaj, vb. küresel akışkanlıkların artan önemi gibi akışkanlıklara vurgu yapmaktadırlar (Sassen, 1991,2000; Friedmann, 1986,1995; Castells, 1994). Böylece söylem ekonomilerin ve kentlerin yeniden yapılanmasında süreçlere yoğunlaşarak dönüşümün politik karakterini ve aktörleri göz ardı etmektedir. Halbuki küreselleşme kapitalizmin 1960 sonlarında içine girdiği krizi aşmak üzere güçlü sınıflar tarafından oluşturulmuş politik projenin adıdır. İdeolojisi neoliberalizmdir ve bu projenin oluşturulması ve uygulanması güç ilişkilerinden, politik süreçlerden ve kültürel bağlamdan bağımsız değildir. Kapitalizmin dönemsel krizleri vardır. Her kriz sonrasında kapitalizm güçlü sınıflar tarafından oluşturulan politik bir proje ile yeniden yapılır (George, 1997). Bu yeniden yapılanma süreci ise ideolojik ve kültürel manipülasyon gerektirir (Lovering, 2001). Küresel kent söylemleri ise kapitalizmin son dönem politik projesi olan neoliberal küreselleşmenin kent ideolojisidir.

Diğer yandan özellikle politik bir söylem olarak “küresel kent” kavramı” ön plana çıkmaktadır. Kentlere sermaye çekebilmek için, kenti meta haline getirmekte ve böylece büyük yatırımları kente çekmeyi hedeflemektedir.

2.4.2. Girişimci Kent

Politik paradigmanın değişmesiyle birlikte ekonomik yapıya paralel mekansal araçlar ve bakış açıları da değişime uğramıştır. Sermayenin ön planda olduğu bu sistemde kentler de kabuk değiştirerek neoliberal mantıkta bir “yönetişim” yapılanmasına girmişlerdir. Küresel kent olgusu içinde kentlerde "girişimcilik" söylemi ortaya çıkmıştır.

Mekan/ kent ile metalaşma eğilimi arasındaki ilişki anlamlı bir şekilde açığa çıkıyor. Ama sermaye birikiminin belirli bir düzeye ulaştığı ve kendini yeniden üretme konusunda krizlerle yüzleştiği 1970’li yıllar “kentler arasında rekabetin daha bir artmasına” neden olmuştur. Kentlerin yeni uluslararası işbölümünde bir dizi işlevler (tüketim merkezi, kontrol merkezi, yönetim merkezi) üstlenme adına birer *girişimci kent* (Harvey, 1987, 262-4) kimliği ile diğer kentlerle rekabete girmeleri beraberinde kentlerin bu rekabet içinde birer global kent olma yönünde etkinliklere yönelmelerine neden olmuştur. (Ercan,2009)

Kentler, değişen ekonomik ilişkiler sisteminde artan önemleri ile konumlanır; kent politikaları da yereldeki sosyoekonomik ilişkileri neoliberal serbest piyasa ekonomisinin ihtiyaçlarına uygun olarak girişimcilik ekseninde yapılandırır (Harvey, 1989; Swynegedouw ve diğ., 2002).

Kentsel politikaların oluşmasında serbest piyasa mekanizması uygulanması amaçlanmaktadır. Kentler birbirleri ile yarışarak, sermayeyi bölgelerine çekmeyi hedeflemekte ve böylece ekonomik gelişimin sağlanmasını amaçlamaktadırlar. Kentin kendisi, gayrimenkul olarak, kapitalist büyümenin kaldırıcı haline gelmektedir. Yerel yönetimlerin, bu neoliberal rejimde üstlendikleri rol, kentsel sahayı “pazar mantığının” hakimiyetine hazırlayan bir tür “girişimciliktir” (Aksoy,2010). Özellikle ulus devletlerin uluslararası sermaye akışını kontrol etme gücünü yitirmeye başlaması, kent in iktidar odaklarının küresel sermayenin yatırımlarını çekmede daha etkin aktörler olarak konumlanmasını mümkün kılmıştır (Harvey,1989;5).

Harvey (1989) kent politikalarındaki bu dönüşümü kentsel yöneticilikten (managerialism), kentsel girişimciliğe geçiş olarak açıklar. Kentsel girişimciliği karakterize edense, kent mekanını dönüştürme gücüne sahip aktörlerin ekonomik

büyümeyi sağlama konusunda yeni yollar araması, kentin kamusal kaynaklarının bu hedeflere uygun olarak kullanılmasındır (Erdoğan,2009). Artık uzun erimli, planlı gelişme yerine spekülâtif rantlar yaratan, tehlike ve riskler barındıran parçalı projeler tercih edilmektedir. Kamu-özel sektör ortaklıkları da girişimci akıl ve risk yönetim prensipleri ile çalışmaya yönelirken kent yönetimlerinde şirket yönetme yaklaşımları egemen hale gelir (Harvey,1989).

Kentsel yöneticilik anlayışında temel öncelik kentsel nüfusun yararlanması için yerel hizmetlerin sunulması iken; kentsel girişimcilikte ise kentler arası rekabet yoluyla kentsel kalkınmanın gerçekleştirilmesine öncelik verilmiştir. Devletin yalnızca düzenleyici işlevlerini ön plana çıkaran yeni yaklaşım ve esnek üretim tarzının yerleşmesiyle ortaya çıkan yaygın işsizlik sorunsalı çerçevesinde, kentlerin ulusal ve uluslar arası düzeyde akışkan sermayeyi çekme amacına yönelmeleri kaçınılmazdır. Rekabetin zora dayalı gücü, kentleri kendi hayatta kalma stratejilerini geliştirmeye itmektedir. Kentler ve bölgeler, rekabet üstünlüğü sağlayabilmek için ekonomik ve/veya ekonomi dışı faktörlerin farklı birleşimlerini bir araya getirme becerisini sergileyebilmek zorundadırlar. Kurgulanan rekabet algılayışının toplumsal düzeyde kabul görmesi için teknolojik ilerlemecilik çerçevesinde bir söylem geliştirilmesi, toplumsal muhalefetin en aza indirilmesi için gerekli bir önkoşuldur.

Harvey kentsel girişimciliğin doğasını analiz ederken, kimin hangi konuda girişimci olduğunun açıklığa kavuşturulmasının önemini vurgular. Harvey yönetim yerine “yönetişim” terimini kullanarak, mekanı organize etme yetkisinin birçok aktör/temsilci/öznenin oluşturduğu çok parçalı bir gücün elinde olduğunu işaret eder.

2.5. Küreselleşme Sonrasında Tarihi Kentlerde Koruma Politikaları - Soylulaştırma

Neil Smith, Hackworth'ın tanımladığı bu dönemlemeler içinde, üçüncü dönem olarak tanımladığı yaygınlaşma dönemi görüşünü, gentrification'ın yeni şehircilik içinde yaygınlaşan bir kentsel stratejiye dönüştüğü görüşüyle desteklemektedir. (Erden,2003)

Smith'e göre, 21. yüzyılda neoliberal şehirciliğin bir boyutu olan yeni şehircilik yaklaşımları içinde gentrification, küresel bir kentsel strateji olarak yaygınlaşmaktadır. Smith'e göre yeni şehirciliğin temel sorunsalı; bir taraftan farklılıklarını artırdığı sosyal-mekansal ve ekonomik tezatlıkların birbiriyle nasıl uyumlu hale gelebileceğidir.

Sanayi sonrası kentte, küçük ve orta ölçekli imalat merkezlerinin kent dışına taşınmasının ve küreselleşme ile birlikte sermayenin kentsel mekana gözle görülür bir şekilde yerleşmesinin yeni kentsel dönüşümlere ve yeni bir orta sınıfın ortaya çıkışına yol açtığına daha önceki bölümlerde değinilmiştir. 1970'lerden sonra da üst-orta sınıfların kent merkezinden kaçışları devam etmiştir. Kent çeperlerinde kurulan, güvenlik ve kentsel donatılar açısından, köhnemiş kent merkezine nazaran çekiciliği olan, çok sayıda site yerleşiminin kurulması ve uydu kentlerin inşası günümüzde de sürmektedir.

Savaş sonrası artan ekonomik ve toplumsal olanaklar, orta sınıf ve işçi sınıfının yeniden üretim açısından daha müreffeh bir yaşam ortamı sunmaktaydı. Bu dönemde banliyölerdeki mülkiyetin değerlenmesine karşın, kent içi alanları yatırımın bu alanlardan çekilmesi ve banliyölere olan göç ile boşalmaya başlamıştır.

Kentlerin çeperlerinde, kentin varlıklı kesiminin konut alanı olarak yer seçtiği bu dönemde, tarihi alanları gerileme sürecine girmişlerdir. Bu bölgeler kente yeni göç eden, yoksul, marjinal kesimler için birer konut alanı olarak kullanılmakta idi.

Bununla birlikte, yeni kapitalist üretim ilişkilerinin yarattığı, farklı tüketim alışkanlıklarına sahip, sınıfsal kökenleri aynı olsa da klasik burjuvaziden bir çok bakımdan farklılık gösteren yeni bir sosyal sınıfın doğuşu da, bu dönemde gerçekleşmişti. Kimi zaman kentli genç profesyoneller olarak da adlandırılan bu kuşak, savaş sonrası nüfus patlamasının ürünüdür ve kendi yaşam biçimlerini geliştirmişlerdir; geç evlenme, az çocuk sahibi olma anlayışı, alışveriş ve eğlencenin yoğun biçimde yaşanması, kazançları biriktirmek yerine harcamak düşüncesi bu yeni sınıfın "hayat tarzlarının" temelinde yer almaktadır (Ergün, 2006). Sözü edilen hayat tarzları ile, yeni burjuvazi (kimi zaman "yuppi"ler ve bunlardan farklı olarak "Bobo"lar/Bohem-Burjuvalar kavramları da kullanılmaktadır), ebeveynlerinden farklı tüketim alışkanlıklarına, sosyal ve kültürel gereksinimlere sahiptir. Bu çerçevede, genellikle 1980'ler sonrasında genişleyen, finans, bankacılık sektöründe ya da Mike Featherstone'nun üzerinde durduğu gibi "kültür aracıları" olarak çalışan, veya akademisyenlik, mimarlık, sanatçılık ve benzeri marjinal mesleklere sahip genç profesyonellerin, gereksinimleri farklı olduğu gibi kentsel mekandaki konut tercihleri de farklı olacaktır. Güvenlik, kentsel donatılar, çevre kirliliği, trafik gibi kent merkezinin külfetlerinden kaçan seleflerinden farklı olarak, yeni orta sınıfın kültürel ve sosyal gereksinimlerini rahatça karşılayabilecekleri ve tarihi-kültürel dokusuyla ön plana çıkmış kent merkezlerindeki semtlere yerleşmeye ilgi duymaktadırlar. Bir başka deyişle, "eski" burjuvazi hızla kenti terk ederken, "yeni" burjuvazi kentin ve kent merkezinin getirilerini yeniden keşfetme eğilimindedir (Bailey, Robertson, 1997).

1960 sonrası batı kentlerinde banliyöleşmeyi takip eden süreçte eskimiş olan kent merkezleri “yenileme girişimiyle yeniden canlandırılmıştır. Çeşitli ölçeklerde gerçekteştirilen bu yenileme girişimleri sonucunda, eski kent içi merkezlerdeki konut ve iş alanları, mekansal ve toplumsal açıdan yeniden yapılanmaya başlamıştır. Bu yeniden yapılaşma süreci beraberinde soylulaştırmayı da doğurmuştur. (şen,2006)

Bu bağlamda yeni orta sınıfın, tarihi kent parçalarını yeniden keşfi ve bu alanlara olan talep, beraberinde, soylulaştırma (gentrification) kavramının üzerinde durulmasını sağlamaktadır. Kentsel yeniden yapılanmanın parçası olan soylulaştırma gerilemiş eski kent içi alanların gerek mekansal gerekse sınıfsal değişimini anlatmaktadır.

Kavramı ilk olarak kullanan Ruth Glass soylulaştırmayı, 1960’ların başında banliyöler yerine Londra kent merkezinde yaşamayı sečen orta – özellikle bekar ve çocuksuz yaşayan çiftlerin- tercihleri ile başlayan bir süreç olarak tarif eder (Glass, 1964 aktaran uzun, 2001). 1960’larda tarif edilmeye çalışılan bu sınıf bugün “yeni orta sınıf”, “yuppy”ler (genç kentli kesim) ve “profesyoneller gibi kavramlarla tanımlanmaktadır (řen,2006). Soylulaştırma, yeni orta sınıf ve iřçi sınıfı olmak üzere iki farklı sınıfın karşılaşması biçiminde başlayıp, iřçi sınıfının yerinden edilmesi ile sonuçlanmaktadır.

Soylulaştırma, en genel tanımıyla, gerilemiş olan eski kent içi mekanlardaki yeni bir sınıfsal ve mekansal ayrışmayı ifade eder; çok yönlü bir dönüşümün sonucu olarak kentsel yeniden yapılanmanın bir parçası ve aynı zamanda da sonucudur. (şen,2006;128)

Bir başka tanımlamaya göre ise soylulaştırma, köhnemiş olan eski kent içi alanlarının sokak ve mahalle ölçeğinde olmak üzere çeşitli girişimlerle eski işçi sınıfı ve ya yoksul-alt sınıf kullanıcılarının yeni orta sınıf veya daha yüksek gelirli bir sınıf tarafından yerinden edilerek sınıfsal ve mülkiyet yapısı itibariyle değişime uğramasıdır. Kavram bu yönüyle daha çok konut piyasasındaki uygulamaları çağrıştırmaktadır. Buna göre soylulaştırma aynı zamanda kentsel arazi ve konut piyasası için bir yeniden yatırım ortamı sunmaktadır. (Hamnett, 1991 aktaran şen,2006)

Elbette soylulaştırmanın farklı aşamaları olduğunu, her kentte farklı sosyal süreçler içerdiğini göz önüne aldığımızda, sözü edilen yeni orta sınıfların öncü rolü üstlendiğini göreceğiz. Çünkü zaman içinde, soylulaştırma dalgaları çeşitlendikçe, daha farklı sınıfsal kökenlere mensup grupların soylulaştırma sürecine dahil olduğu

ortadadır (İslam, 2006). Bu bağlamda soylulaştırmanın yerinden etme süreci doğurduğunu ortaya koymaktadır.

Birçok dinamiğin etkisinde gerçekleşen ve sonuçları itibariyle oldukça tartışmalı bir gelişme olan soylulaştırmayı Savage ve Warde (1993) birbirleriyle uyumlu dört süreçte şöyle açıklamaktadırlar:

1- Yeniden yerleşim ve bu yerleşmelerdeki yoğunlaşma gibi nedenler yerleşik bir grubun daha yüksek bir toplumsal statüdeki başka bir grup tarafından yerinden edilmesine yol açar.

2- Yapılı çevredeki dönüşüm, mekandaki belirli estetik özellikleri ön plana çıkarmaktadır.

3- Soylulaştırma kültür, yaşam biçimi veya en azından tüketici tercihleri ve sınıf ilişkileri gibi ayrımlarla bölünmüş olan kişileri bir araya getiren bir oluşumdur.

4- Mülkiyet değerlerinin ekonomik olarak yeniden düzenlenmesi yapı endüstrisi için ticari fırsat yaratır. Yerel mülkiyetteki özel sahiplik ise bu sistemin kapsamını belirler. (Şen,2006)

Kent merkezlerindeki iş alanları daha çok hizmet sektörünün ofis alanları olarak yenilenerek, ulusal ve uluslar arası sermaye için karlı yatırım alanları haline gelmektedir. Fakat her soylulaştırma için bu sonucu genelleştirmek zordur. Konut alanları ise eski yoksul kullanıcıların yerinden edilmesi ile yeni sahiplerinin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yenilenmekte ve fiyat açısından da değerlendirilmiştir. Bugün artık üretilmeyen mimari özellikleri taşıyan ve onarım ile geri dönüşü prestij simgesi olan konutların yeni sahipleri, aynı zamanda yeni bir kentli kültürel kimliğin temsilcileri olarak daha yüksek bir yaşam standardına kavuşmaktadır. Bütün bunlar eski kent içi alanlarını daha prestijli ve yatırım açısından daha karlı alanlar haline getirmektedir. (Kurtuluş,2003)

Kent merkezlerindeki bu yeniden yapılanmada özel sermaye yatırımlarının payı artmış, uygulanan kentsel politikalar ise kamu-özel sektör işbirliği çerçevesinde sermaye yatırımlarını teşvik etmiştir. Kent merkezleri ile çöküntü alanlarının yanı sıra gecekondular da bu çerçevedeki politikalarla dönüşmektedir. (Dündar,2003)

Arz yönlü etkenler, üretim temelli bir çerçeveye dayanır. Bu yaklaşım, soylulaştırmanın bir yatırım alanı olarak nasıl kullanıldığını açıklamada önemli bir çerçeve sunar. Çünkü mekanın yenilenmesi veya yıkılıp yeniden yapılması ile bu alanlarda mekana dayalı bir ekonomik süreç başlamaktadır. Yapılan yatırımlar ile değerlendirilen mülkiyetler, piyasa sürecinde el değiştirmeye başlayarak, eski

kullanıcılar yerine yeni kullanıcıların bu alanlarda yaşamaya başlamasını doğurmaktadır. Bu durum, burada yaşayan yoksul ve düşük gelirli kesimlerin, yerinden edilmesine neden olmaktadır. Bu süreçten en çok kiracılar etkilenmektedir. Artan fiyat artışları, bu semtlerde yaşamayı pahalılaştırarak dolaylı bir yerinden etmeyi de yaratmaktadır.

Temel Kuramsal Tartışma ve Aktörler

Soylulaştırma tartışmaları, 1970'lerin sonlarında ortaya çıkan sürecin etkilerinden çok nedenleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu araştırmalarda soylulaştırmaya kendine özgü izole bir süreç değil de, bütünlüklü bir süreç olarak; ekonomik yeniden yapılanma, istihdam yapısındaki değişimler bunun yanı sıra konut ve arazi kullanım piyasalarının kapsamlı bir alanı olarak yaklaşmıştır.

Aslında soylulaştırmaya bağlı yerinden edilme, zaten ekonomik nedenlerle yersizleşen işçi sınıfının mevcut durumuyla anlaşılabilir bir sonuçtur. Bu durum yoksul kesimin konut piyasasındaki pozisyonu veya genel ekonomik politikaların etkisine bağlı olmaktadır. Dolayısıyla kapitalist piyasa işleyişi içinde bakıldığında soylulaştırma ile yoksulluk sadece çevreye dağılmaktadır. Fakat tersi durumda ise oturup kentsel bozulmayı seyretmeyi önermektedir. (Şen,2006)

Soylulaştırma ile ilgili çalışmalar, neoliberal politik düşüncenin etkisiyle yaşanan sürecin talep yönlü bir yapılanma sonucu meydana geldiğini ortaya koymaktadır. Günümüzde hakim bakış açısını yansıtan bu yaklaşım "tüketici tercihi" odaklı ele alışıyla soylulaştırmaya kent içi belli bir aşamada yaşanacak olan doğal bir olgu olarak ele almakta ve kaçınılmaz olduğunu savunmaktadır.

Yeniden yapılanma sürecindeki ekonomik olanaktan yararlanarak yüksek gelir düzeyine kavuşan "yeni orta sınıf" veya genç "genç profesyonellerin" tüketim tercihleri ve kültürel kimliğinin önemi üzerinde durulur. Yüksek gelir düzeyine sahip bu kesimin yaşam alanlarını çalışma mekanlarına yakın, kentsel yaşamın dinamik ve çok kültürlü olmaya başlayan bu kent içi alanlarını tercih etmektedirler. Bu kesim aynı zamanda küresel kültürün taşıyıcısı olma niteliğiyle de ayrıcalıklı bir kimliğe sahip olmaktadır. (Kurtuluş,2003)

Arz yönlü politik iktisadi bakış açısında ise genel olarak; konut piyasasındaki yeniden yatırım olanakları ile sermaye birikim süreci ilişkisine dair genel toplumsal dinamiklerin analiz edilmesini ön planda tutar. Bu bakış açısı; yeniden yatırımın konusu olan arazi ve mülkiyet değerlerinin belirlenmesi üzerinden açıklamaya çalışır. Ekonomik yapıdan değişim sonucu ortaya çıkan süreci anlatır. Büyük

kentlerdeki sermaye akışı, uluslararası ticaret, bankacılık sektörü, danışmanlık kurumları olarak çok uluslu ya da uluslar üstü şirketlerin belirleyiciliğinde gerçekleşmeye başlamıştır. (Smith, 1996 aktaran Şen,2006)

Özellikle liberal kuramcılarının, bireysel girişimcilere odaklanmasına karşın, arz yönlü yaklaşımlar ise “öncü aktörler” yaklaşımına alternatif olarak arazi ve mülkiyet değerleri üzerinden yola çıkarak bu öncülerin aynı zamanda ekonomik olarak da öncü olduklarını ortaya koymaktadır (Şen,2005;140). Bu çerçevede, Marksist kuramların sınıf analizli yaklaşımları, soylulaştırma sürecini kentsel büyüme ve kentsel yeniden yapılanma içinde, neoliberal küreselleşme üzerinden ve sermayenin kent mekanını yeniden keşfetmesi olarak okumaktadır .

Soylulaştırmanın farklı alt-süreçleri içermesi, soylulaştırıcıların da farklılaşmasına yol açmaktadır. Soylulaştırma süreci ilerledikçe, soylulaştırıcıların eğitim seviyesi giderek yükselmekte ve gelir bakımından da daha üst düzeyde grupların soylulaştırma sürecine katıldığı gözlemlenmektedir (İslam,2003).

Yapılı çevrenin daha esnek bir yapıyla gayrimenkul sermayesinin yatırımlarına açılmasında devletin rolü, yasal düzenlemeler ve denetlemeler açısından kritiktir. Bir diğer boyut ise kentsel yenilemeler ile köhnemiş kent alanlarının temizlenmesindeki mali teşviklerin kullanılma düzeyidir. Burada vergi muafiyetleri ile doğrudan kaynak kullanımı biçiminde desteklemeler söz konusu olabilmektedir. Ayrıca mülkiyet yatırımlarında artık küresel mali piyasalar da belirleyici bir aktördür. Smith (2002)'in çalışması, devletin soylulaştırmadaki değişen rolünün, ekonomik süreçlerle nasıl bağlı olduğunu ortaya koymaktadır

2.6. Sonuç

Günümüz dünyası küresel yapılanma süreci içinde, politika ve üretim alanlarında farklı dönemlerde çeşitli değişimler geçirmiştir. Sınırların kalkması, ticaretin ve sermayenin yaygınlaşması, üretim şekillerinde meydana gelen değişiklikler, küreselleşmenin bugün bilenen ve yaşadığımız haline dönüşümünü sağlamıştır. Küreselleşme ile tüm insanlığı kapsanması ve ekonomik siyasal bütünlüğün sağlanması amaçlanmaktadır.

Neoliberal politikalar, sermayenin yönlendirilmesiyle hemen her şeyin metalaştığı bir ekonomik yeniden yapılanmayı anlatmaktadır. Özünde ekonomik bir sistemin temellerini oluşturan küreselleşme söylemi, artık ticari faaliyetlerin çok ötesinde sosyal, kültürel, çevresel göstergeleri de kapsayacak biçimde geniş bir anlam ifade

etmektedir. Ayrıca bugün gelinen süreçte, her anlamda küreselleşmenin sağlanması amaçlanmaktadır.

Ekonomik göstergeleri; uluslar arası sermayenin değişiminin artması, mal ve hizmet dolaşımının artması olarak küresel kapitalin tüm dünya üzerinde yayılmasını hedeflemektedir. Bunun yanı sıra, iletişim olanaklarının gelişimi ile bilgi ve teknoloji akışındaki artış, ideoloji, düşünce akışındaki artış, insan dolaşımındaki artış, küreselleşmenin sosyal ve kültürel göstergeleridir. Çevresel değerlerin dolaşımındaki artış, çevre sorunlarında ve kirliliğin artışı da küreselleşmenin ekolojik göstergeleri olarak karşımıza çıkar.

Sermayenin toplandığı ve yönetildiği merkez ülkeler ile az gelişmiş ülkeler arasında da küreselleşme farklı şekillerde kendisini göstermektedir. Özellikle; emek, işgücü ile işsizlik, ücret politikaları iki grup ülkelerde önemli farklar göstermektedir.

1970'li yıllarda dünya ekonomik sisteminde meydana gelen kriz(ler), özellikle ekonomik politikalarının ve buna bağlı olarak, devlet yönetimi ile sermaye yönetim yapılarında değişikliklere gidilmesine sebep olmuştur. Neoliberalizm olarak adlandırılan bu yeni sistem ile başta ekonomik olmak üzere ideolojik, yönetsel ve kültürel bağlamda önemli değişiklikler, ülkelerin izlemeleri gerekli politikalar bir dizi akademik ve siyasal çevrelerce ortaya konmuştur. Süreç 1990'larda ivme kazanmış ve bugün hızla dünyanın bütün noktalarına yayılmaya devam etmektedir.

Neoliberal politikaların bünyesinde, devletin yeniden yapılanması, kamu yönetiminde değişiklikler, serbestleşme, piyasalaşma, esnek üretim gibi başlıklarda yenilik ve değişiklikler meydana gelmiştir.

Neoliberal politikaların uygulamaya geçmesi ile temelde devlet-piyasa ilişkilerinin yeniden yapılanması amaçlanmaktadır. Özel girişime dayalı Pazar ekonomisine devlet müdahalesinin aza indirilmesi öngörülmüştür. Aşırı sermaye birikiminin yarattığı krizin aşılması için sermayeye yeni yatırım alanları bulunması ihtiyacı sistemin ana unsurlarından birisidir. Bu bağlamda ayrıca devlerin konumu da sorgulanmakta ve tavsiyesi öngörülmektedir.

Sistemde minimal devlet anlayışı benimsenmektedir. Devletin yayılması, oluşturulacak üst kurullara görev verilmesi gerekmektedir. Ayrıca yerel yönetimler de bu bağlamda ağırlık kazanmaya başlamışlardır. Yerelleşme ile birlikte, özelleştirme vb. çeşitli yollarla yerel yönetimlerin denetleme ve yönetim işleri artmaya başlamaktadır. Bu bağlamda neoliberal sistem merkezi devletin yönetimi yerine, yerele ağırlık verdiği "yönetişim" kavramını geliştirmiştir. Üçlü bir yapıda bulunan bu model; yerel devlet, sermaye ve sivil halkı temsil edecek STK'lardan oluşmaktadır.

Piyasanın hâkimiyetinin sağlanması amacıyla ülkelerde devletin rolü sorgulanmaktadır. Serbest piyasanın hâkimiyeti ve serbestleşmenin önünü açan yapılanmalar, sermayenin önüne geçen yasal düzenlemelerin gözden geçirilmesini gerektirmektedir. Piyasanın metalaştırılması, özelleştirmeler ile devlet ulus devlet yapısından uzaklaştırılmaktadır.

Bu dönemde, üretim biçimi değişikliğe uğramış ve Post-Fordist üretim olarak adlandırılan üretim modeli benimsenmiştir. Buna göre; uzmanlaşmış, profesyonel, kaliteye dayalı ve esnek bir üretim modeli benimsenmiştir.

Neoliberal süreçle birlikte, dünyada çok uluslu şirketlerin (ÇUŞ) sayısı hızla artmaktadır. Ticaret alanlarının genişlemesi, sermaye sahipleri için yeni Pazar alanları sağlamakta, bu nedenle ortaklıklar kurulmaktadır. ÇUŞ'lar yeni yatırım alanları olarak; yönetim, tasarım, AR-GE gibi önemli katma değer getiren kısımları merkezdeki ülkelerde, hammadde, emek, işgücüne ise çevre ülkelerde yer seçmektedirler.

Neoliberal devlet bağlamında bakıldığında; deregülasyon (kuralsızlaşma) ve özelleştirme, kamu yönetimi reformu gibi yapısal değişiklikler özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde çeşitli dönemlerde uygulatılmaya çalışılmaktadır. Böylece piyasanın gerekliliği yerine getirilmektedir.

Sosyal devlet anlayışında, devletin yüksek hakimiyeti, neoliberal yapılanma içinde değişime uğramakta, deregülasyon ile birlikte fiyatların piyasaya göre belirlenmesini sağlayacak politikalar izlenmektedir.

Diğer bir değişme özelleşmenin yaygınlaşmasıdır. Ulus devlet içinde ortaya çıkan kamu yatırımlarının, sistem içinde ya özelleştirmeye ya da özel kişilere yaptırılması amaçlanmaktadır.

Neoliberalizmin eylem alanlarında birisi de günümüzde kentsel alanlardır. Kentler, artık sermaye sahipleri için bir yatırım aracı olarak görülmektedir. Bu noktada küresel sisteme entegrasyonun sağlanabilmesi için koşut kentlerin küreselleşmesidir.

1980 öncesi dönemde sanayinin yön verdiği kentsel gelişim, bu dönemde ticaret, hizmet ve konut kullanımları ile yönlendirilmektedir. Ticaret ve hizmetler sektörünün gelişmesine paralel artan ofis alanları ihtiyacı, alışveriş merkezleri, lüks otel ve turizm alanları önem kazanmaktadır. Değişen tüketim alışkanlıkları artık konut alanlarında da kendini göstermektedir. Farklılaşan ve modernleşen bu fonksiyon alanları, kentlerin diğer kentlerle kıyaslandığı ve bağlantı kurduğu alanlar olarak görülmektedir.

Kentlerdeki boş alanların dolmasıyla, sanayinin desantralizasyonu ile boşalan eski sanayi alanları da sermaye için önemli yatırım alanlarına dönüşmektedir. Bu bağlamda kent toprağı sermaye konusu olmakta, yapılan yasal düzenlemelerle yatırımın önündeki engeller kaldırılarak, bu süreçte yönetimlere önemli görevler düşmektedir.

Neoliberal politikaların kentlerde yansımaları kentlerde yeni kavramlar ortaya çıkarmıştır. “Küresel Kent”, “Girişimci Kent” gibi kavramlar ile kentlerin yarışmacı kimlikler kazanmaları hedeflenmektedir.

Sanayileşme sürecinde kente göç eden nüfusun konut ihtiyacı çoğunlukla kentin çeperlerinde ve sanayi bölgelerine yakın yerlerde yer seçmişlerdir. Bu süreçte kentlerde tarihi alanlar göç ile birlikte değişime uğramış, sosyal doku değişmiş, bölgeler bakımsız hale gelmişlerdir. Fakat 1980 sonrası neopolitik eğilimlerle birlikte, yeni kentsel alanların yanı sıra tarihi merkezler de bu süreç içinde sermaye için yeni yatırım alanları olarak görülmektedir. Kentin aşırı büyümesi ve kentsel sistemin örgütlenmesi çerçevesinde optimalliğın sağlanması sonucu eski kent merkezlerinin yeniden yapılması gerekli hale gelmiştir (Şen,2006). Kent merkezlerinde bulunan ve MİA'lara yakın bu alanların, günün ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde dönüşümü öngörülmektedir. Dönüşümü öngörülen bu alanlar; konut alanlarının yanı sıra, terk edilmiş liman, depolama alanları ile sanayi alanlarını kapsamaktadır.

Salt koruma eyleminin yerine bu alanlarda, dönüşümün sağlanması, bölgenin, gelir getirecek konut, turizm, alış-veriş alanları gibi kullanımları bünyesinde barındırması öncelikle amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, kentsel yenileşme, canlandırma, dönüşüm yapılması öngörülen bu alanlar yeni yatırım alanları olarak değerlendirilmektedir.

Tarihi kentsel alanlarda meydana gelen bu değişim ve dönüşüm süreci sonunda, soylulaştırma meydana gelmektedir. 1980 sonrası dönemde ortaya çıkan “yeni orta sınıf”ın konut alanı tercihleri burada önemli rol oynamaktadır.

Sermaye birikimini arz-talep dengesi sonucu kendi içsel dinamikleri ile belirleyen eski kent merkezlerinde kentsel yeniden yapılanma, mekansal anlamda sağlanabilmektedir. Fakat bu, mekansal olarak korumayı sağlarken, sosyal olarak bölgenin eski sahiplerinin yaşadıkları alanları terk etmesi sonucunu doğurmaktadır.

Diğer taraftan, kentin içsel dinamikleri korunma sürecine girememiş, ekonomik yetersizliklerden dolayı yenilenemeyen ve çöküntü alanlarına dönüşen bölgelerde, korumanın hiçbir açıdan sağlanamadığı görülmektedir. Böyle bir süreçte, tarihi kent merkezleri kentsel yenileşmeye konu olmaktadır. Kendi değişim sürecinde

hareketlenemeyen bu alanlar, sermaye tarafından yenilenmeye değer bulunmaktadır. Dönüşüm projeleri çerçevesinde bu bölgelerin tarihi kimlikleri arka planda tutularak; prestij ticaret, turizm, konut alanları olarak “projeci” bir bakış açısıyla dönüşüme konu olmaktadır. Kentsel dönüşümün sağlanabilmesi için ayrıca, kanunlar da destekleyici biçimde yenilenmektedir.

İşte bu noktada küreselleşme ile tarihi kent merkezleri arasında koruma çelişkisi ortaya çıkmaktadır. Sermayenin yönlendirdiği bu ekonomik sistem içinde, korumanın ne şekilde gerçekleşeceği sorgulanmaktadır. Küreselleşme, küresel ağa entegrasyonun sağlanma çabaları, tarihi kentlerin korunması bağlamında yukarıda sayılan çeşitli sebeplerden ötürü önemli sorunlarla karşı karşıyadır. Bu bağlamda bakıldığında koruma, yönetim çevrelerinde, korumayı savunan çevrelerde ve sermaye çevrelerinde farklı yorumlanmada ve değerlendirilmektedir. Kentler elbette küresel ağ içinde önemli rol oynamaktadır. Buna karşın, uygarlık izlerini taşıyan tarihi çevreler kısa süreli ekonomik çıkarlar için feda edilmemelidir.

3. Küreselleşme Sürecinde İstanbul

Neoliberalizmin kentleri nasıl ele aldığına yukarıda değinmiştik. Bu bölümde İstanbul'da meydana gelen mekansal değişimler neoliberalizm çerçevesinde ele alınmıştır. İstanbul'da yaşanan süreç üç evrede ele alınarak meydana gelen dönüşüm irdelenmiş ve yaşanan bu kentsel değişim ile küreselleşme arasındaki bağlantılar araştırılmıştır. Neoliberalizmin kentsel ideolojisi olan küresel kent bu bağlamda önem kazanmaktadır. Ekonomik ve politik bu sistemin kentlere yönelik bu öngörüsü, İstanbul'un küresel kent olma yolunda ilerlediği bir süreçte yaşadığı dönüşüme ışık tutmaktadır. Dolayısıyla İstanbul'da yaşanan bu süreç küresel kent bağlamında ele alınarak irdelenmiş, kentin bu sistem içindeki yeri araştırılmış ve kat ettiği mesafe ortaya konmuştur.

Kent bütününde yaşanan değişimin tespiti ile buna paralel tarihi kentlerde yaşanan dönüşüm ayrıca ele alınmıştır. İstanbul'da Tarihi Yarımada, Beyoğlu-Pera başta olmak üzere her iki yakada da tarihi alanlarda önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Çalışma kapsamında Taksim ve Beyoğlu'nda meydana gelen mekansal ve sosyal dönüşümü göz önünde bulundurarak ilk olarak Cihangir semti incelenmiştir. Semt, küreselleşen İstanbul'da Taksim ve Beyoğlu'nun değişim süreci ile paralellik göstermektedir. Bu bağlamda, semtte meydana gelen dönüşüm soylulaştırma kavramı bağlamında ele alınarak incelenmiştir.

3.1. Küreselleşmenin İstanbul'da Etkileri

Yaşanan değişim ve dönüşüm özellikle İstanbul'da yoğun bir biçimde etkisini göstermekte ve bu hızlı değişim artarak günümüzde devam etmektedir. Bunda en önemli etkenlerden birisi, hiç kuşkusuz küresel sermayenin kentleri yeni yatırım araçları olarak görme istekleri ve yönetim yapılanmasının da bunun önünü açan politikalarıdır. Harvey'in "ikinci döngü" olarak kavramsallaştırdığı bu süreç, İstanbul için bir aşırı birikim krizinden ziyade yapısal uyum programları sonucunda konut ve kentsel alanlarda yaşanan piyasalaştırmanın ürünüdür (Keyder,2000b). Bu bağlamda yatırım biçim değiştirmiş ve kentsel alanlarda inşaata yönelik faaliyetler sermaye için yeni yatırım alanları haline gelmiştir. Değişen ekonomi politikaları sonucunda kentsel yatırımlar bir gelişme sektörü olarak desteklenmiştir. (Kurtuluş,2005)

1980'li yılların liberalizminin İstanbul için önemli politik sonuçlarında biri de kentsel özerkliğe yaklaşımda yaşanan değişimler olmuştur. Bu da İstanbul yerel yönetimlerin kenti yeniden inşa etme açısından mali kaynak edinmesini sağlamıştır.

İstanbul, Cumhuriyet tarihinin herhangi bir aşamasında olduğundan çok daha yüksek düzeyde merkezi devlet finansmanı elde etmiştir (Keyder,2000a). Devletin kent toprağı ve konut piyasasında özel girişimin önünü açması ve kamu-özel sektör ortaklıkları yoluyla büyük sermaye grupları neoliberalizasyon sürecinin güçlenen aktörleri olarak ortaya çıkmaktadır. (Sönmez,1996)

Küresel kent söyleminin akademik çevrelerce şekillendirilmesi ve ülkelerin hükümetlerince de kabul görmesi ile siyasi olarak da kentin neoliberal politikalarla şekillenmesinin önü iyice açılmaktadır. İstanbul'un küresel kent projesi 1980'den itibaren iktidara gelen hükümetlerin ve diğer elit grupların Türkiye ekonomisini dünya ekonomisine eklemeye yönelik oluşturdukları politikalar kapsamında oluşturulmuştur. İstanbul'da 1984 ile 2010 arasında yerel yönetimde iktidara gelen üç farklı siyasi parti kentin tarihi, jeopolitik ve kültürel değerlerini mobilize ederek kendi küresel kent projesini üretmiştir (Öktem,2006). Bu anlamda değişen yönetimler "küresel kent" kapsamında ama ülkenin ve İstanbul'un ihtiyaçları doğrultusunda politikalar ve projeler izlemişlerdir. Bu projeler sosyal ve kültürel politikalarda farklılaşırken, ekonomik politikalarda benzerlik göstermiş, her birisi neoliberal küreselleşmenin argümanlarını kabul etmiştir. Bu çerçevede çizilen kent politikalarında ve planlama kararlarında kentin uluslararası sermaye ve diğer akışkanlıklar için hazırlanması gerektiği vurgulanmış, kentin bir dizi büyük projeler gerçekleştirilmesi ve büyük organizasyonlara ev sahipliği yapması gerekliliği bütün yönetimlerce benimsenmiştir (Öktem,2006). Bunun sağlanabilmesi amacıyla özel sektörün yatırımlarının önünün açılması hedeflemiştir.

Özellikle 1990'ların başında ülkedeki siyasi istikrarsızlık koşulları değerlendirildiğinde, bölgede yatırım yapması beklenen yabancı sermayenin uzak durduğu görülmektedir. Ulusaşırı şirketlerin İstanbul'daki yatırımları dalgalanma göstermekte, kendi kendini besleyecek bir süreç için yetersiz kalmaktadır. Fakat daha sonraki süreçte siyasi olarak iktidarın kendi içinde istikrarlı olması küresel kent iddiasında olan İstanbul için değişim ve dönüşümün hızlanması anlamına gelmektedir.

Neoliberal ekonomik politikaların piyasayı serbest bırakması aynı zamanda gelirler arasında uçurum oluşmasına ve kutuplaşmayı doğurmaktadır. Çalışan kesim ile sermaye sahipleri arasındaki gelir uçurumu her geçen gün artmaktadır. Kentler de bu ikili yapıda kendisini çok net bir biçimde göstermektedir. Bu ikili yapı yalnızca fiziksel olarak değil aynı zamanda sosyal, kültürel ve daha önemlisi ekonomik olarak da kendini göstermektedir. Sınıfsal ayrım artarak devam etmektedir. Bununla birlikte gelir, tüketim ve yaşam koşullarındaki tüm eşitsizlik ve kutuplaşmaya rağmen kent

içinde aşırı bir gerilim gözükmemekte, üçüncü dünya mega kentleri anlatılan toplumsal ve mekansal çatışma potansiyeli öne çıkmamaktadır. (Keyder,2009)

İstanbul'da küreselleşme yalnızca emlak sektöründen ibaret değildir. Neoliberalizm kültürel anlamda da kendini göstermektedir. Kamusal alanlar, tasarım ve işletme projeleriyle dönüşürken, şehrin kamusal sahası, tüketim ve eğlence üzerinden tanımlanan bir ticari teşebbüs halini almaktadır. Önceleri geleneksel ve oryantalist olarak nitelendirilebilecek bir yaşam tarzı ve gecekondu bölgeleri biçimindeki İstanbul tasviri yerini Batılılaşmış bir yaşam biçimine bırakmaktadır. (Aksoy,2009)

1980'li yıllardan günümüze İstanbul özel jeopolitik konumu ile birlikte küreselleşme yolunda hızla ilerleyen bir süreç içindedir. Sermaye akışı, insan sirkülasyonu ile insan sermayesi gibi etkenlerle birlikte bugün önemli bir kavşak noktası konumundadır. (Sassen,2009)

Sermaye akışı bakımından Avrupa Birliği ülkeleri arasında 12.4 milyar dolar ticaret gerçekleşmiştir. Asya ülkeleri ile inşaat sektörü başta olmak üzere önemli ticaret ilişkileri içindedir. Ayrıca İstanbul'da 10.000'in üzerinde yabancı-çok uluslu şirket faaliyette bulunmaktadır. Burada özellikle Almanya ve İngiltere ön plana çıkmaktadır. Diğer yandan Asyalı şirketlerin sayısı da 4300'dür (Sassen,2009). Bunların yanı sıra İstanbul halen en çok göçün gerçekleştiği kentlerimizdendir.

İstanbul siyasi bağlantılar bakımından da önemli yol kat etmiş, sisteme entegre olmayı başarmıştır. Bu bilgiler bağlamında yaklaşık 30 yıllık süreçte neoliberal politikalar doğrultusunda Türkiye ve İstanbul bölgesinde önemli bir kavşak haline gelmeyi başarmıştır. Göstergeler İstanbul'un halen sorunlarla uğraşmasına rağmen "küresel kent" olma yolunda ilerlediğini göstermektedir.

3.1.1. Küreselleşme İle Mekanda Meydana Gelen Değişimler

İstanbul'da kentsel mekanda yaşanan süreci 3 evrede değerlendirmek mümkündür. Bunlardan 1980'li yıllarla 1990'lı yılların başını kapsayan dönem; Küreselleşmenin ve neoliberal söylemin başladığı dönemde İstanbul'u bu sisteme dahil etmeye yönelik politik söylemler siyasi yapılanmanın çoğunda görülmektedir. Bunun yanı sıra akademik çevreler de, gelişim için sermayenin kente yönelmesini sağlayacak yapılanmalara ihtiyaç duyulduğunu belirtmişlerdir. İstanbul'un küresel sisteme entegresinin -İstanbul'u satmak- (Keyder,1992) için gerekli hazırlıkların yapılması gerektiği savunulmuştur. Bu ilk dönemde İstanbul'da birkaç alışveriş merkezleri ile toplu konut projesi yapılmıştır. İstanbul'un bugünkü küreselleşmesinin yeni evresi

olarak baktığımızda o yıllarda çok parçalı bir manzarayla karşı karşıya kalınmıştır. (Aksoy,2008)

İstanbul'da neoliberal politikaların mekanda yansıması 1980'lerin başından itibaren kendisini göstermektedir. Sürecin başlarında, özellikle 1980'li yılların enflasyonist ortamında konut piyasası, siyasi yozlaşma, kapitalist gelişme ve uluslar arası finansın kesişme noktasında yer alan İstanbul'un en karlı sektörü haline dönüşmüştür (Keyder,1992). Küçük ölçekli inşaat firmaları 1980 sonrası dönemde sermaye birikimi bakımından güçlenmeye başlamışlardır. Yabancı müteahhit firmalar, hazırladıkları ortak girişim paketleriyle, işin bir bölümünü elde etme çabası içine girmişlerdir. Bu da gayrimenkul sektörünün kentte önemli bir yönlendirici olarak rol almasını sağlamaktadır.

Hızlı nüfus artışı, ücretlerdeki düşüş, gelişen hizmet sektörünün kent merkezine yerleşmesi gibi bir dizi faktör alt-orta ve orta sınıfların kent çeperine yönelmesine neden olmuştur (Kurtulus,Türkün, 2005;15, Adaman;55, Keyder,2006). Meydana gelen bu yöneliş kentin çeperlerinde kalan gecekonduların değerinin yükselmesine sebep olmuştur. Gecekondular ve gecekondular arazisi üzerinde yüksek katlı bina yapılmasına izin verilmesi ile birlikte salt kullanım amacıyla yapılan enformel konut üretim sürecinden, ticarileşmiş konut üretimine geçiş yaşanmıştır (Erdoğan,2009). Gecekondularda yaşanan bu dönüşüm, 1980 öncesi dönemde yasadışı, gecekonducu yada enformal durumda olan konut alanlarının 1980 sonrasında yasallık kazanmasına olanak sağlamıştır. Buralarda oturanlar artık konutun yasal sahibi konumundadırlar. Bu dönüşümü olanaklı kılan başlıca faktörse, devletin, bugüne kadar kaçak yapılaşmaya yol açan yasal kısıtlamaları gevşetmesi olmuştur.(Keyder,2000a).

1980-90'larda İstanbul'un Maslak bölgesinde, Avrupa yakasının kuzey kısmına yayılmış, havaalanına doğru giden, ana arterlere yakın yerlerde parçalar halinde gelişen, yabancı sermaye yatırımlarına yardım edecek konut, alışveriş/tüketim projeleri gibi kutular halinde parçalı bir açılma süreci söz konusuydu. O dönemlerde akademik camiada bu, "ikili kent" yapısı olarak tartışılıyordu.(Aksoy,2008).

Hizmete yönelik ofis, ticaret ve alışveriş alanları kentte bir plana bağlı kalmaksızın, girişimcinin yönlendirmesi doğrultusunda yer seçerken, kentte yeni rant alanları yaratmaktadır. Bunların nerede konumlanacağı, kent makroformunda ne gibi gereksinimler doğuracağı, kentin mekansal toplumsal ekonomik gelişimini hangi boyutta etkileyeceği düşünülmezsizin girişimci ya da yatırımcıların tercihleri doğrultusunda, sermayenin çıkarlarına en uygun alanları seçilmektedir (Kiper,2006).

İstanbul'da da özellikle Büyükdere Aksı ve Mecidiyeköy, kentsel rantın en çok yoğun kullanıldığı alanlardır. Günümüzde bu bölgeler ve diğer merkezlerde artık kent toprağı sadece belirli bir fonksiyona konu olan alanlar değil, pek çok fonksiyonu içinde barındıran, önemli ulaşım bağlantılarına yakın ve yatırımlara yön verir biçimde oluşmaktadır. Bu arazilere sahip olmak isteyen özellikle dış sermaye sahipleri de özellikle alanın plan tadilatı ile değişen yada değişecek hali için çok yüksek meblağlar ödeyebilmektedirler. (Örnek İETT Arazisi)

Gecekondu mahallelerinde nüfus yoğunluğunun artmasıyla birlikte günümüzde yaşanan dönüşüm, çevre ülkelere özgü bir yoksul mahalle oluşumu (slumlaşma) olarak görülmelidir. (Keyder,2000a)

1990 ile 2002 arası dönemde, arsa piyasası üzerindeki sıkı denetimin gevşetilmesiyle paralel biçimde, toplu konut konusunda gelişen talep, hükümet üzerinde, kamuya ait toprakların bir bölümde konut yapılması yönünde baskı yaratmıştır (Keyder,2000b). Çevre belediyelerine, kendi beldelerindeki kaçak yapılaşmanın hukuki statüsünü normal hale getirebilmesi amacıyla yüksek bir özerklik tanınması bu süreci hızlandırmıştır (Keyder,2000b). Fakat bu dönemde ortaya çıkan konut alanları daha çok "inşaat halinde" görünümü vermektedir.

Orta sınıfa hitap eden site tarzında bu yapılar kendi başlarına birer merkez haline gelmeye başlıyorlardı. Yapıldığı dönemlerde İstanbul metropolünden fiziksel olarak kopuk, kentin dışında kalan bu alanlar hızlı bir biçimde son 20 yıl içinde metropolün bir parçası halini almıştır. Hatta bu alanlar günümüzde metropolün alt merkezlerinden biri konuma gelecek kadar gelişmişlerdir. Beylikdüzü bunun en çarpıcı örneğidir. Bölge ve çevresi günümüzde İstanbul kentinin önemli konut bölgelerinde birisidir.

Sermaye sahiplerinin gelir seviyesindeki artış ve buna bağlı olarak tüketim alışkanlıklarından kaynaklı ihtiyaçlarındaki değişimden dolayı, bu kesimine yönelik konut alanlarında değişiklik göstermektedir. Bu kent parçaları kendi kendine yeterli, kendi içlerinde planlı, alışveriş merkezleri ve eğitim alanlarının da bulunduğu alanlardır. Mevcut kent yaşamından uzakta konumlandırılan bu tür konut alanları kendi içlerinde planlı, ancak kent bütününde plansız gelişmektedir. İstanbul metropolünün çeperlerinde gelişen ve "zengin getto olarak tanımlanan" bu anlamdaki lüks konut projeleri 1990 sonrasında artış göstermiştir. Kemer Country, Zekeriya Köy Evleri bu örneklerden bazılarıdır.

Bunun yanı sıra İstanbul'da yeni yapılaşan alanlarda bir homojen durum ortaya çıkmaktadır. Gelişen teknolojiler, kullanılan malzeme, aynı tarz teknoloji ve malzeme

ile benzer mimari tarzda yapılarla benzer kentler yaratılmasına sebep olmaktadır. Gecekonduların dönüştüğü ve siteler dahil alanlarda bu benzerlik karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçte de yerel özgünlüklerin ve kent kimliklerinin korunması güçleşmektedir. (Kiper,2006)

Dünya kenti söylemiyle projeler üretilmesi ve uygulanması gene bu dönemde yaygınlaşmıştır. Bu, iki biçimde ele alınmıştır. Bunlarda birincisi küresel, büyük çapta aktivitelere ev sahipliği yapılmasıdır. Habitat II, Formula 1, Olimpiyat vb. organizasyonlar ile İstanbul'un büyük yatırımlara ev sahipliği amaçlanmıştır. Bu alanlar daha çok kentin çeperlerinde ya da boş alanlarında konumlanmaktadır. İkincisi ise kentin içinde kalan alanlarda görülen hareketlenmedir. Bir dizi kentsel sosyal ve ekonomik gelişim ve değişimi öngören dönüşüm projeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar hem konut alanlarının dönüşümünü hem de uzun yıllardır oluşmuş kent içi fonksiyonların dönüşümü önermektedir. Bu projeler ile kentin küresel kente eklememesini sağlanacağı öngörülmektedir. Konut alanlarında ortaya atılan dönüşüm projeleri daha çok soylulaştırma sonucunu doğuracak projelerdir.

1990- 2002 arası bu dönemde küreselleşmenin bu aşamasını diğerlerinden ayıran nokta, bütün bu gelişmelerin şehrin büyük çoğunluğuna dokunmamış ve vatandaşların yaşam dünyalarını pek etkilememiş olmasıdır. (Aksoy,2008)

Küreselleşmenin etkilerinin görüldüğü son evre, 2002 sonraki dönemdedir. İstanbul, emlağı, toprağı ve bütün mal varlığıyla topyekûn bir küresel mantığın parçası haline gelmeye başlamıştır (Aksoy,2008). Önceki dönemlerin siyasi istikrarsızlıklarına karşın bu dönemde yönetime gelen yapı İstanbul'u küresel platforma çekme stratejisine yeni bir ivme kazandırmıştır. (Keyder,2009)

Önceki dönemlerde kentin çeperleri ile kent içinde kalan boş alanlar yatırım alanı olarak ortaya çıkarken, bu dönemde artık kent içinde kalmış ve hali hazırda kullanılmakta olan kent toprakları sermaye sahipleri için yeni yatırım alanlarını oluşturmaktadır. Bu dönemde İstanbulda inşaat sektörünün gelişiminin önü açılmış, arsa ve bina spekülasyonları ile büyük kazanç elde eden inşaat şirketlerinin sayısı artmaya başlamıştır.

Bu dönemde, tarihi kent merkezleri, kullanılmayan sanayi alanları, depo ve limanlar kentsel yenilemeye konu olmaktadır. Bir kısım hayata geçen uygulamalarla birlikte pek çok proje bu dönemde hazırlanmış ve bu bölgeler ticaret, turizm gibi fonksiyonlar belirlenmiştir. Geniş kapsamlı kentsel dönüşüm projeleri çerçevesinde, düşük kaliteli evlerden ya da metruk ama tarihsel olarak değerli mülklerden oluşan mahalleler hedef alınmaktadır (Aksoy,2009). Farklı ekonomik ve sosyo-kültürel

yapılarıyla günümüzde kullanılmakta olan tarihi kent parçaları, çeşitli projelere konu olmaktadır. Galata-Port, Zeyport, Kartal gibi sanayinin yer değiştirmesine veya desantralizasyonuna bağlı alanlar ile Tarlabası, Sulukule, Süleymaniye vb. kent merkezinde kalan ve tarihi kimliğe sahip pek çok alan bu dönemde küresel aktörlerin yatırım yapabilecekleri yeni kentsel alanları oluşturmaktadır. Bunu yaparken de kentin küresel sisteme daha iyi entegrasyonunun sağlanması hedef gösterilerek projeler üretilmektedir. Bu projeler incelendiğinde toprak rantı odaklı bir önceliğe sahip olduğu ve toplumsal faydanın ikinci plana atıldığı anlaşılmaktadır.

Mevcut hükümet de özellikle tarihi alanların yeniden kullanımına yönelik yasal düzenlemelerde bulunmuştur. Kamuoyunda “dönüşüm yasası” olarak anılan ve büyük tartışmaların yaşandığı 5366 sayılı kanununu yürürlüğe koymuştur.

Küresel kentte olması gerekli ticaret ve hizmet alanları da bu dönemde hızlı bir artış göstermiş, MİA’da Maslak ve Büyüdere aksı boyunca, diğer dünya kentleri ile kıyasla yetersiz olmakla birlikte, önceki dönemlere oranla sayı ve kalite bakımından gelişen gökdelenler yükselmektedir. Kent çeperlerinde ise sayıları her geçen gün artmakta olan alışveriş merkezleri kentteki yerlerini almaktadır.

2002 sonrası dönemde İstanbul önemli özelleştirmelere konu olmuştur. Zincirlikuyudaki Karayollarına ait 100.000 m²’lik arsanın 800 milyon dolar karşılığında satılması bu özelleştirme hareketinin ilk ve en büyük örneklerindedir. Takip eden süreçte İETT’nin 46.000 m²’lik garaj alanının Dubai Kuleleri yapılması planıyla 705 milyon dolara sayısı gerçekleştirilmiştir. Bu önemli satışlarla birlikte İstanbul’da emlak fiyatları Londra ve Tokyo’nun belli başlı ticari bölgelerindeki ortalama fiyatları aşarak 15.000 dolara yükselmiştir. (Aksoy,2009;48)

2000 ve öncesi yaşanan sorunlara ve şikâyetlere karşın genel olarak İstanbul kentsel alanı eskiye nazaran daha iyi durumdadır. Ulaşım alt yapısı geliştirilmiş ve temiz, yeşil alanlar ve diğer kamusal alanlar düzenlenmiş, binalar bakımlı ve belediye hizmetleri daha iyi durumdadır. (Keyder,2009)

3.1.2. Küresel Kent Sistemi İçinde İstanbul’un Yeri

Küresel kent söyleminin yaygınlaşmaya başlaması ile birlikte gelişmiş ülke metropolleri başta olmak üzere pek çok metropol, sisteme entegre olmak ve nemalanmak için adeta yarış içindedirler. İstanbul özelinde bakıldığında, kent sürecin ilk dönemlerinde geride kalmış gibi gözükse de belli özellikleri itibarıyla bu sıralamada bir şekilde yer bulmuştur.

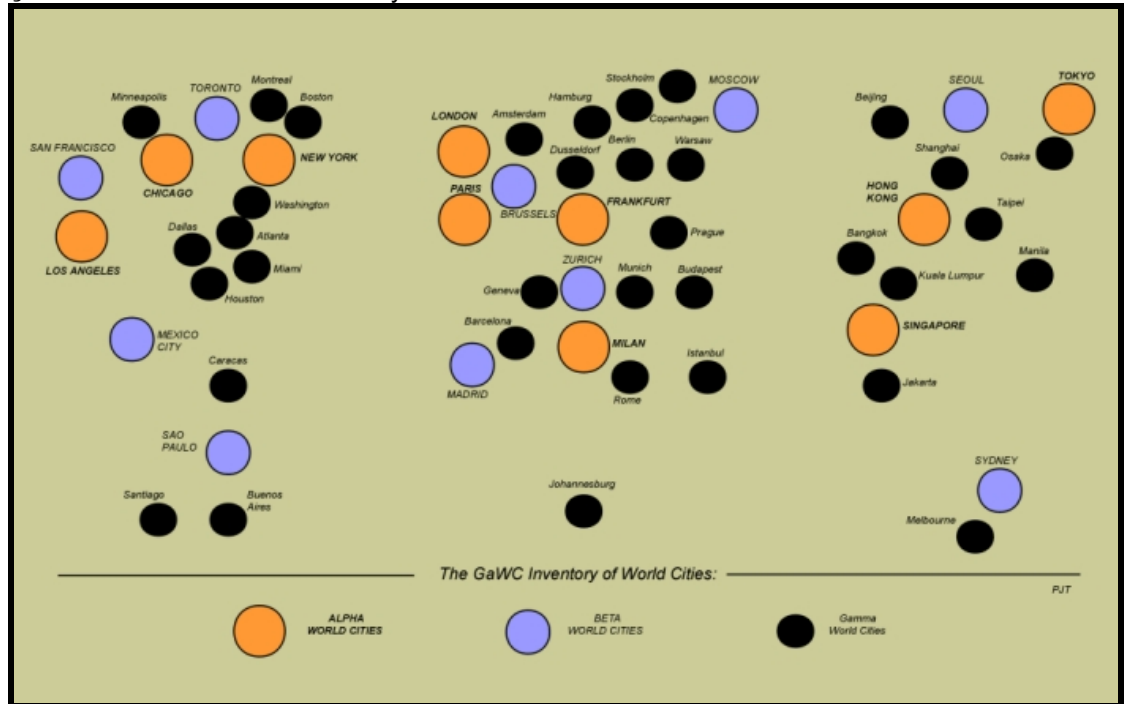
Bu değerlendirmelerde kentlerin küresel sermayeye ev sahiplikleri, bankacılık işlemleri, sigortacılık gibi fonksiyonlara sahipliklerinin yanı sıra yüzölçüm-nüfus ilişkileri, kişi başına gelir, belediyelerin bütçeleri, toplu taşıma, ziyaret eden turist vb. bilgiler de göz önünde bulundurulmaktadır.

Küresel kent ile ilgili olarak dünya ve Avrupa çapında çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır.

Beaverstock, Smith ve Taylor 1999 yılında, muhasebe, reklam, banka/finans ve avukat firmaların varlığına dayalı olarak, dünya kentlerini alfa, beta ve gamma dünya kentleri olarak sınıflamışlardır.

Bu çalışma, Loughborough Üniversitesi Küreselleşme ve Dünya Kentleri Araştırma Grubunun 263 kentte 74 adet ileri üretici hizmet firma ofisinin kapsamlı verisine dayanarak yürütülmüştür. Söz konusu çalışmada İstanbul, en sonuncu kategori olan Gamma kentleri statüsündeki kentlerin en son basamağında yer almakta olup, 49. sıradadır

Şekil 1: İstanbul'un 1998'de Dünya Kentleri Arasındaki Yeri

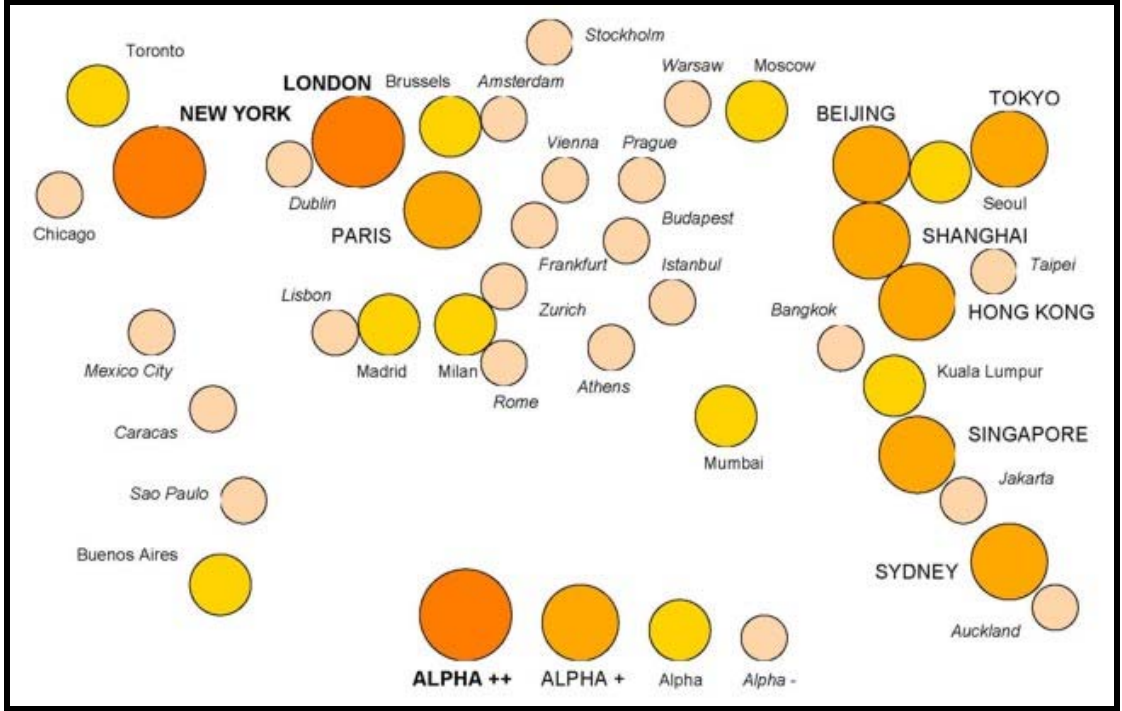
Kaynak: Beaverstock, Smith and Taylor, 1999

Bu sıralamaya göre alfa kentler de kendi içinde 2 gruba ayrılmıştır. Bunlardan New York, Londra, Tokyo ve Paris 12'şer puanla alfa grubu kentleri oluşturmuştur. İstanbul ise 4 puan alarak gama kentleri arasındaki 3. Grupta kendine bulmuştur.

GaWC'nin 2008 yılında yaptığı değerlendirmede ise İstanbul, Gama Kentler sınıfından en üst düzeye olan Alfa Kentler kategorisine geçmiştir. İstanbul, Zürih,

Varşova, Amsterdam, Roma, Viyana, Atina ve Prag gibi Avrupa kentleri ile beraber aynı kategoridedir.

Şekil 2: İstanbul'un 2008'de Dünya Kentleri Arasındaki Yeri

Kaynak: Globalization and World Cities (GaWC), URL-8, 2008

10 yıllık süreçte büyük gelişme göstererek dünya kentleri sıralamasında gamadan alfaya geçerek 2 derece birden yükselen İstanbul, dünyanın en önemli kentlerinden birisi olduğunu göstermiştir. Uluslararası platformda daha fazla yer alması, bölgesel lider ülke olması, dinamik ve genç nüfus yapısıyla şehirleşme nüfusunda da hızlı bir gelişme yaşanmaktadır. Bu gelişmenin hızla artacağı ve 2015 kentleşme oranının % 93'e ulaşacağı tahminiyle yatırıma açık bir kent durumundadır (Şahin,2010)

İstanbul, Avrupa'nın büyük metropoliten bölgelerine benzer şekilde nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu bir merkezdir. Bu özelliği ile diğer büyük yerleşme odaklarına benzese de, hızlı nüfus artışının sürmesi ve göç almaya devam etmesi ile farklı bir özellik göstermektedir (Şahin,2010). Gama Grubu Kentlerin ortak özellikleri, Alfa Grubu'nun oluşturduğu dört Dünya Kenti'nin küresel güç paylaşımında yer tutamamaları, ancak onların baskınlığı altında işlevler üstlenebilmeleridir. Böylesine bir güç paylaşımının dünya siyasal ve ekonomik haritasına getirdiği değişiklikler, İstanbul'un etki alanının uzantı boyutlarını ve sınırlarını belirlerken yeni fırsatlar oluşturmakta, fakat yeni tehditleri ve riskleri de beraberinde getirmektedir. (1/100.000 ÇDP)

Avrupa Kentlerinin geleceği ile ilgili olarak yapılan bir araştırmaya göre, İstanbul, Batı Avrupa ile Batı Asya arasında uzanan coğrafi alanda yeni oluşan Avrupa olarak düşünülen bölgedeki en önemli şehirlerden biridir. (Sassen,2009)

İstanbul'un yakın çevresinde çok gelişkin bir merkez bulunmamaktadır. Bununla beraber Akdenizde Milano, Karadeniz ve Ön Asyada Moskova daha gelişkin merkezler olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber Türk firmalarının uluslar arası pazarlara özellikle Karadeniz ve Ön Asya pazarlarına yatırım amacıyla açılmaları İstanbul'un önemini artırmaktadır (İMP Ülke-Bölge Grubu, 2005).

Kearney'in 5 değişken(iş hayatı, insan sermayesi, bilgi alışverişi, kültür ve siyasi bağlantılar) üzerinden 60 kent üzerinde yaptığı araştırmada, İstanbul, siyasi bağlantılar değişkeni bağlamında, Washington, Pekin, Paris, Kahire, Londra ve Brüksel ile birlikte ilk 10 kentin arasında girmiştir. Araştırma, siyasi bağlantılar değişkenini "küresel politika üretime ve siyasi diyalog üzerindeki etki" olarak tanımlamaktadır. Araştırmada ikinci nokta ise İstanbul'un sermaye değişkeni bağlamında ilk 15 kent arasına yerleşmiş olmasıdır. Bu kentler arasında Tokyo, New York, Chicago ve Londra gibi kentler bulunmaktadır. (Sassen,2009;6)

"Küresel kent" başlığında değindiğimiz gibi gelişmiş ülkelerle, gelişmekte olan ülkeler arasında, küresel kent kavramı farklı içerikler taşımaktadır. Buna göre az gelişmiş ülkelerde, küresel ölçekte; ekonomik, politik vb. etkileri ile sermaye yapılanmaları bakımından, gelişmiş ülkelerin gerisinde kalan yapısından ötürü bu kentlerin "uluslar arası nitelik kazanmış kentler" olduğu savunulmuştur. Bu yapıyla birlikte İstanbul henüz önemli küresel kentler arasına girememekle birlikte, sahip olduğu potansiyel ve dinamizm, coğrafi konum, izlediği politikalarla birlikte, kat ettiği yol da göz önünde bulundurulduğunda, küresel kentler içinde sınıf atlayacağı ve küresel sermayeden daha çok pay alacağı kaçınılmazdır.

3.2. Küreselleşme Sürecinde Bir Soylulaştırma Örneği - Cihangir

Küresel kent olma çabasıyla atılan adımlar ile İstanbul önemli mekansal değişikliklere uğramıştır. Tarihi kentlerde ise bugün yaşanan süreçte soylulaştırma kavramı çerçevesinde tartışılmaktadır. Kuzguncuk, Ortaköy, Arnavutköy, Galata, Cihangir gibi semtler ekonomik gelişmelerin tarihi alanlarda yol açtığı dönüşümünün ilk görüldüğü ve soylulaştırma sürecine giren başlıca örneklerdir. Her semt kendi dokusu içinde farklı biçimde dönüşüm ve soylulaştırmaya konu olmuştur. Bu alanlar içerisinde Cihangir semti, Taksim bölgesinin dönüşümü ile paralellik göstermesi ve Tarlabası'na olan benzerliklerinden ötürü inceleme alanı olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda Cihangir'in tarihsel gelişim süreci ile 1980 sonrasında mekansal ve

sosyal dönüşüm araştırılmış, bununla birlikte semtte yaşanan soylulaştırma süreci irdelenmiş ve yaşanan değişim incelenmiştir.

3.2.1. Cihangir Bölgesinin Tarihsel Gelişim Süreci

Cihangir Semti adını semtle aynı adı taşıyan camiden almaktadır. Kanuni Sultan Süleyman'la Hürrem Sultan'ın küçük oğulları Şehzade Cihangir'in çok küçük yaşta ölmesi üzerine, padişah İstanbul'a hakim tepe üzerinde, Bizans dönemine ait dini yapı kalıntılarının bulunduğu mevkide 1559-1560 yılında bir cami inşa ettirmiştir. Mimar Sinan tarafından yapılan camiye Şehzade Cihangir'in adı verilmiş, caminin çevresi de bu adla anılmaya başlamıştır. Ancak o dönemde yöre henüz semt denilecek kadar bir yerleşim bölgesi değildi.

VI. yüzyılda Marmara kıyılarında liman faaliyetleri azalmış, ticaret alanları haliç kıyılarına kaymış ve Beyoğlu bölgesi önemli ticaret alanlarından biri konumundadır. Aynı dönemde Cihangir Semti'nin de, Beyoğlu'ndaki bu gelişime paralel olarak, yerleşim yeri olarak geliştiği, sokak dokusunun şekillenmeye başladığı görülmektedir.

XVII. ve XVIII. yüzyılda konut alanları Kasımpaşa ve Tophane yamaçlarından başlayarak Beyoğlu'na yayılmış Cihangir bölgesi dolmaya başlamıştır. XVIII. yüzyılda Tophane ve Cihangir Mevkilerindeki yerleşim alanları daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır

Gerek Beyoğlu, gerek Tophane ve Kasımpaşa, XVIII. yy'da hızlı bir gelişme göstermiştir. Bu yüzyıl boyunca Beyoğlu'nun genişlemesi ile birlikte, konutlar yol boyunca Kasımpaşa vadisi ile Tophane yamaçlarına, Cihangir'e doğru yaygınlaşmıştır. Yapılar tas-tuğla ya da zemin katları tas, üst katları ahşap olarak yapılmıştır ve üç ya da dört kattan ibarettir. Genelde sokaklarda fazla trafik ve dükkân yoktur.

Bu dönemde Cihangir, ahşap yapıların yoğun olduğu bir semt konumundadır. İstanbul'un birçok semti gibi Cihangir de zaman zaman yangınlara maruz kalmıştır. 1765'te çıkan ve 10 saat süren yangında semtteki tüm evler yanmıştır. Yangından sonra yeni yapılar kâgir olarak yapılmıştır. XVIII. yüzyılın ortalarında tüm Beyoğlu'nda kâgir yapılar yoğunluk kazanmıştır. (Cezar,1991)

19.yüzyıla gelindiğinde Beyoğlu'nun gelişmesiyle birlikte çevresindeki alanlar da gelişim göstermeye başlamıştır. Bu dönemde Avrupa ile artan ticari ilişkilere paralel, bölgede yabancı nüfusta artış görülmüştür. O dönemlerde, Beyoğlu toplumsal yapısının en dikkate değer tarafı çok çeşitli etnik grupları barındırmasıdır. Yabancı

uyruklular ve Osmanlı uyruklular olmak üzere iki farklı etnik grup bulunmakta idi. Yabancı uyruklular batı kültürünün temsilcileri konumunda idiler. (Cezar,1991) Cihangir semti de bu dönemle birlikte Beyoğlu'nun gelişimine paralel gelişmeye başlamıştır.

Semt 19.yüzyılın sonlarında ve 20.yüzyılın ilk çeyreğinde yapılan kâgir binalarla ve büyük apartmanlarla yoğun bir yerleşim bölgesi olmuştur. Daha çok gayrimüslim azınlıkların oturduğu Cihangir semtine, 1920'den sonra Beyaz Rus göçmenleri de yerleşmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra da Cihangir'in inşa ve gelişmesi devam etmiştir. Cihangir 1930, 1940 ve 1950'lerde hem Beyoğlu'nda çalışan alt gelir grubuna dahil kişilerin oturduğu, hem de lüks apartman dairelerinin yer aldığı, varlıklı bir kesimin yaşadığı, İstanbul'un tanınmış birçok doktorunun muayehanelerinin, özel ve devlet hastanelerinin bulunduğu bir bölge olmuştur.

Cihangir Camisi, ilk yapımından sonra geçirdiği beş yangından sonra bugünkü haliyle, Sultan II.Abdülhamit tarafından 1889'da yaptırılmıştır. Caminin mimarisi son derece sade bir üslupta olup, süslemeleri de mimarideki sadeliği ve yalınlığı devam ettirmektedir. Dışta sadece, kubbeyi taşıyan dört büyük kemerin yüzeylerinde süsleme mevcuttur. İç mekanda ise yegane süsleme ögesi kalem işleridir.

Cihangir Bölgesi son yıllarda, özellikle Cihangir Güzelleştirme Derneği'nin kurulması ve semt sakinlerinin duyarlılığı sonucunda olumlu yönde bir değişim geçirmiştir. Cihangir'in sosyal ve fiziki yapısındaki bu değişim, bölgedeki arazi fiyatlarının ve rantın artışı da beraberinde getirmiştir. (Beyoğlu KANİP,2008)

1950–1960 yıllarında kırsal alanlardan şehirlere göç başlamış, kırsal kökenli nüfus yeni iş alanlarına yakın yerlerde oturmayı tercih etmiştir. Bu dönemlerde terk edilmeye başlanan Beyoğlu, İstanbul'a gelen insanların ucuz konut ihtiyacına cevap vermeye başlamıştır. Yeni sosyal yaşantıya uyan ticarethaneler, yol ve taşıma masraflarını azaltmak için imalathanelerini Beyoğlu'na taşımaya başlamışlardır. Bir iş merkezi görünümünü alan Beyoğlu'ndaki konut alanları Maçka, Levent, Teşvikiye gibi semtlere kaymışlardır. Semtin eski sakinlerinden geride kalanlar değişen çevreden ve sosyo-ekonomik yapıdan rahatsız olmuş ve onlar da Cihangir'i terk etmek zorunda kalmışlardır.

3.2.2. Cihangirde Sosyal ve Mekansal Dönüşüm - 1980 Sonrası

Mekansal Değişim

1970'lerden sonra hızlı kentsel gelişme sonucu İstanbul'un aşırı büyümesi, yeni semtlerin gelişmesi, eğlence kuruluşlarının, ticaretin ve zengin ailelerin bu yeni gelişen çağdaş alt merkezlere dağılımı ve toplumun kültürel değişimi Beyoğlu'na olan ilgiyi daha da azaltmıştır.

Fakat 1980' li yıllara gelindiği, ülkedeki yeni yapılanma ile birlikte İstanbul Kenti ve Beyoğlu İlçesi bu günkü yapısını oluşturacak değişim süreci yaşanmaya başlamıştır. Bu dönemde kentin genelinde gözlenen değişim sürecine paralel olarak Beyoğlu eski önemini yeniden kazanmaya başlamış ve yeni tüketim kalıplarına da cevap verebilen bir ticaret, kültür ve eğlence merkezi olarak, yeniden değer kazanmıştır. Cihangir, eski kentteki bu değişimden etkilenmiş ve 1980'lerin sonundan başlayarak mahalledeki eski yapılara olan talep hızla artmıştır.

Harita 1: Cihangir ve Çevresi Hava Fotoğrafi

İstanbul Boğazını ve Tarihi Yarımada'yı gören tepede olması, kent merkezine yürüme mesafesi kadar bir uzaklıkta olması, kentin diğer bölgelerine ulaşımın kolay olması ve tarihi özellikler taşıyan eski yapıların varlığı gibi nedenlerden dolayı 1990'ların başından itibaren mahalleye olan talebin artması ile mahalledeki nüfusun yapısı ve buna bağlı olarak mekânsal özellikleri değişmeye başlamıştır.

Bu dönemden sonra Cihangir semtinde, sosyal yapının değişmeye başlamasıyla birlikte mekansal olarak, tüketicilerin ihtiyaçları ile gelir seviyelerine paralel gelişim göstermektedir. Özellikle Cihangir Güzelleştirme Derneği, semt (yeni) sakinlerinin

bölgeye bakış açıları, semti, soylulaştırması ile birlikte kentsel korumaya da önem verir biçimde mekansal olarak şekillenmiştir.

Fotoğraf 1: Cihangir, Oba Sokak Sağ Cepheden Görünüm

Kaynak: Ağsakallı Özlem, 2006, Cihangir mahallesinin kent dokusundaki değişimler ve kentsel tasarım önerileri, Yüksek Lisans Tezi

Sosyal Değişim

Bölgenin değer kazanması ile birlikte sosyal dokuda değişimler meydana gelmiş, bölgede yaşayan eski nüfusun bir bölümü sosyal ve ekonomik baskılar nedeniyle mahalleden ayrılmak zorunda kalmışlardır. 1990 sonrasında bölgedeki binaların alım-salım ve kiralama değerleri çok yükselmiş, kiralar dolar üzerinden işlem görmeye başlamıştır. Semtteki emlak ofislerinin son yıllarda sayıca artması bölgedeki hareketli yapının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

1980'ler boyunca marjinal kesimlerin (Cihangir genelinde travestilerin ve eşcinsellerin yoğunlaştığı bir semt olarak tanınır) adeta sığındığı bir semt olan Cihangir, 1993 yılında bir ressam çiftin öncü olmasıyla, yeni orta sınıf soylulaştırıcılarının ilgisini çekmeye başladı. (Ergün,2001)

Bu süreçle birlikte kentin o dönemki sahipleri, çok ucuza aldıkları konutlarını yüksek fiyatlarla satarak ya da ev sahipleri tarafından kiraya verilen evlerinde kendilerinin de oturmaya başladığı bir süreç oluşmakta idi.

Genel olarak Cihangir'i tercih eden iki grup bulunmaktadır: Birinci gruptaki kişiler buradaki evleri mimari tarzları, mahallenin merkezi olması ve çevresel özelliklerinden dolayı tercih etmektedirler. Bu grupta genç kentli profesyoneller,

yazarlar, mimarlar, sanatçılar, öğretim üyeleri, gazeteciler, öğrenciler bulunmaktadır. İkinci grup ise buradaki evleri düşük fiyatlarla satın alıp, yenileyip tekrar satan veya kiralayan yatırımcılardan oluşmaktadır.

Cihangir'deki bu sosyal ve mekânsal yenileme sürecinin iki ana nedene dayandığını söyleyebiliriz. Birinci neden talebe dayalıdır; merkezdeki tarihi evleri satın alan veya kiralayan genç kentliler ve iki maaşlı çocuksuz çiftler, ekonomik olarak alım sürecine etki etmekte, semtteki emlak fiyatlarını arttırmaktadırlar. İkinci neden ise; talepten doğan bu rantın, alt gelir gruplarının yaşadığı mekânlarda, orta sınıf konut alıcıları, bölgede konutları bulunan konut sahipleri ve müteahhitler tarafından desteklenmesidir.

Cihangir'de yaşanan bu sosyal ve mekansal gelişim, bölgenin soylulaştırılmasına da neden olmuştur. Bölge, varlıklı aileler ile yazar, ressam gibi meslek gruplarına ev sahipliği yapmaktadır.

Cihangir'de soylulaştırma özellikle 1990'ların ortalarından sonra hızla yayıldı. Konut fiyatlarında büyük bir artışa sebep oldu ve semti bir orta-üst sınıf mahallesine dönüştürdü (İslam,2006). 1995 yılında kurulan Cihangir Güzelleştirme Derneği'nin faaliyetleri sonucunda, yaratılan "mahalle ruhu" da semtin çekiciliğini artırdı. Her yıl düzenlenen Cihangir Şenliği de, sözü edilen semt bilincini oluşturmasında katkıda bulunmaktadır. Sokaklarında her an bir tiyatrocuya, sinemacıya, ressama ve edebiyatçıya rastlamanın olası olduğu seçkin bir semt haline gelen Cihangir, İstanbul da bohem hayat tarzının simgesi haline geldi ve kimi zaman bu seçkinlikten dolayı Cihangir Cumhuriyeti olarak adlandırıldı. (Uysal,2006)

3.2.3. Cihangirin Soylulaştırma Süreci

Beyoğlu'nda, yaşanan bu gelişmelere paralel olarak Cihangir Semti de dönüşüm sürecine girmiştir. Yukarıda ayrıntılı değindiğimiz soylulaştırma sürecinde Cihangir sosyal, ekonomik ve mekansal önemli değişikliklere uğramıştır.

Kenti terk edenler, konutlarını satanlar yeniden konut almaya; evleri kirada olanlar kiracıları çıkarıp kendileri oturmaya başlamışlardır. Bir dönemler Cihangir'de yaşayanlar, zamanında çok ucuza aldıkları veya bedelsiz sahip oldukları evleri satmış, başka bölgelerden apartman satın alıp bölgeyi terk etmeye başlamışlardır.

Bölgenin değer kazanması ile birlikte sosyal dokuda değişimler meydana gelmiş, bölgede yaşayan eski nüfusun bir bölümü sosyal ve ekonomik baskılar nedeniyle mahalleden ayrılmak zorunda kalmışlardır. 1990 sonrasında bölgedeki binaların alım satım ve kiralama değerleri çok yükselmiş, kiralar dolar üzerinden işlem görmeye

başlamıştır. Semtteki emlak ofislerinin son yıllarda sayıca artması bölgedeki hareketli yapının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. (Ağsakallı,2006)

Marjinal kesimlerin adeta sığındığı bir semt olan Cihangir, 1993 yılında bir ressam çiftin öncü olmasıyla, yeni orta sınıf soylulaştırıcıların ilgisini çekmeye başlamıştır. (Ergün,2001)

Gerek sosyo-ekonomik, gerekse de sosyo-kültürel açıdan yaşadığı çöküntü dönemlerinin ardından Cihangir, kent merkezinde yer almasının ve tarihî bağlarının kuvvetliliğinden dolayı sahip olduğu coğrafi, fiziksel yapı, sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri sayesinde, soylulaştırma süreçlerini bugün olduğu gibi tarihin çeşitli dönemlerinde de yaşamıştır.

Cihangir'in soylulaştırma karakterini belirleyen en önemli noktalardan birisi de, buranın tarihsel sürecinin de gösterdiği gibi sahip olduğu potansiyeldir. Semt, Beyoğlu'nun gelişimi içerisinde İstiklal Caddesi aksıyla entegre olabilmiş ve buradaki gelişimle paralellikler göstermiştir. Güney kesiminde sahip olduğu manzaralı yapıları, Taksim gibi çok önemli bir merkezle iç içe olması, burada yaşayan insanların işlerine, kültür ve ticaret merkezlerine daha kolay erişebiliyor olması, hep Cihangir için bir tercih edilme sebebi olmuştur ve soylulaştırmanın ortaya çıkmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Bunun yanı sıra bazı üniversitelere yakın olması, bölgenin seçilmesinde etkili olmaktadır. (Coşkun ve Yalçın,2007)

Genel olarak Cihangir'i tercih eden iki grup bulunmaktadır: Birinci gruptaki kişiler buradaki evleri mimari tarzları, mahallenin merkezi olması ve çevresel özelliklerinden dolayı tercih etmektedirler. Bu grupta genç kentli profesyoneller, yazarlar, mimarlar, sanatçılar, öğretim üyeleri, gazeteciler, öğrenciler bulunmaktadır. İkinci grup ise buradaki evleri düşük fiyatlarla satın alıp, yenileyip tekrar satan veya kiralayan yatırımcılardan oluşmaktadır.

Cihangir'deki bu sosyal ve mekânsal yenileme sürecinin iki ana nedene dayandığını söyleyebiliriz. Birinci neden talebe dayalıdır; merkezdeki tarihi evleri satın alan veya kiralayan genç kentliler ve iki maaşlı çocuksuz çiftler, ekonomik olarak alım sürecine etki etmekte, semtteki emlak fiyatlarını arttırmaktadırlar. İkinci neden ise, talepten doğan bu rantın, alt gelir gruplarının yaşadığı mekânlarda, orta sınıf konut alıcıları, bölgede konutları bulunan konut sahipleri ve müteahhitler tarafından desteklenmesidir.

Cihangir'de özellikle emlak fiyat artışları çok fazla olmuştur. Bu durum kira açığı teorisi ile ilişkilidir ve soylulaştırmanın izlerindedir (Ünlü,2009). Beyoğlu'nun ve Cihangir'in eskiden beri önemli bir kent merkez bölgesi olmasından dolayı ve

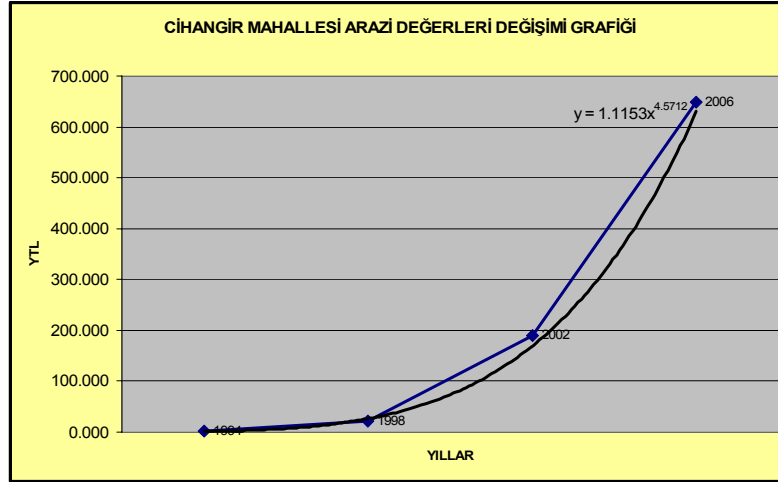
kozmpolit insan yapısı karakteri ile Türkiye ortalamalarından farklı semt sakini profiline sahip olması, buradaki sürecin kimler tarafından ivmelendirildiğinin ipuçlarını vermektedir. Benzer şekilde Cihangir'deki bina satış değerleri incelendiğinde, tablo, bölgedeki değişimi ortaya koymaktadır. Bu süreç halen günümüzde devam etmektedir.

Tablo 1: Cihangir Mahallesi Arazi Değişim Değerleri

Yıllar	Değer (TL) ¹
1994	1.223
1998	21.068
2002	189.00
2006	647.69

Kaynak: Gelirler idaresi başkanlığı – URL-7

Grafik 1: Cihangir Mahallesi Arazi Değişim Değerleri Grafiği

Kaynak: İstanbul Metropolen Planlama Merkezi, 2006

Tablo 2: Gümüşsuyu Mahallesi Arazi Değişim Değerleri

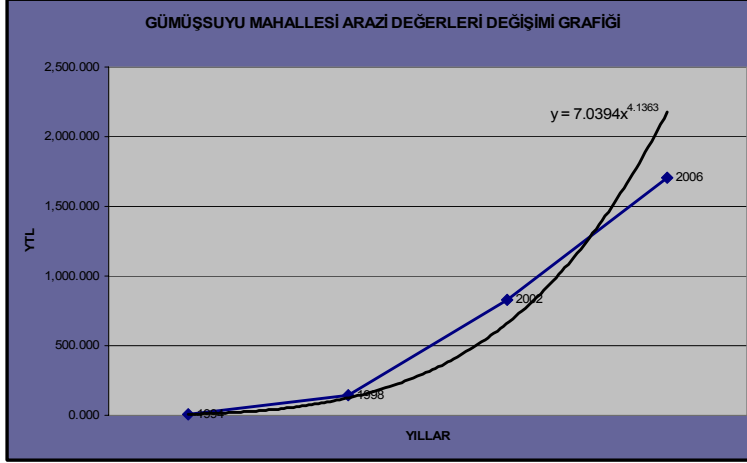
Yıllar	Değer (TL) ²
1994	6.279
1998	141.818
2002	828.00
2006	1703.79

Kaynak: Gelirler idaresi başkanlığı – URL-7

¹ Bina metrekare birim fiyatıdır (TL).

² Bina metrekare birim fiyatıdır (TL).

Grafik 2: Gümüşsuyu Mahallesi Arazi Değişim Değerleri Grafiği

Kaynak: İstanbul Metropoliten Planlama Merkezi, 2006

Bu tablolar ve grafikler incelendiğinde, Cihangir'de emlak piyasasının ne kadar hareketli olduğunu görebilmekteyiz. 1990'lı yılların başında 1 ila 10 TL³ arasında değişen m2 fiyatları aralığında satış yapılan bölge, 1995 yılı sonrasında hızlı bir artış göstermeye başlamıştır. 2006 yılına gelindiğinde ise cihangir'de 650 lira, Gümüşsuyunda ise 1700 m2 seviyelerindedir. Grafiklere göre parabolik bir yükseliş gösteren değerlerin artarak devam etmesi beklenmektedir.

Kira açığı teorisinin ilişkili olduğu Cihangir semtinde soylulaştırma süreci durmamış halen günümüzde de devam etmektedir. Buna paralel bina metrekare fiyatları artış göstermektedir. Bina metrekare fiyatına bağlı artış ise bize bölgede soylulaştırmanın devam ettiğine dair en önemli göstergelerinden birisidir.

Cihangir'de yaşanan bu süreçle beraber, bölgede köklü sosyal değişimler meydana gelmiştir. Semti tercih etmeye başlayan, yeni orta sınıf-beyaz yakalılarla, sanatçıların oluşturduğu varlıklı kesim, bölgede mekansal yenilemeyle birlikte, bölgede yaşayan halkı yerlerinden eden bir süreçte başlatışlardır. Buna göre kiracılar artan kiralara karşısında bölgeyi terk etmek zorunda kalmaktadır. Ev sahipleri ise artan vergi diğer giderlerin yanı sıra, yeni kullanıcıların cazip fiyatlarını kabul etmektedir. Böylece Cihangir'de konut fiyatlarının bugünkü seviyelere ulaşmıştır.

Bunu yanı sıra bölgede fonksiyon olarak büyük değişiklikler görülmemiştir. Konut kullanımlarına devam edilmiştir. Sadece konutların altındaki ticaret ve hizmetlere yönelik alanların sayısı ve niceliği artmıştır. Tez kapsamında son bölümde ele alınacak Tarlabası örneğiyle kıyaslandığında bölge bu anlamda korunmuştur.

Bölge, kentsel koruma bağlamında değerlendirildiğinde durum farklılık göstermektedir. Yeni kullanıcıların ihtiyaçları, zevkleri doğrultusunda yeniden tadil

³ Arsa ve arazi asgari metrekare birim değerleridir. Gerçek satış değerleri daha yüksek değerlerde olmaktadır.

edilen bölge bu bağlamda asıl halinde değişikliklere uğramıştır. Günün ihtiyaçları göz önüne alınarak eklenen veya çıkarılan alanlar, yapının tamamında değişikliğe sebep olmasa da orijinal yapıda değişikliklere sebep olmaktadır.

Semtte 1995 yılında kurulan Cihangir Güzelleştirme Derneği'nin faaliyetleri sonucunda, yaratılan "mahalle ruhu"da, semtin çekiciliğini artırmıştır. Her yıl düzenlenen Cihangir Şenliği de, sözü edilen "semt bilincinin" oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Böylece bölge halkının da katılımını sağlamıştır.

3.2.4. Cihangirde Yaşanan Sürecin Değerlendirilmesi

Dalan operasyonları sonrasında Taksim ve İstiklal Caddesinde meydana gelen değişmelere paralel olarak, Cihangir'de yaşanan süreç günümüzde halen devam etmektedir. Semt, İstanbul'da 2. kuşak soylulaştırmanın (İslam,2006) başladığı yerlerden birisidir.

1993 yılında Beyoğlunda Cihangir Semtini de kapsayan alan kentsel sit alanı ilan edilmiştir. Bu süreçte 5226 sayılı kanun gereği Koruma Amaçlı Nazım ve Uygulama İmar Planları yapılması gerekirken günümüzde halen geçici yapılanma koşullarına göre uygulama yapılmaktadır. Bu durumda bölge, "plansız" bir "planlı" gelişim sürecinin yaşandığı çarpık bir durum içinde varlığını sürdürmektedir.

Beyoğlu'ndaki çeşitli sebeplerden ötürü bu plansız oluş durumu, kentsel gelişim önünde önemli bir engel olarak görülmemektedir.

Kentsel politika ve devlet politikaları ile gelişim planlaması yapılan bölgelerde soylulaştırma yönetimlerin elindedir (Şalgamcıoğlu ve Ünlü,2010). Beyoğlu'nun, Cihangir'de izlediği politika "bırakınız yapsınlar" anlayışının ürünüdür ve zorlayıcı değildir. Süreç piyasanın iç dinamikleriyle yani liberalleşmeyle gerçekleşmektedir. Bölge zaten bu anlamda küresel kent sistemine entegre olmayı başarmıştır. Belediyenin müdahalesi yalnızca yönlendiricidir.

Fakat piyasanın bu denli rahat bırakılması beraberinde çeşitli olumsuz sonuçları doğurmuştur. Buna göre, bölgenin rant ve tüketim metası olarak görülmesi, kentsel alan kullanımı ve kentsel koruma bağlamında sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yeni orta sınıfın yer seçtiği bölgede işsizlik düşük seviyededir. Gelir seviyesi yüksek bu kesimin estetik kaygılarla birlikte kentsel korumayı gerçekleştirdikleri, binaların çeşitli bakımlarını yaptıkları gözlenmektedir. Bununla birlikte semt kimliğini sürdürebilmek amacıyla dernek kurulmuştur.

Bölgede konut birim fiyatları son derece yüksektir. Ayrıca ev alım satımlarının fazlalığı, semtteki soylulaştırma sürecinin halen devam ettiğini göstermektedir.

3.3. Sonuç

Türkiye, 1980 sonrasındaki süreçte merkezi yönetimin dışı açılma politikalarıyla birlikte pek çok önemli değişikliğe uğramıştır. Sanayileşme, ulus-devlet söylemleri, yeni dünya düzeniyle birlikte serbestleşme, yayılma gibi küreselleşmenin yeni boyutu olan neoliberalizmi benimsemektedir. Bu bağlamda devletin piyasalardaki rolü sermaye eğilimindeki değişmelerin yanı sıra kentlerimiz de bir dizi önemli değişikliğe tanık olmaktadır.

İstanbul bu süreçte küresel ağ içinde Türkiye'yi temsil eden ve dışı açılmamızda köprü konumundadır. 1980'lerden günümüze kadar gelen hemen bütün yönetimler İstanbul'u "küresel kent", "dünya kenti" yapma misyonunu benimsemişler ve bu doğrultuda politikalar uygulamaya çalışmışlardır.

Sermayenin bütün dünyada kentleri yatırım aracı olarak görmeleri ile İstanbul, sistemin bir parçası olarak bu pastadan pay alabilme çabası içindedir. İstanbul'un küresel kent olma çabaları ile birlikte süreç, kentte ofis, alışveriş, turizm yapıları ile birlikte sonrasında lüks konut alanları ile kendisini göstermektedir.

İstanbul'u yönetenler bu bağlamda, kentin imaj gücünü gereklerine uygun biçimde hazırlama çabasıdadır. İstanbul'un özellikle ulaşım bağlantılarını güçlendirmek ve bunu yanı sıra kente gelmesi beklenen küresel sermayeler için uygun kentsel alanlar ve buraların imar çalışmalarını tamamlama uğraşındadır.

Küresel kent söylemi, merkez ülkelerde sermayenin aşırı birikiminin yarattığı krizlerin aşılması için kentleri de yatırım alanları olarak görmektedir. İstanbul'da yaşananlar ise bundan farklı olarak sermayenin aşırılaşmasından dolayı sisteme uyum için kentteki ticaret-hizmet ve konut fonksiyonlarının piyasa argümanı haline dönüşmesini sağlamaktadır.

Neoliberal politikaların İstanbul kentindeki iz düşümüne bakıldığında, 1980'lerden günümüze 3 evrede değerlendirebiliriz. Bunlardan birincisi 1980 ile 1990 arasını kapsayan dönemdir. Bu dönemde benimsenen yeni sistemde, siyasi yapılanmaların arttığından bahsetmiştik. Akademik çevreler de bu anlamda, kentin sistem adaptasyonunun sağlanmasını önermişlerdir. Mekansal olarak kentte bu dönemde az sayıda alışveriş merkezleri ve ofis binaları yapılmaya başlanmıştır. Kentte, yeni oluşmaya başlayan orta sınıf kent dışında konut alanları yapılmaya başlandığı

görülmektedir. Bu dönemde İstanbul hızlı göç, işsizlik, konut açığı gibi önemli sorunlarla da uğraşmak zorunda kalmıştır.

1990 ile 2000'li yılları kapsayan ikinci evrede sürecin hızlandığı görülmektedir. Ulaşım bağlantılarının güçlenmesiyle birlikte çok katlı ofis ve iş merkezleri özellikle Büyükdere Maslak Aksı boyunca yer seçmeye başlamışlardır. Bu dönemde Mecidiyeköy bölgesi de ticaret alanları bakımında gelişim göstermiştir. Değişen tüketim alışkanlıklarıyla birlikte bu dönemde konut alanları da önemli değişikliklere uğramışlardır. "Zengin Gettolar" olarak adlandırılan bu konut alanları İstanbul'un kent çeperlerinde, kendi içine kapalı sosyal ve kültürel ihtiyaçlarının kendi karşılayabilen kapalı kent parçalarından oluşmaktadır. Kemer Country bunun en çarpıcı örneklerinden biridir.

2000'li yıllardan günümüze olan süreci kapsayan üçüncü evrede İstanbul'un bütün olarak sisteme dahil olma çabası içinde olduğu görülmektedir. Kent çeperleri ve boş alanlarda yer seçen sermaye, bu dönemde kent içinde kalan ve halihazırda kullanılmakta olan alanlara yönelmektedirler. Bu alanlar ise özellikle tarihi kent merkezlerinin bulunduğu alanlar ile terk edilmiş sanayi alanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tarlabaşı, Sulukule, Galataport gibi pek çok tarihi kimliğe sahip alanlar sermayedarlar için yeni yatırım alanları olarak ortaya çıkmakta ve bu bölgelerde projeler yapılmaya başlanmaktadır.

İstanbul'un küreselleşmesi bağlamında üçüncü evre, diğerlerinden farklı olarak çok önemli sosyo-kültürel ve tarihsel kimlik bakımından İstanbul'un zenginliklerinin büyük boyutlarda tahrip edilmesi anlamını içermektedir.

1980 sonrası dönemde, dönemin Belediye Başkanı Bedrettin Dalan'ın İstanbul'u her anlamda küresel ağa dahil etme çabaları o yıllarda MİA alanlarının gelişimi anlamında önem kazanmıştır. Bu MİA alanlarında birisi de Taksim Bölgesidir. Bu dönemde Taksim'i merkez yapma, eski ihtişamlı günlerine kavuşturma çabaları Dalan Dönemi ile başlamıştır. Tarlabaşı Bulvarı'nın açılmasıyla başlayan bu süreç her dönemde pek çok tartışmalı karar ile birlikte önemli değişikliklere uğramıştır.

Günümüzde Taksim-İstiklal Caddesi Aksı İstanbul'un ofis-büro faaliyetlerinin yanısıra özellikle eğlence mekanlarının yoğun olarak bulunduğu, elçiliklerle konsolosluklarının toplandığı, turizm ve otel faaliyetlerinin yoğunlaştığı alanlar olarak işlevini sürdürmektedir. Bugün Taksim, İstanbul'un küresel kent bağlamında yapılan her türden değişimi en çok yaşayan bölgelerin başında gelmektedir.

Taksim'in bu denli gelişimine paralel olarak etrafındaki pek çok yapılı çevre de önemli değişikliklere uğramıştır. Korunması gerekli kentsel alanlar içinde bu alanlar küreselleşmeyle çeşitli değişik evreler geçirmiştir.

Taksim çevresinde tarihi merkezlerdeki değişimin en çarpıcı örneklerinden biri Cihangir Bölgesidir. Bölge bütününe bakıldığında Cihangir, Beyoğlu'nun dönüştürücü etkisinin en çok yaşandığı tarihi merkezlerden birisidir

Yeni orta sınıfın tercih ettiği alanlardan biri olan semtte soylulaştırma süreci yaşanmaktadır. Bölge 1990'lı yıllara kadar çöküntü alanı iken bu dönemden sonra gelir seviyesi yüksek grupların yerleşmeye başlamasıyla birlikte değişim sürecine girmiş ve süreç halen bugün devam etmektedir. Bölgede yaşayan kesim, artan kira bedelleri, değişen sosyal yapı gibi çeşitli sebeplerle bölgeyi yeni kullanıcılarına bırakmışlardır. Yeni gelen bu varsıl kesim ise, çeşitli estetik kaygılarla kentsel korumaya önem vermekle beraber önemli kentsel rant alanlarından birine dönüşmüştür.

1993'ten bugüne sit alanı içinde kalan Beyoğlu'nda halen korumaya yönelik planı bulunmamaktadır. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi geçici yapılaşma koşullarına göre kentsel gelişim sağlanmaktadır. Bu durum ise planlı gelişim ve kentsel koruma bağlamında çeşitli sorunları doğurmaktadır. Alan kullanım kararları ve yapılaşma koşulları bir plana göre verilmemektedir.

Bununla beraber semtin gelişimi, kentin içsel dinamikleri ile gerçekleşmiştir. Bölge, piyasa aktörlerinin arz ve taleplerine göre şekillenmiştir. 1990'lı yılların başından beri Beyoğlu'nda yaşanan değişime paralel olarak Cihangir'de yaşanan bu kentsel değişimde yönetimlerin direkt ve zorlayıcı olarak piyasaya müdahalesi yoktur. Yalnızca yönlendirici bir konumdadır. Piyasa şartları kendiliğinden oluşmuştur. Bu anlamda bölge, küresel kentten beklenen, sisteme entegrasyonu sağlamış bir görünüm çizmektedir.

4. Neoliberal Politikaların İstanbul Tarihi Mekânlarının Dönüşümüne Etkisi - Tarlabası Örneği

4.1. Tarlabası

4.1.1. Konumu

Beyoğlu İlçesi, kuzeyde, Beşiktaş, Şişli ve Eyüp ilçeleri ile güneyde Haliç kıyılarına kadar uzanan alanı kapsamaktadır. Taksim Meydanından İstiklal Caddesinin iki yanını kapsayacak şekilde konumlanmıştır.

Harita 2: Tarlabası ve Çevresi Hava Fotoğrafı

4.1.2. Beyoğlu İlçesinin Tarihsel Gelişim ve Değişim Süreci

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden önce Beyoğlu denilen bir semtin olmadığı bilinir. Bu bölgede Cenevizliler yaşamaktaydı. Cenevizliler ve Bizanslılar zamanında Galata Mahallesi'nin bir kısmına "Karşıyaka" anlamında "Pera" denmekteydi. (Beyoğlu KANİP,2008)

İstanbul'un ticaret merkezi Galata idi. Daha sonraları 13.yy.dan sonra, kent Galata Surlarının dışına çıkarak bugünkü Beyoğlu bölgesine gelişmeye başlamıştır. Beyoğlu, 16. yy.'ın ilk yarısında, içinde birkaç yapının yer aldığı bağılık, bahçelik bir alandı. 17. ve 18. yy.larda Beyoğlu İlçesi, Galata Kulesi civarından başlayarak Tarlabası, Taksim, Firuzağa, Sıraselviler, Kabataş ve Harbiye semtlerini de kapsıyordu. Geleneksel yerleşme düzenindeki değişimin ilk belirtileri 18. yüzyılda

meydana gelmeye başlamıştır. Gerçek anlamda olmasa bile bir sayfiye yaşamı ortaya çıkmıştır.

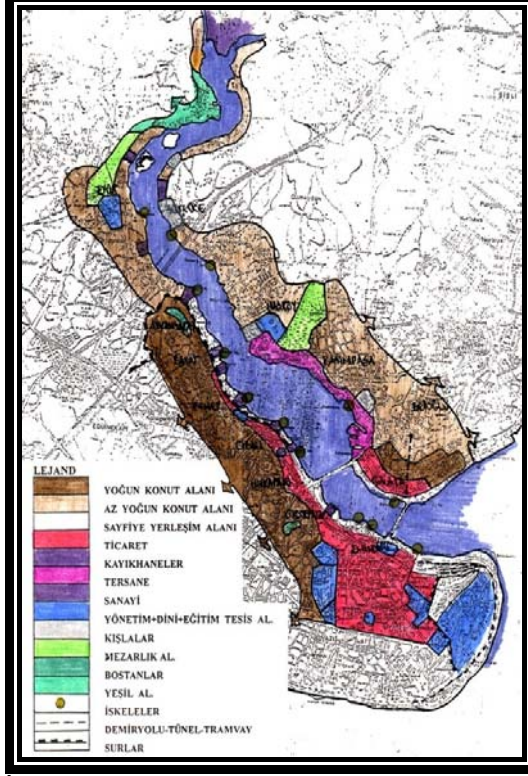
Beyoğlu, genel olarak 19. Yüzyılda gelişmiştir. Bu gelişmenin nedeni, bu dönemde Osmanlı dış ticaretinin daha önceki dönemlerde görülmemiş boyutlarda büyümesi ve ulaşımın gelişmiş olmasıdır. Bu dönemde, Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya kapitalist sistemi ile bütünleşmesi sonucu, Beyoğlu uluslararası bir ticaret merkezi olmuştur. 19. yüzyılın başında, Beyoğlu, bahçeli evleriyle hala bir banliyö görünümünde idi. Bu yüzyılın ilk yarısında, Beyoğlu ve çevresi henüz tam olarak kentleşmemiştir. (Beyoğlu KANİP,2008)

19. yy boyunca semtte birçok kez yangın çıkmıştır. 1823'te semtin güneydoğusunda Firuzağa'da çıkan yangın, Sormagir (semtin bugün Başkurt Sokağı adını alan) Sokağa kadar sıçramıştır. 1863'te ise bu kez 40'ı aşkın ev yanmıştır. Daha sonraki tarihlerde de irili ufaklı birçok yangın çıkmıştır. 1916'daki büyük yangında tüm ahşap yapılar kül olmuş, kâgirlerde hasar görmüştür. Bu yangınlar sonucunda ahşap konut dokusu yerini kâgir ve betonarme apartman dokusuna bırakmıştır. (Ağsakallı,2006)

Bu dönemde konutlar Kasımpaşa ve Tophane yamaçlarından başlayarak Beyoğlu'na yayılmıştır. Tünel-Taksim yolunun Tarlabası tarafında mahalleler oluşmuş, Kazancı Yokuşu'nun batısı dolmuş durumdadır. Petits Champs ve Grand Champs Mezarlıkları 1860-1864 tarihlerinde kaldırılmış, Galata Surları yıkılmış, yeni yol ve semtler yapılmaya başlanmıştır. 1831'deki yangından sonra cadde güneye doğru gelişme göstermiştir. Kuzey yönü ise 1871'deki büyük yangından sonra genişletilmiştir. Bu tarihten sonra devlet, bölgede ahşap ev yapımını yasaklamıştır. 1873 yılında Galata ile Beyoğlu arasında, İstanbul'un ilk metrosu olan Tünel yapılmıştır. Sonradan İstiklal Caddesi adını alacak olan Beyoğlu Caddesinde de, Tünel-Taksim arasında ilk atlı tramvaylar işletilmeye başlamıştır.

19. yy'da en görkemli dönemini yaşayan semtin esas sahipleri, İstanbul'un kozmopolit ortamının renkli gruplarından Levantenler olmuşlardır. Bunlar çeşitli nedenlerle İstanbul'a gelip kendileri gibi yabancı yada yerli gayri müslimlerle evlenerek kente yerleşen Avrupalılardı. Bu dönemde Beyoğlu, kent, kültür sanat faaliyetleri, belediye, elçilik, oteller ile konut dışı faaliyetlerin merkezi haline gelmiş, bir çekim merkezi olmuştur. Gene bu dönemde (1857) Beyoğlu'nda 6. Daire kurulmuş ve bölgenin gelişiminin düzenli sağlanması amaçlanmıştır (Beyoğlu KANİP,2008)

Harita 3: 19 ve 20. yüzyıllarda Beyoğlu ve Çevresi Arazi Kullanımı

Kaynak: İBB Planlama Müdürlüğü – 2008

20. yy'a gelindiğinde bölge Galatasaray ile Taksim arasında gelişim göstermektedir.

Bölge 1950'lere kadar yabancıların boşalttığı yerlerde oturan varlıklı Türklerin oluşturduğu bir alandı. Bölge 1930 ve 40'lı yıllarda sürdürülen imar hareketleriyle fiziksel çeşitli değişikliklere uğramıştır. Taksim Kışlasının yıkılarak gezi parkının yapılması bu döneme denk gelmektedir.

1950–1960 yıllarında kırsal alanlardan şehirlere göç başlamış, kırsal kökenli nüfus yeni iş alanlarına yakın yerlerde oturmayı tercih etmiştir. Bu dönemlerde terk edilmeye başlanan Beyoğlu, İstanbul'a gelen insanların ucuz konut ihtiyacına cevap vermeye başlamıştır. Yeni sosyal yaşantıya uyan ticarethaneler, yol ve taşıma masraflarını azaltmak için imalathanelerini Beyoğlu'na taşımaya başlamışlardır. Bir iş merkezi görünümünü alan Beyoğlu'ndaki konut alanları Maçka, Levent, Teşvikiye gibi semtlere kaymışlardır.

1980'li yıllara gelindiğinde bölge dünyada ve Türkiye'de meydana gelen gelişmelerden etkilenmiştir. Dönemin belediye başkanı Bedrettin Dalan önceliğinde büyük yıkımlara sahne olan Tarlabası Bulvarının (1989) açılması ve İstiklal Caddesinin yayalaştırılması (1990) bu dönemde gerçekleşmiştir. Böylece Beyoğlu bölgesinin önemi tekrar artmaya başlamıştır.

Gene bu dönem içerisinde turizm teşvik kanunu ile bölgede yüksek yapılaşma hakkına sahip alanlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Park Otel ve Gökkafe bu dönemin en çok tartışılan alanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tarlabaşı yerleşmesinin oluşumu 19.yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. Bu tarihten önce Tarlabaşı'nın olduğu yer tamamen Müslüman mezarlıkları ile kaplıydı. Tarlabaşı'nda 1850'li yıllardan sonra başlayan yerleşim birimlerinin tümünün bahçe içinde olduğu bilinmektedir. (Beyoğlu KANİP,2008)

Tarlabaşı, İstanbul'da Batılı anlamda ilk şehircilik uygulamalarının gerçekleştirildiği bölgelerden biridir (Ünlü,2005). Tarlabaşı ve yakın çevresi özellikle 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren çoğunlukla orta sınıf gayrimüslim ve Levantenlerin yerleştiği bir çevre olarak görülmektedir. Bu yıllarda oluşan yerleşim birimlerinin hemen hepsi bahçe içindedir, mütevazı boyut ve biçimlerde kâgir olarak yapılaşmış (Dinçer,2009, Üsdiken,1995) ve oldukça sıkışık dokulu bir konut çevresi olarak geliştiği görülmektedir.

Pera' da son derece gelişmiş bir eğlence hayatı, kültürel hayat ve bunu destekleyen yapılar ve yapı grupları bulunmaktadır. Kentin hızla gelişen merkezinin geleceğini etkileyen dönüm noktalarından biri, 1870 yangını olmuştur. Taksim'den Galatasaray'a olan kesimin tümüyle yanarak ortadan kalkması bütün bu alanın yeniden düzenlenmesine yönelik planlama faaliyetlerini gündeme getirmiştir. Pera 1870 sonrası yeniden, çok daha gösterişli bir biçimde var olurken, yangınla boşalan arsalarla yapılan yeni binalar yine yerli ve yabancı üst sınıfların yerleşimine ev sahipliği yapmıştır (Üsdiken,1995). Caddelerin, geniş meydanların, tiyatroların ve otellerin yer aldığı "Yeni Şehir" (Nouvelle Ville) projesi burada oluşmuştur. (Ünlü,2005)

Tarlabaşı Bölgesinin bir konut alanı olarak gelişmeye başlaması da bu tarihlere denk düşmektedir. Tarlabaşı'nda ilk önemli yapılaşma 1596'da ilk İngiliz büyükelçilik binasının bu bölgede yapılmasıdır. O dönemde elçiliğin çevresi ve şimdi Tarlabaşı'nın bulunduğu yerin tamamı Müslüman mezarlıkları ile kaplıdır. (Üsdiken,1995)

Tarlabaşı çevresinde çoğunlukla 19.yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen bu yerleşme dokusu ve yapı stokunun sahip olduğu estetik değerler ve süsleme zenginliği, özellikle 19.yüzyılın ikinci yarısında, İstanbul'da orta sınıf gayrimüslim burjuvazinin yaşam düzeyi ve kültürü için olduğu kadar, İstanbul'daki 19.yüzyıl geç Osmanlı kentsel modernleşmesinin de kent ölçeğinde en iyi belgelendiği örneklerden biri olarak kabul edilebilir. (Beyoğlu KANİP,2008)

1910'lu yıllarda da cadde üzerinde bölgeye özelliğini kazandıran apartmanlar inşa edilmiştir. Petraki Efendi, Necip Bey, Hacı Hüseyin Paşa, Şahbaz, Yodnidis, Harbi ve Aurore apartmanları bunların ilk örnekleridir. O dönemde, bu apartmanlar haricinde bölgedeki diğer yapıların tamamı üç katlıydı.

Cumhuriyet dönemi bir dönüm noktasıdır. Bu dönemde Tarlabası'nda giden elçiliklerle birlikte canlılığını kaybeden Beyoğlu'nun içine girdiği durgunluk döneminden doğrudan etkilenmişlerdir. (Dinçer,2009)

1930'lu yıllara kadar bu bölgede yerleşme olanağını arayan Müslüman ailelere rastlanmamıştır. Ancak Cumhuriyet'in kurulmasından 1930'lu yıllardan sonra Tarlabası'na Müslüman aileler yavaş yavaş gelmeye ve bu bölgede kiraladıkları ya da satın aldıkları konutlarda oturmaya başlamışlardır. Ermeni ve Rumların bu bölgeyi tercih etmelerine karşın, Tarlabası Caddesi üzerinde ve caddeye yakın Kara Cehennem Sokağı'ndaki eski Ermeni Okulu içinde bulunan Anarot Haygutyun Kilisesi'nden başka bir kilise de yoktur. 1940'lı yıllarda, Tarlabası Caddesi ve buraya yakın yerlere yerleşen Müslüman nüfusta bir artış görülmüştür. Beyoğlu o dönemde de halen azınlık ve Levantenlerin olduğu bir bölgeydi. Ancak Varlık Vergisi'nin azınlıklara getirdiği yük yüzünden İstiklal Caddesi üzerinde gerçek bir değişim olmuş ve azınlıklara ait pek çok firma el değiştirmiştir. Bunun sonucunda 1943'ten itibaren Müslüman ticaret erbabının Beyoğlu'nda çoğaldığı görülmektedir. Tarlabası bölgesi de bu değişimden etkilenmiş, cadde üzerindeki birçok işyeri Müslümanlara geçmiş ve bölgede Müslüman nüfus yerleşmeye başlamıştır.

Ancak azınlıkların bu bölgeyi tamamen terk etmesi, 1955 yılında meydana gelen 6-7 Eylül olaylarından sonradır. Azınlıklar, özellikle Rumlar ülkeyi ve bu bölgeyi terk etmeye başlamışlar ve bir takım gayrimenkullerini de satmışlardır. Buna karşın 1964'ten sonra ülkeyi terk edenler oldukça hızlı hareket etmek zorunda kaldıklarından, gayrimenkullerinin çoğunu satamamışlardır.

1960'lardan itibaren Tarlabası çevresi iç göç ve mülkiyet yapısındaki değişikliklere bağlı olarak alt gelir gruplarının yerleştiği bir bölge haline gelmiştir. Çöküntü alanlarıyla önemli benzerlikler gösteren bu yerleşme düzeni içinde Anadolu'dan göçle gelen dar gelirliler, işsizler vb. Tarlabası'nın bir kısmı terk edilmiş düşük standartlı konutlarına kiracı ya da kimi zaman işgalci olarak yerleşmeye başlarken, yörenin çoğunlukla gayrimüslim olan eski sakinleri de artan bir hızla çevreyi terk etmeye başlamışlardır. Bakımsız kalan çevre ve genel bir fiziksel yıpranma ile birlikte bölgede yaşamaya başlayan, daha çok Beyoğlu'nun eğlence sektöründe

istihdam edilen dar gelirli kişiler ile illegal yollarla geçinen işgalcilerle birlikte Tarlabası çevresi tam bir çöküntü alanına dönüşmüştür.

4.1.3. Beyoğlu Bölgenin Planlama Süreci

- **17.2.1954 Beyoğlu Nazım Planı**

1954 Beyoğlu Nazım Planının alanı Sötlüce'den Rumelihisarı'na kadar olan alan ile Levent mahallesi ve Mecidiyeköy' den oluşmakta olup, 3400 ha.lık bir alanı kapsamaktadır.

Böylece kuzey-batıdan başlamak üzere Kağıthane deresini takip eden şehir (belediye) sınırı Sötlüce, Halıcıoğlu, Hasköy, Kasımpaşa, Karaköy, Beşiktaş, Ortaköy, Kuruçeşme, Bebek, buradan da Etiler Mahallesi-Levent Mahallesi ve Mecidiyeköy' ün kuzeyinde bulunan alanlar yine şehir hududuna kadar olmak üzere Beyoğlu Nazım Planı alanı içindedir

Planda, planlama alanının Yolcuzaade İskender Caddesi-Refik Saydam Caddesi-İngiliz Konsolosluğunun alt sokağını takiben, İstiklal Caddesi-Taksim Meydanından Mebusan Yokuşunu takiben, Meclis-i Mebusan Caddesinden Tophane Müzesinin önünden sahile kadar olan bölümü Sıkışık Meskun Saha'da (Hektar başına 400'den fazla nüfus) kalmaktadır. Planlama alanının geriye kalan bölümü ise Orta Sıkışık Meskun Saha'da (Hektar başına 200-400 nüfus) kalmaktadır.

- **29.5.1992 1/5000 Ölçekli Beyoğlu I.Etap Revizyon Nazım İmar Planı**

Beyoğlu I.Etap planlama alanı Defterdar Yokuşu, Sıraselviler Caddesi, İnönü Caddesi, Gümüşsuyu Caddesi, Meclis-i Mebusan Caddesi ve Necatibey Caddeleri arasında kalan bölgeyi kapsamaktadır.

Söz konusu alan 1/50000 ölçekli ve 29.7.1980 onanlı İstanbul Metropoliten Alan Nazım İmar Planında Ana Merkez olarak geliştirilmesi hedeflenen "Merkezi İş Alanı"nda kalmakta olup, planlama alanında da "M.İ.A." fonksiyonu korunmuştur.

- **18.1.1994 1/5000 Ölçekli Dolapdere ve Piyalepaşa Bulvarları ve Çevresi Nazım İmar Planı**

Planlama alanının yarıya yakın bir bölümünü de içine alan bu planda; Refik Saydam Caddesi –Tarlabası Bulvarı ile Bahriye Caddesi de dahil olmak üzere Kentsel Sit Alanı sınırı arasında kalan alan, Yüksek Yoğunlukta Yerleşik alan (kved ile gösterilen alanlarda ,1000-1500 kişi/ha) fonksiyonunda kalmaktadır. K ile belirlenen konut alanlarında mevcut yoğunluk ve yapı düzenini koruyacak şekilde 1/1000 ölçekli uygulama imar planlarında bina gabarileri belirlenecektir. D ile belirlenen

konut alanlarında ise 750-800 kişi/ha. Ve 1000-1500 kişi/ha. Brüt yoğunluk korunacak şekilde düzenlenecek 1/1000 ölçekli uygulama imar planlarında yol genişlikleri bina hiza ve gabarileri düzeltilecektir.

Bölgede yapılan **Uygulama İmar Planları** ise;

- 11.4.1964 onanlı Dolmabahçe-Tophane Planı
- 9.9.1966 onanlı Dolapdere İmar Planı
- 15.8.1969 onanlı Tophane-Karaköy Uygulama İmar Planı
- 10.8.1970 onanlı Karaköy-Azapkapı Uygulama İmar Planı
- 23.8.1972 onanlı Beyoğlu I.Etap Planı
- 20.4.1973 onanlı Beyoğlu III.Etap Planı
- 28.12.1977 onanlı Beyoğlu-Şişhane-Taksim III.Etap İmar Planı
- 18.9.1990 onanlı Tarlabası-İstiklal Caddesi ve Ulaşım-Kullanım-Koruma Planı şeklinde sıralanmıştır.

4.1.4. Beyoğlu Kentsel Sit Alanı

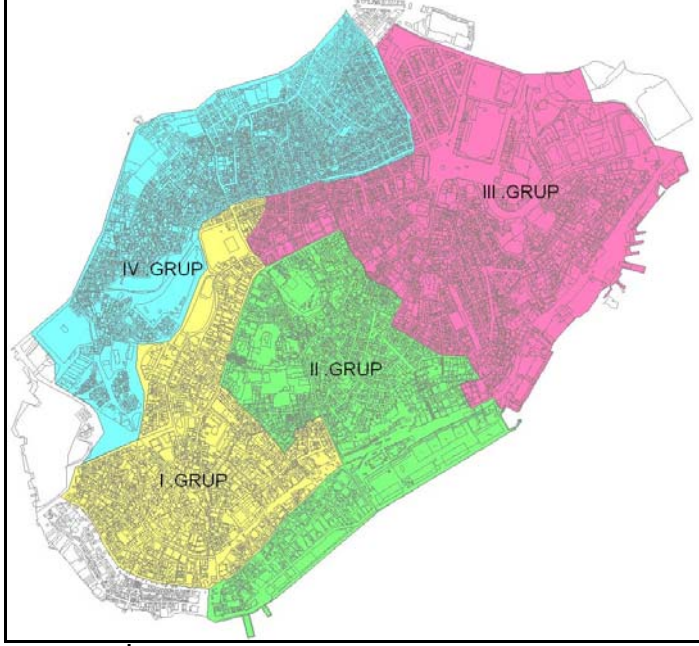
Beyoğlu ilçesi sınırları içersinde 07.07.1993 tarihinde T.V.K.K. tarafından sit alanı olarak ilan edilmiştir. Ancak bölgenin sit alanı ilan edilmesinden sonraki süreçte henüz onaylı uygulama imar planı bulunmamaktadır. Günümüzde halen sit alanı ilan edildiği 1993 yılında belirlenen geçici yapılaşma koşulları geçerlidir. Sit alanı geçici yapılaşma koşulları K.veT.V.K. Kurulunca aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- Sit sınırları içinde tüm yapılaşmalar için kurul onayı gereklidir.
- Sit alanı içinde, korunması gerekli eski eserlere yapılacak uygulamalarda; yapının mevcut gabarisi ve cephe özellikleri korunur. Ancak, eski eserin yüksekliği mevcut oluşumdan daha düşük ise, ada bazında revizyonun Kurula iletilmesinden sonra, grup kararı doğrultusunda yükseklik arttırılabilir.
- Tescilli eski esere komşu parsellerdeki uygulamalarda; yapının yüksekliği eski eserin yüksekliğini geçemez. Eski eserin yüksekliği mevcut oluşumdan daha düşük ise; ada bazında revizyonunun Kurula iletilmesinden sonra yükseklik arttırılabilir.
- Koruma imar planına veri olacak tespit çalışmalarına, daha önce kurulumuza tespit ve tescil yapılmamış olan, Tarlabası Caddesi-Cumhuriyet Caddesi kuzeyinde kalan alan ile, Kemeraltı Caddesi, Necatibey Caddesi, Meclisi Mebusan Caddesi kuzeyinde ve güneyinde kalan alanlardan başlanması uygun olacaktır

Beyoğlu Kentsel Sit Çalışma Bölgeleri

2008 yılında yapılan Beyoğlu Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı kapsamında, sit alanı farklı doku özelliklerine göre 5 bölgeye ayrılmıştır. Bu alanlar; Galata-Karaköy-Tünel ve çevresi, İstiklal Caddesi-Çukurcuma-Tophane ve çevresi, Cihangir-Gümüşsuyu-Taksim Meydanı ve çevresi, Talimhane-Tarlabaşı ve çevresi ve Haliç Tersanesi ve çevresidir.

Harita 4: Beyoğlu İlçesi Kentsel Sit Alanı Çalışma Bölgeleri

Kaynak: İBB Planlama Müdürlüğü – 2008

4.1.5. Tarlabaşında Sosyal ve Mekansal Dönüşüm - 1980 Sonrası

Mekansal Değişim

Tarlabaşı semtinde 1950'lerde başlayan ve tarihi miras alanlarının hiçbir bakım yapılmadan yoğun ve yanlış müdahalelerle kullanılması; bölgede yaşayan yoksulun yerini daha yoksula bırakması sürecinin 1980'lere kadar devam ettiği semtte bu yılları, kentsel çöküş dönemi olarak tanımlamak mümkündür. (Dinçer,2009)

1980'lerin dönüştürücü gücü Tarlabaşı Semtinin küresel ilişkilerin olumsuz sonuçlarının derinden yaşandığı bölgelere doğru evrilmesini gerektirmiştir. Tarlabaşı'nda bu süreç Tarlabaşı Bulvarının açılmasıyla Beyoğlu'ndan kopartılarak kendi içine kapalı yaşamaya mahkûm edilen bir semt görünümüyle ortaya çıkmaktadır.

Bugün yaşanan süreçte Tarlabası'nın kaderini belirleyen en büyük imar çalışmaları dönemin belediye başkanı olan Bedrettin Dalan döneminde gerçekleştirilmiştir. 1980'li yılların ikinci yarısında yapılan Tarlabası Bulvarı, bölgenin sosyal ve mekansal olarak değişiminde önemli rol oynamıştır. Tarlabası yıkımları yoğun olarak 1987 yılında gerçekleştirildi. Büyük çoğunluğunu İstanbul'daki Levanten kültürünün en zengin sivil mimarlık örneklerinin oluşturduğu 167 si sivil mimarlık örneği olan 386 Pera binasının, yasal bir imar planı bulunmadığından kamulaştırma yerine baskı uygulayarak satın alma yöntemiyle gerçekleştirildi. (Ekinci,1994)

Fotoğraf 2: Tarlabası Bulvarı Yol Açma Çalışmaları - 1986

Kaynak: İnternet Dokümanı URL-2

Fotoğraf 3: Tarlabası Bulvarı Bugünkü Durumu - 2008

Kaynak: İnternet Dokümanı URL-3

Bu yıkımların hızla gerçekleştirilmesi buradaki mülk sahiplerinin haklarını hukuki yoldan aramalarına engel olmuş, yıkımlar sırasında arkeolojik eserler de dahil birçok tarihi yapı yok edilmiş, küçük üreticiler kent dışına sürülürken, bu müdahale bölgede yaşayan insanları daha da fakirleştirmiştir. (Gümüş,2007)

Semtin ana arteri olan İstiklal Caddesinin yayalaştırılması da, ona paralel bir başka arterin Tarlabası Bulvarının açılmasını gündeme getirmiştir. Bölgenin dokusunu ve Beyoğlu'nun Tarlabası ile olan tarihsel ilişkisini bozan bu bulvarın açılması İstanbul'a biçilen "küresel kent" olma misyonunun neredeyse kaçınılmaz bir sonucudur. O dönemde Tarlabası Bulvarı yükselen finans ve hizmet sektörünün adresi olan Maslak-Levent Plazalarını havaalanının da bulunduğu Yeşilköy'e en hızlı aktarabilecek arter olarak gözükmektedir. Ayrıca bu proje ile İstanbul'un kültürel kimliğinde ve küresel kent imajında önemli rol oynaması tasarlanan Beyoğlu'nun temizlenmesi, fuhuş ve uyuşturucu kaçakçılığından kurtarılması hedeflenmiştir. (Bartu,2000;48)

Tarlabası'nı Beyoğlu'ndan bir bıçak gibi kesip koparan bulvar kendi içine kapalı yaşamaya mahkûm edilen bir semt ortaya çıkarmıştır. Tarlabası Bulvarı bölgeyi Beyoğlu'nun geri kalanından, semtin merkezi sayılabilecek İstiklal Caddesi ve çevresinden ayırmıştır. Tarlabası'nı görünmez kılan ve toplumsal dışlanmışlığını pekiştiren bu bulvar (Enlil,2003) Beyoğlu'nda istenmeyen her şeyin –fiziksel çöküntü, uyuşturucu, fuhuş- caddenin aşağı kısmında yerleşmesine neden olmuştur.

Bu durum bölgenin dokusunu bozmuş, Beyoğlu'nun Tarlabası ile olan tarihsel ilişkisi bozulmuştur. Bu projenin uygulanmasındaki neden olarak kamuoyunda kent içi ulaşım ağının elde edilmesi ve var olan tıkanıkların çözümü şeklinde ortaya konulmuştu. Oysa 1950'li yıllardan beri yerel yönetimler Tarlabası'nın gitgide yıpranan fiziksel yapısı ve "slum" özelliği taşıyan koşullarından çekinmişlerdi. (Ünlü,2005)

Fotoğraf 4: Tarlabasında bir sokak Görüntüsü-1

Fotoğraf 5: Tarlabasında bir sokak Görüntüsü-2

Kaynak: Hürriyet Gazetesi, 2008, URL-4

Kaynak: Tokmakoğlu B, 2008

Fotoğraf 6: Tarlabasında bir sokak Görüntüsü-3

Fotoğraf 7: Tarlabasında bir sokak Görüntüsü-4

Kaynak: Yıldırım 2007, URL-5

Kaynak: URL-6

1980'li yıllarda, İstiklal Caddesi'nde trafiğin tek yönlü oluşu trafik tıkanıklığını bir ölçüde azaltmakla birlikte Taksim'den Tünel'e ulaşılabilirliği azalttığı için bu çevrede çöküntü alanları yaratmıştır. Çöküntü haline gelen bu bölgelerdeki düşük kira vb. gibi

nedenler imalathanelerin gelişimine neden olmuştur . Küçük imalat atölyeleri tüm ara sokaklara yayılmış ve buna bağlı olan yan sektör, Tarlabası gibi çevre semtlerde gelişmiştir. Bu da köhneleşmeyi hızlandırmıştır. (Ünlü,2005)

Sosyal Değişim

Tarlabası Bölgesi, merkezi iş alanlarına yakın konumu, mevcut sosyo-kültürel yapısıyla İstanbul metropoliten alanı içinde çöküntü alanı olmasıyla en çok dikkat çeken bölgelerin başında gelmektedir. Özellikle 1950'lerde İstanbul'a artan göç ve 1980 sonrasında yapılan imar hareketleriyle birlikte mekanda meydana gelen değişimler, sosyal yapıda da önemli değişimlere sebep olmuştur.

İstanbul'a artan göç ile birlikte gelen nüfusun barınma ihtiyacını karşılamak için, kentin çeperleri ile kentte terk edilmiş olan alanlar tercih edilmiştir. Tarlabası da kente artan göçün konut ihtiyacı karşılayan alanlar haline dönüşmüştür. Tarlabası kent merkezindeki enformel işlere yakınlığı, ucuz kiralari ve gayri Müslim göçü sonucu ortaya çıkan terk edilmiş konut stokunun çokluğu nedeniyle kente göçenler için hep bir çekim merkezi olagelmıştır. 1960' lardan önce gelen ilk grupta daha çok Karadeniz ve Marmara Bölgesinden göç edenler yer alırken 1960tan 1980lere kadar Orta ve Doğu Anadolu'dan özellikle Sivas, Erzincan, Konya ve Kayseri'den gelen göçmenler Tarlabası'na yerleşmiştir. (Yılmaz, 2006)

İ. Dinçer (2003) Tarlabası ile ilgili yaptığı araştırmada, yaşayanların göç durumuna göre alt kategorilere ayırarak derinlemesine bir sosyal durum tespit çalışması hazırlamıştır. Buna göre Tarlabası'nda; eski göçmenler, 1990'lı yıllardan önce göç etmiş ve toplam hanelerin % 51'ini oluşturmakta; "yeni göçmenler", 1990'dan sonra göç edenler, bölgenin % 27'sini oluşturmakta ve "İstanbulular" grubu ki, bu grup doğma büyüme İstanbululardır. Bunların semtteki payı % 18'dir. Bunların dışında dördüncü bir grup ise yabancı uyrukluların, hayat kadınları ve travestilerin içinde bulunduğu ve bölgenin % 4 'ünü kapsayan "özel gruplardır".

Tarlabası kırdan kente göçenlerin bir bölümü için "geçiş mahallesi" niteliğini taşımıştır. "Geçiş mahallesi" kente yeni göç eden, çoğunlukla bekar erkek grupların kentte "tutununcaya" kadar barındıkları, belli bir gelir seviyesine ulaşınca gecekondu mahallelerine yerleşerek terk ettikleri kent içi alanları anlatan bir kavramdır

Fakat bugün gelinen noktada geçmişte geçiş bölgesi olarak görülen semt, büyük oranda böyle bir özellik göstermemiştir. Özellikle 1990 öncesi göç edenlerin yarısı halen bölgede yaşamaktadır. Yaşayanların gelir seviyesi de bu bölgeden ayrılmaya

olanak sağlayacak seviyelere ulaşamamıştır. Dolayısıyla semt bu kesim için bir “mecburiyet” mahallesine dönüşmüştür.

1980 öncesi dönemde İç Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde bölgelerinden göç alan bölge, 1990 sonrası dönemde terör olaylarının artmasına paralel olarak, yeni göçmenler için yaşam alanlarından birine dönüşmektedir. Bölgenin % 39 gibi büyük bir çoğunluğu 1990 sonrası ve bunların % 59’unu Mardin, Diyarbakır gibi Doğu ve Güneydoğu bölgesindeki kentlerimizden zorunlu ve acilen bir “hazırlıksız göç”e(Erden,1997) maruz kaldıkları görülmektedir. (Dinçer,2003)

Tablo 3: Göç Hareketleri

Bölgeler	Geldikleri Yıllar					
	1960 öncesi	196-1969	1970-1979	1980-1989	1990 sonrası	Toplam
İç Anadolu	%13	%33	%44	%13	%15	%23
Doğu Anadolu	%12	%13	%6	%20	%15	%14
Güneydoğu Anadolu	-	%20	%13	%53	%44	%32
Karadeniz	%38	%13	%18	%7	%6	%13
Marmara	%38	%13	%13	%7	%12	%14
Akdeniz	-	%7	%6	-	%2	%3
Ege	-	-	-	-	%6	%2
Toplam	%9	%17	%18	%17	%39	%100

Kaynak: Dinçer, İclal, Zeynep Enil. 2003. Eski Kent Merkezinde Yeni Yoksullar: Tarlabası, İstanbul, Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama, Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokyumu. Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayınları: 422.

Tarlabası’nda iş gücü dağılımına bakıldığında bölgenin temel sorunu ortaya çıkmaktadır. Bölgede, eski göçmenlerin, %9’u, yeni göçmenlerin %12’si ve İstanbulluların %35’i işsizdir. Bölge bütününde işsizlik ise %20 seviyelerindedir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken husus sektörel dağılım bazında bölgedeki dağılımdı. Buna göre %30 ticaret, İmalat %14, kişisel hizmetler %21’dir. (Dinçer,2003). Kategorize edilen bu iş kollarına göre ticaret, bakkal, lokanta ve çalışanları, hizmetlerden, bakım hizmetleri ve temizlikçilerden oluşmaktadır. Ayrıca çalışanların bir kısmı seyyar satıcılık ile “özel kesim”in oluşturduğu grup ise hayat kadını, uyuşturucu satıcısı gibi işlerle uğraşmaktadır. Dolayısıyla bölgede çalışanların büyük çoğunluğu sosyal güvenceden yoksun, nitelsiz iş gücünden oluşmaktadır. Ayrıca gelir seviyeleri çok düşüktür.

Tarlabası’ndaki mülkiyet yapısı bölgede yaşayanların göç ettikleri zamana göre farklılık göstermektedir.

Tablo 4: Konut Mülk - Kira Durumu

	Yaşadığı Konut			
	Mülk	Kira	Diğer	Cevapsız
Eski Göçmenler	%46	%44	%8	%2
Yen Göçmenler	%12	%85	%3	-
İstanbulular	%17	%65	%13	%4

Kaynak: Dinçer, İclal, Zeynep Enil. 2003. Eski Kent Merkezinde Yeni Yoksullar: Tarlabası, İstanbul, Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama, Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokiyumu. Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayınları: 422.

Buna göre bölgeye ilk göç edenler çeşitli yollarla mülk sahibi olmayı başarmışlardır. Fakat 1980 ve 1990 dönemlerinde bölgeye göç eden edenlerin çoğunluğu ise kiracı konumundadır.

Tarlabası'nın göçle gelenler açısından bir geçiş bölgesi olmamasında hiç kuşku yok ki, yoksulluk ve işsizlik büyük rol oynamaktadır. Yalnızca Tarlabası Bulvarının Taksim merkezinden ayırdığı Tarlabası Semtinde hane gelir düzeyine göre yoksulluk sınırında bulunduğu bilinmektedir. Bunda en önemli etken bölgedeki işsizlik sorunudur. 2000 Yılı Genel Nüfus Sayım sonuçlarına göre, Tarlabası'nın dahil olduğu Beyoğlu bölgesinde işsizlik oranı %14 iken Tarlabası'nda %20'dir. İstanbul genelindeki işsizlik oranı (%11) ile karşılaştırıldığında Tarlabası'nda işsizliğin boyutu daha rahat anlaşılabilir. (Yılmaz, 2006)

Tarlabası bugün pek çok kesim tarafından tehlikeli bir yer olarak algılanmaktadır. Bölge tinerici çocuklar, uyuşturucu satıcıları, kapkaç, yankesicilik ve fuhuş gibi faaliyetler olmasıyla birlikte, bölgenin tamamının bu şekilde yaşadığı algısı da bulunmaktadır. Suç Tarlabası'nda gündelik hayatı ciddi anlamda etkileyen somut bir gerçekliktir.

1980'lerden 2000'li yıllara uzanan dönemde Tarlabası suç unsurlarının çok yaygın olduğu ve içine girilmesi mümkün/doğru olmayan bir semt olarak tanıtılmasına karşın, bu tanıtımın doğruluğu tartışılan, kendi içine kapalı yaşamak zorunda bırakılan, fakat fiziki dokusunun bakımsızlıktan yıprandığı bir konut alanı olarak 2000'li yıllara ulaşmıştır. (Dinçer,2009)

İstanbul'a 1980'li yıllardan beri yüklenen dünya kenti vizyonu 1990'lı yıllarda yöneldiği çeperdeki alanları hızla tüketmeye devam ederken, diğer taraftan, 2000'li yıllarla birlikte kendini tarihi alanlar üzerinden de tarif etmeye başladı (Dinçer,2009). Bu dönemde kentlerin tarihi dokusunda dönüşümünün sağlanarak kente kazandırılması bölgelerin önemini büyük ölçüde artırmıştır. Tarlabası bölgesi de bu süreçte dönüşüme konu olan önemli alanlardan biridir. 2005 yılında çıkarılan 5366

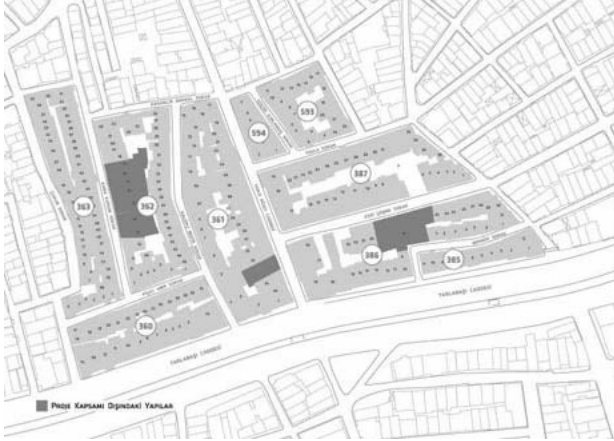
sayılı “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması” Hakkında Kanun ve 2006 yılında Tarlabası bölgesinin yenileme alanı olarak ilan edilmesi, küresel kent İstanbul’da kentsel tarihi alanların dönüşüm mantığını kavratmakta ve Tarlabası da bu sürecin en gözde mekanlarından biri olarak görülmektedir.

4.2. Tarlabası 1. Etap Yenileme Projesi

Beyoğlu İlçesinde 20.02.2006 tarih ve 2006/10172 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Tarlabası’ını da kapsayacak şekilde 6 alan “yenileme alanı” olarak ilan edilmiş ve karar Mart 2006 da Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu karar 2005 yılında çıkartılan 5366 sayılı kanuna istinaden belirlenen yenileme alanları kapsamında belirtilen alanları kapsamaktadır. Alınan bu karar ile Tarlabası bölgesinin yanı sıra Beyoğlu ilçesindeki Cezayir çıkmazı ve çevresi, Tophane, Galata Kulesi, Belediye Binası ve çevresi ile Bedrettin Mahalleleri de yenileme alanı kapsamına alınmıştır. (EK-1, Beyoğlu İlçesi Yenileme Alanları)

Tarlabası’nda toplamda 21 adet yapı adası yenileme alanı kapsamındadır. Bunlardan 9 adedi “Tarlabası 1. Etap Yenileme Projesi” olarak ilan edilmiştir. Bu yapı adaları; 360, 361, 362, 363, 385, 386, 387, 593, 594 şeklindedir. Bülbül, Çukur ve Şehit Muhtar mahalleleri sınırları içinde kalan alan Tarlabası 1. etap proje alanı Tarlabası’nın % 3’ünü kapsamakta ve toplam proje alanı 20.000 m2’dir.

Harita 5: Tarlabası 1. Etap Projesi Çalışma Adaları

Kaynak: Tarlabası Yenileniyor – URL-1

Yenileme alanına dair kararda 4 ay sonra 07.06.2006 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile Beyoğlu ilçesinde yer alan yenileme alanlarından Tarlabası 1. Etapını içeren 9 ada için 2942 sayılı kamulaştırma kanununun 27. Maddesine göre “acele kamulaştırma” kararı onaylanmıştır. Bu karar 5366 sayılı YTKTVYKYK kanun yönetmeliğinde “...olağan kamulaştırma sürecinin projenin uygulanmasında

gecikmeye neden olacağıının anlaşılması halinde acele kamulaştırmanın uygulanabileceği...” hükmüne istinaden alınmıştır.

Acele kamulaştırma kararının alındığı süreçte Nisan 2006'dan başlayarak temmuz ve ağustos aylarında proje alanının bulunduğu 9 yapı adasında toplantılar yapılmıştır. Bu toplantılar yine 5366 sayılı dönüşüm kanun yönetmeliği 7. Maddesindeki “yetkili idareler tarafından yenileme alanı içinde kalan mülk sahiplerini veya bölge halkını uygulama konusunda bilgilendirmek üzere toplantılar yapılarak görüşleri alınır ve bunların katılım sağlanır...” gereği diye not düşülmüştür. Buna göre tutanaklarda belirtilen; 13.04.2006 tarihinde 360 nolu ada, 10.08.2006 tarihinde 361 nolu ada ile, 19.07.2006 tarihinde 362 nolu ada ile, 22.06.2006 tarihinde 363 nolu ada ile, 18.08.2006 tarihinde 385 ve 386 nolu adalar ile, 17.08.2006 tarihinde 387 nolu ada ile, 16.08.2006 tarihinde 593 ve 594 nolu adalar ile mülk sahiplerinin katıldığı toplantılar yapılmıştır.

4.2.1. Projenin ihale süreci

Bölgenin yenileme alanı ilan edilmesinden sonra Mart 2007'de Beyoğlu Belediyesi tarafından ihale gerçekleştirilmiştir. İhale “yenileme alanı yenileme avan ve uygulama projesinin hazırlanması ve uygulanması” şeklinde belirlenmiştir.

Buna göre ihale en avantajlı teklife veren; yani, mülk sahiplerine en fazla payı veren şirkete verilecektir. Böylece %42 pay bırakan Çalık Gruba bağlı GAP İnşaat firması ihaleyi kazanmıştır. Akabinde nisan 2007'de sözleşme imzalanmıştır. İhalede şirketin belediyeye vereceği alan, oran veya miktar konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Yatırımcı ve mülk sahiplerinin satın alma veya kat karşılığı yöntemi ile anlaşmalarının sağlanması belediyenin sorumluluğunda tanımlanmıştır. Belediye anlaşmayı tutanak altına alır, kat karşılığı yolu benimsendiğinde mülk sahibinden vekâletname alarak yatırımcı ile kat karşılığı inşaat sözleşmesi imzalar. (Tarlabası Yenileniyor Projesi İdari Şartnamesi, 2006)

Yatırımcı proje alanında ikamet eden ve taşınmazını konut amacıyla kullanan mülk sahiplerinin taşınmazı terk etmesinden yeni konutun kendisine teslimine kadar geçecek süre için kira bedellerini ödemekle yükümlüdür. Bu bedel hane başına aylık 400 TL olacak ve her yıl TÜFE oranında artırılabacaktır (Tarlabası Yenileniyor Projesi İdari Şartnamesi, 2006).

Anlaşma sağlanamayan taşınmazlar için ise Belediye kamulaştırma işlemlerini başlatır. Belediye kamulaştırma bedelini yükleniciden talep edebilir. Bu bedelin geri

ödenmesine ilişkin koşullar ek protokolle belirlenecektir. (Tarlabaşı Yenileniyor Projesi İdari Şartnamesi, 2006)

Ayrıca sözleşmede, proje yapılacak alanın yıkım işlemleri, bu süreçte güvenliğin sağlanması, sözleşmeye konu olan hizmet ve yapım işlerinin denetimi Beyoğlu Belediyesi tarafından gerçekleştirileceği belirtilmiştir.

Projenin, teslim tarihinden itibaren 3,5 yıl (42 ay) içinde tamamlanması gerekmektedir. (Tarlabaşı Yenileniyor Projesi İdari Şartname, 2006)

4.2.2. Projenin içeriği

Çalışmanın bu kısmında Tarlabaşı 1. Etap yenileme projesinin içeriği, projenin kendisi ve yetkililer tarafından yapılan açıklamalar ışığında verilecektir. Bu kapsamda, şirketin hazırladığı internet sitesi, çeşitli paneller ve açıklamalardan faydalanılmıştır. Proje hakkında değerlendirme bu bölümde başlıkta yapılmamış, sonraki başlıkta ele alınacaktır.

Buna göre Tarlabaşı yenileme Projesinin amacı; bölgenin yenilenmesini sağlayacak bu projeye çöküşün durdurulması, bölgenin daha güvenli, sağlıklı, yaşanabilir ve kentle bütünleşmiş bir alan haline getirilmesi, Tarlabaşı'nda yeni bir yaşam merkezi oluşturulması hedeflenmektedir. (50 soruda Tarlabaşı Yenileme Projesi)

Proje yöneticisi Nilgün Kıvırcık (2008b) içerik olarak şunları belirtmiştir. "Projenin genel hedeflerini oluştururken de kentlerdeki fiziksel çöküşü durdurmak ve tarihi dokunun sürdürülebilirliğini sağlamak birinci ve temel hedefimizdi. Ekonomik yaşamı canlandırmak, sorunların aşılması için tabii ki en önemli girdilerden birisiydi ve kentsel yaşam kalitesini arttırmak ve kültüre dayalı dinamikleri harekete geçirmek ve katılım süreçlerini işletmek de önemli hedeflerimizden birisini oluşturdu."

Bu kapsamda projenin hedeflerinde bir tanesi şu şekilde belirtilmiştir.

Yenileme sayesinde alanda var olan fiziksel ve sosyo-ekonomik sorunlar çeşitli projeler ve eğitim programları ile önemli ölçüde azaltılacak veya yok edilebilecektir. Bununla birlikte hem alanda hem de yakın çevresi için tehdit oluşturan unsurlar da azalacaktır. Yenilenen alanın getireceği artı değerden hem bu alanda yaşayanlar hem de yakın çevre olumlu olarak etkilenecektir. (50 soruda Tarlabaşı Yenileme Projesi)

4.2.3. Projede Öngörülen Mekansal Yenileme

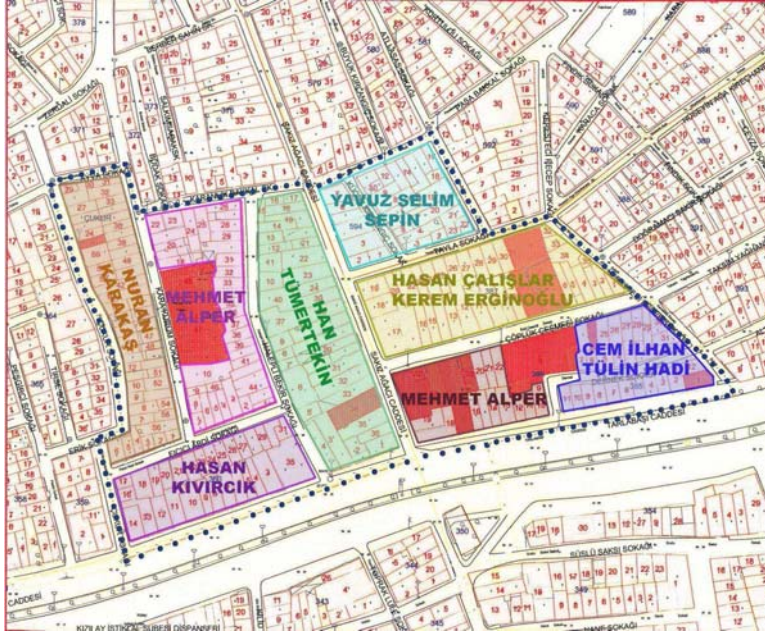
Tarlabaşı Yenileme Projesi'nin en önemli hedeflerinden biri, proje alanında, eskime ve bakımsızlık dolayısıyla yaşayanlar için sağlıksız ve tehlikeli durumdaki yapı

stokunu ve bütün altyapıyı yenilemektir. Bunu yaparken, bir taraftan tarihi kentsel dokunun korunması, bir taraftan da günümüzün ihtiyaçlarını ve çağın standart gereklerini bu konutlara ve yaşam alanına getirmeyi amaçlamaktadır. (www.tarlabasiyenileniyor.com)

Yenileme Projesi, kentin bu tarihi bölgesine, konusunda uzman mimarların hem korumacı hem modern yaklaşımlarıyla hak ettiği değeri getirirken, yapıları tarihsel özelliklerini koruyarak, onların kullanıcılarını da, çağdaş konut yerleşimlerinin gereği olan yeşil ve güneşle buluşturmaktadır. Bütün konutlar için yeraltı otoparkları ve sosyal faaliyetin yoğunlaşacağı yaya alanları alanda yaratılacaktır. (www.tarlabasiyenileniyor.com)

Buna göre yenileme alanı ilan edilen 9 adet yapı adasının her biri GAP inşaat tarafından farklı mimarlara bırakılarak, buralarda tasarım yapmaları istenmiştir.

Harita 6: Tarlabası 1. Etap Projesi Alanı Ve Çalışma Ekibi

Kaynak: Tarlabası Yenileniyor – URL-1

Bölge kadastral yapı itibariyle dar ve uzun parsellerden oluşmaktadır. Bu durum projede önemli bir sorun olarak görülmüştür. Tarlabası projesinde bu sorunun aşılması amacıyla, parsel bazlı çözümler yerine ada bazlı çözümlere gidilmiştir.

Projenin %52'sinin konut alanı, %12'sinin ticaret, %17'sinin turizm yapısı ve %14'ünün ofis yapısından oluştuğu belirtilmektedir (50 soruda Tarlabası Yenileme Projesi). Buna göre özellikle Tarlabası Bulvarına bakan kısımlar ticaret, turizm fonksiyonları yer seçimi yapılmışken, konut alanları çoğunlukla iç adalarda bulunmaktadır.

Projede binaların mevcut durumları göz önünde bulundurularak, yenilenmesi gündeme gelmiştir. Çalışma alanındaki binaların %40'ı kötü durumdadır (Ek – 2, Tarlabası ve Etrafı Bina Durum Analizi). Buna göre bölgenin yenilenmesine ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Proje yöneticilerinden N. Kıvırcık, 2008 yılında SPO tarafında yapılan panelde proje hakkında bilgi vermiştir. Buna göre 193 binanın yıkılacağından bahsetmiştir. (Kıvırcık,2008b)

Alanın ada bazlı tasarım çalışması ve fonksiyonlardaki değişimlerle ve bina yıkımlarıyla birlikte, kentsel korumanın sağlanmasına yönelik çalışmalar hakkında da bilgi verilmiştir. Buna göre; plan aşaması çok fazla değiştirilmiş olduğu ve tipolojik değerini yitirdiği için sadece cepheleriyle, sokak dokusuyla korunacak olan yapılar projede yoğunluktadır; fakat koruma kurulunun, röleveler esas alınarak yeniden plan aşamalarıyla değerlendirilmesini istedikleri de projeye yeniden applike edilecektir (Kıvırcık,2008b) denmiştir.

Bu doğrultuda GAP inşaat tarihi dokuya yönelik kaygıları ve öncelikleri 50 soruda Tarlabası adlı yazılarında şu şekilde belirtmişlerdir.

1. Tescilli yapıların bölgeye değer katan özgün ve nitelik kaybına uğramamış (değiştirilmemiş) olanlarında, plan ve cephenin muhafazası yoluyla restorasyonu önerilmektedir.
2. İç mekânlarda taşıyıcı duvarları kaldırılarak özgün yapısı bozulmuş olan, ancak cephesi ve gabarisi ile sokağa kimlik veren tescilli binaların cephesinin, uygulama projelerinde belirlenecek statik durum ve yapıya özgü metotlarla korunmasına, plan yapılarının yeni projedeki işlevlerine uygun olarak yorumlanmasına çalışılacaktır.
3. Kendi strüktürünü ayakta tutmasına imkân olmayan yapılar, kimi durumda sadece cephesi ile kimi yapılarda plan şemaları ile birlikte aslına uygun olarak inşa edilecektir.

Fotoğraf 8: Tarlabası 1.Etap Projesi 360 Nolu Ada 3 Boyutlu GörSEL

Kaynak: Tarlabasi Yenileniyor, URL-1

Fotoğraf 9: Tarlabası 1.Etap Projesi 593-594 Nolu Adalar 3 Boyutlu GörSEL

Kaynak: Tarlabasi Yenileniyor, URL-1

Bölgedeki mevcut binaların uzunlamasına ve parselin arkasına kadar uzandığından bahsetmiştik. Ayrıca çalışma alanında yeşil alan bulunmamaktadır (Ek – 3, Tarlabası ve Etrafı Arazi Kullanım Analizi). Proje incelendiğinde ise bölge sakinlerinin kamusal alana ihtiyaç duyacağı düşünülerek parsellerin arka taraflarında avlu tarzında yeşil alanlar ayrıldığı görülmektedir. (Ek – 4, Tarlabası 1. Etap Projesi 361 nolu Ada)

Yapı adası bütününde bu mimari projelerde adaların yola bakan cephelerinde binalar bulunmakta arka taraflarda yeşil alanlar bulunmaktadır. Buna karşılık mevcut binaların yıkılması ve arka taraflarının yeşil alan olarak ayrılmasıyla beraber kaybedilen kapalı alanlar ise bina yüksekliklerinin artırılmasıyla yeniden kazanılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda mevcuttaki bina yüksekliklerinin üzerine çıkmaktadır.

Harita 7: 593-594 nolu Adalar Mevcut Konut Alanları

Kaynak: Tarlabası Yenileniyor - URL-1

Harita 8: 593-594 nolu Ada Projedeki Konut Alanları

Kaynak: Tarlabası Yenileniyor - URL-1

Fotoğraf 10: 593-594 nolu Adalar Mevcut Binalar

Kaynak: Tarlabası Yenileniyor - URL-1

Fotoğraf 11: 593-594 nolu adalar Projedeki 3 Boyutlu Görşeller

Kaynak: Tarlabası Yenileniyor - URL-1

Bu bağlamda bakıldığında, binaların arka taraflarının yıkılması ve fonksiyonlardaki değişmelere bağlı olarak binaların mimari projelerinde de değişiklik olmuştur.

Çalışma alanında mevcut ve projedeki nüfus değerleri de farklılık göstermektedir. Buna göre mevcuttaki yoğunluk değerleri 4703 ila 6366 arası kişi yoğunluğu göstermekte iken projede konut alanları için önerilen yoğunluk 1867 kişidir (Ek – 5: Tarlabası ve Etrafı Yoğunluk Analizi). Bununla beraber çalışma alanında mevcutta otopark alanı bulunmazken projede 46 bin m2 büyüklüğünde 1220 araçlık otopark alanları önerilmiştir. (otoparklar konut altı otoparktır) (Aksoy,2008)

4.2.4. Sosyal Yapı

Tarlabaşı 1. Etap projesiyle birlikte, sosyal kalkınmayı hedef alan, bölge halkının çıkarlarının göz önünde bulundurulduğu, katılımı da kapsayan bir takım söylem çalışmalarında bulunulmuştur. Planın bu sosyal tarafa yaklaşımı aynı zamanda 5366 sayılı TKTVYKYKH kanunda belirtilen çeşitli hükümlere göre de gerçekleştirilmesi zorunlu durumları bünyesinde barındırmaktadır.

Tarlabaşı Yenileme Projesi, şüphesiz ki bütün Tarlabaşı'nda bir değişimi tetikleyecek, kentin atıl kalmış bu bölümünün kente entegrasyonunu sağlamak için ilk adımı oluşturacaktır. Halihazırda bu semtte yaşayan sakinlerin bu değişimden pay almasını, burada oluşacak değerden ve istihdamdan faydalanmasını sağlayacak bir sosyal plan, Beyoğlu Belediyesi'nin ve ilgili aktörlerin katılımıyla uygulamaya konulacaktır. (www.tarlabasiyenileniyor.com)

Yatırımcı grubun taahhüt ettiği taşınma ve kira yardımlarının yanı sıra, bu semtte yaşayanların yararlanabilecekleri ve bu alanda yaratılacak hizmet sektörüne yönelik eğitimler ve istihdama yönelik olanaklar, semt sakinlerine sunulacaktır. Sadece bu semtte yaşayanlara yönelik olacak bu uygulamalar hakkında semt sakinleri bilinçlendirilecek, söz konusu eğitimler ve diğer faaliyetler sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içinde Beyoğlu Belediyesi Tarlabaşı Sosyal Merkez'de yürütülecektir. (www.tarlabasiyenileniyor.com)

Proje yöneticilerinden N. Kıvırcık bölge halkının haklarında bahsetmektedir;

"Mülk sahipleriyle ilk görüşmelere başlarken tabii belli uzlaşma ilkeleri koyduk. Uzlaşma ilkelerinden de neredeyse hiç taviz vermedik. Belli bir eşitlik ilkesiyle hareket ettik. Bu ilkeleri, mülk sahiplerinin yenileme sonrası alanda yaşamaya devam etmelerini temel proje hedefi olarak koyduk. Zaten yapılan ihale de bu insanlara yine bu alandan konut verilmesine dayanıyor.

Bununla birlikte yüklenici tarafından bölge halkıyla nasıl uzlaşılacağına dair de bir açıklama yapılmıştır.

- Her bir mülk sahibi projede yaratılan birimlerden almaya hak kazanacaktır,
- Her bir hissedar için proje öncesi değer ile proje sonrası değer dikkate alınarak hesaplanan pay hakları baz alınarak öncelik en küçük hissedardan başlamak üzere seçim yapılacaktır,
- Her bir mülk için proje öncesi değerle, proje sonrası değer farkı oluşması durumunda mahsuplaşmaya gidilecektir,

- İnşaat süresi boyunca, proje alanında yaşayan mülk sahiplerine kira yardımı yapılacak,
- İhale tarihi öncesinden beri alanda olduğunu belgeleyebilen kiracılar için taşınma yardımı yapılacaktır,
- Kiracılara sosyal konutlardan kurasız olarak satın alma önceliği tanınacaktır,
- İş Geliştirme ve Meslek Edindirme programlarından alanda yaşayan herkes eşit olarak yararlanacaklardır. (50 soruda Tarla başı Yenileme Projesi)

5366 sayılı YTKTVYKYK kanunun ilgili yönetmeliğine göre projeye katılımın sağlanması gerekmektedir. Buna göre projeye başlanmadan önce nisan 2006 tarihinde 306 nolu ada ile ilk toplantı yapılmıştır.

Bu toplantılarda bölge halkına, proje hakkında bilgi verildiği söylenmektedir.

- Maket üzerinden proje anlatılmış,
- Değer tespitleri bildirilmiş,
- Pay hakları söylenerek, proje alanında ne kadar bağımsız bölüm alabilecekleri ve seçenekler ortaya konulmuştur. (50 soruda Tarla başı Yenileme Projesi)

Tarla başı 1. Etap Yenileme Projesi'nde 2008 yılı ilk yarısında, projenin uygulanması için gerçek ve tüzel kişilerden oluşan mülk sahiplerinin projeye anlaşma yoluyla katılmalarının sağlanması konusunda "uzlaşma yönetim" süreci gerçekleştirilmiştir. Uzlaşma sürecinde, projenin sosyal ve ekonomik boyutunun da önemi dikkate alınarak sosyal ve ekonomik doku analizi ve analiz sonuçlarının veri olarak kullanıldığı *stratejik sosyal plan* taslağı da bir sosyal sorumluluk ve katılımcı planlama gereği uzlaşma yönetimi tarafından hazırlanmıştır. (Göksu,2010)

Tarla başı Yenileme Alanı'nda, mülkiyetin çok hisseli oluşu, kiracı oranının yüksekliği ve mülk sahiplerinin proje finansmanına katılma kapasitelerinin bulunmayışı, beraberinde çok sorunlu bir yapı ortaya çıkarmaktadır. Böyle bir yapı içinde yaşayanların sosyal ve ekonomik yapıları detaylı ve hassas bir biçimde araştırılarak, projeden olumsuz etkilenme düzeyini en aza indirecek hedef ve eylem alanlarını içeren bir Stratejik Sosyal Plan(SSP) hazırlanmıştır.

Stratejik Sosyal Plan'da ortaya konulan vizyon ve amaçlarının gerçekleştirilmesi için dört temayı ele alan stratejik hedefler ve eylem alanları ortaya konulmuştur. Bunlar;

- Yeniden Yerleştirme
- Gelir Yaratma ve İyileştirme

- Sosyal Gelişme ve Bütünleşme
- Yerel Bazlı Örgütlenmedir.

Ayrıca proje yöneticileri tarafından bölge halkının istihdamını artıracak çeşitli çalışmalardan bahsedilmiştir. Buna göre; “Proje sürecinde, kısa dönemde inşaat ve restorasyon işlerinde istihdam sağlamak üzere kapasite artırımı eğitim çalışmaları başlatılacak ve kurslardan sertifika alanlar için projede garantili iş olanağı sağlanacaktır. (50 soruda Tarlabası Yenileme Projesi)

4.2.5. Ekonomik yapı

Tarlabası semti bugünkü yapısı itibariyle ekonomik olarak da bir çöküntü bölgesidir. Bölge halkının ekonomik durumuna bakıldığında düşük gelir grubundan insanlardan oluştuğu görülmektedir. Beyoğlu geneline bakıldığında bölge, Taksim, İstiklal Caddesi gibi yerlere yakın olmasına rağmen, ürettiği değerlerden faydalanamamıştır. Planlarla gelişim sürecine bakıldığında ise Cihangir ve Galata bölgeleri gibi bir yenilenme sürecine girememiştir. Dolayısıyla bölge ekonomik olarak kendini yenileyemez ve değer üretmez durumdadır. Bu bağlamda Tarlabası projesi bölgenin ekonomik olarak da canlandırılması hedeflemektedir.

Beyoğlu belediyesi, GAP inşaat ile anlaşmaya varması sonucunda bölgedeki mevcut kullanımların yanı sıra turizm ve hizmet alanları belirlemiştir. Bölgenin canlandırılması ve yeni kullanıcıların bölgeye çekilmesi hedeflenmiştir. 5366 sayılı kanunla birlikte bu yapının yasal dayanağı da hazırlanmıştır. Bu bağlamda belediye yatırımcıları cesaretlendiren ve rekabeti artıracak açıklamalarda bulunmuşlardır.

İhaleyi kazanan GAP inşaat, proje için ilk etapta 100 milyon dolar gibi bir bütçe ayırmıştır. Proje bitiminde ise bu rakamın 500 milyon dolar civarında olması beklenmektedir. (mimdap.org, URL-9)

4.3. Tarlabası 1. Etap Projesinin Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu bölümünde, tez konusu olan neoliberal politikaların mekanda uygulamasının yapılmak istendiği Tarlabası süreci, Tarlabası 1. Etap Yenileme Projesi kapsamında değerlendirilecektir. Üst başlıkta salt, proje hakkında verilen verilmiş, konu hakkında yorum yapılmamıştır. Bu başlıkta, proje kentsel koruma dinamikleri göz önünde bulundurularak yorumlanmıştır.

Buna göre; ilk olarak 5366 sayılı kanun ile Tarlabası’nda yapılabilecek düzenlemenin yasal boyutu irdelenmiş ardından da projenin mekansal ve sosyal

yapıda meydana getireceği değişiklikler hakkında değerlendirme ve görüşlerde bulunulmuştur.

4.3.1. 5366 Sayılı Dönüşüm Kanunu

Tarlabaşı'nın dönüşümüne olanak sağlayan bu yasa 2005 yılında yürürlüğe girmiş ve 2006 yılında bölge "yenileme alanı" olarak ilan edilmiştir. Beyoğlu kentsel sit alanı içinde kalan ve 1993 yılında "kentsel sit alanı" olarak ilan edilen bölge, Beyoğlu bölgesinin plansız gelişim sürecinde ve kullanıcıların korumaya olan yaklaşımları ve imkanları dahilinde bugün İstanbul metropolünün göbeğinde kalmış sorunlu bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kanun bölgenin dönüşümü, korunması, günün ihtiyaçlarına uygun düzenlenmesini amaçlamaktadır. Kanuna ayrıntılı olarak üst kısımlarda değinilmiştir. Bu kısımda Tarlabaşı uygulaması kapsamında incelendiğinde kanunun getirdiği yenilikler ve sorunlar ele alınacaktır.

Beyoğlu belediyesinin önemli katkılarıyla ortaya çıkan kanun, Tarlabaşı projesi kapsamında incelendiğinde bazı soru ve sorunları beraberinde getirmektedir.

Avan projeye göre uygulama yapılması; 5366 sayılı kanunun idarelere getirdiği re'sen karar verme yetkisi ile bölgede yapılacak plan ve projelerin bölge halkı için mülkiyet hakları konusunda değişimlere uğratabileceği görülmektedir. Mülkiyet haklarının ihlali ve uygulama sonunda mülk sahiplerinde değişiklik meydana gelecektir. Tarlabaşı'nda uygulanmak istenen proje bu yönüyle, mülkiyet haklarında büyük değişikliklere sahne olacaktır. Projeyi hazırlatan belediye ve şirket ortaklığında yürütülen projenin, bölge halkını dışlayan yapısıyla mülkiyet yapısı şirket ve belediye lehine el değiştirecektir.

Proje sürecinde, şirket tarafından toplantılar gerçekleştirilmiştir. Kanunla ilgili yönetmeliğin 7. maddesinde "yetkili idareler tarafından yenileme alanı içinde kalan mülk sahiplerini veya bölge halkını uygulama hakkında bilgilendirmek üzere toplantılar yapılarak görüşleri alınır ve bunların katılımı sağlanır" hükmü getirilmiştir. Bu kapsamda gerçekleştirilen Tarlabaşı toplantılarının içeriği incelendiğinde, katılımdan anlaşılanın aslında bilgilendirme toplantıları olduğudur.

Bu kapsamda bakıldığında bölge halkına meydana gelebilecek mülkiyet değişikliklerine ilişkin bilgi verilmiştir. Bu anlamda projede "katılım" konusu Tarlabaşı'nda tam anlamıyla ortak karar alınan bir platform oluşturamamıştır. Yönetişim modelini oluşturan yönetim, şirket, STK'lar birlikteliğinde STK'lar ihmal edilmiştir. Yönetim yetkilerin şirkete verildiği ikili bir yapılanmaya gitmiştir.

Yasada ve ilgili yönetmeliğinde satın alma ve kamulaştırmaya yönelik hükümlerde bulunmaktadır. Böylece, projede adı geçen fonksiyon değişiklikleri uygulanabilecektir. Proje kapsamında, bölge halkıyla uzlaşma sağlanamaması halinde 2942 sayılı kanununun 27. maddesi uyarınca “acele kamulaştırma yoluna gidilebilir” hükmü getirilmiştir. Her ne kadar 2009 yılında ilgili maddeden acele kamulaştırmaya yönelik hüküm çıkarılmış olsa da bugün gelinen noktada kanunun acele kamulaştırmaya istinaden işlem tahsisi konusunda hükümleri olmuş bunun yanı sıra maddeye dayanarak halkı zorlayıcı çeşitli durumlar söz konusudur. Bölgenin % 80’e yakını kendi konutlarında ikamet etmemektedir. Bu durumsa, projenin uygulama aşamasında belediye ve şirketin, mülk sahiplerinin yerlerinden edilmelerini daha kolaylaştıran bir durumdur. Pek çok açıdan kiracıları bölgeden uzaklaştırmak daha kolaydır. Bu yapısıyla şirketin işlerini hızlandırmakta buna karşın bölge halkı için önemli bir tehdit unsuru oluşturmaktadır.

Alanın belirlenme kriterleri; bu kriterler kanunda net olarak belirtilmediği için Tarlabası projesinde seçilen 9 adet adanın belirlenmesine ilişkin çeşitli görüşler bulunmaktadır. Belediye başkanının belirttiğine göre seçilen alan Tarlabası’nın en çok dibe vurmuş bölgesidir. Bu yüzden dönüşüme burada öncelik verilmiştir. Fakat burada asıl vurgulanmak istenen çöküntünün en fazla olduğu alanlarda, dolayısıyla halkın pek çok açıdan en güçsüz ve yalnız kaldığı bir ortamda dönüşümün belediye lehine dönmesi kolaylaşacaktır.

Yasada, yenileme alanı olarak ilan edilen alanlara planlama disiplini açısından bakıldığında uyumsuzluk oluşturmaktadır. Plan hiyerarşisi içinde ele alınması gereken bu planlar, bir avan proje olarak ele alınmış, izlenmesi gereken plan dizgesi göz ardı edilmiştir. 1993 yılında sit alanı ilan edilen Beyoğlu bölgesinde, yapılması gerekli koruma amaçlı nazım imar planı henüz hazırlanmamıştır. 2863 sayılı kanun kapsamında uygulanması gereken bu plan hiyerarşisi 5366 sayılı kanunla delinmiştir. Ayrıca 5366 sayılı kanun, plan kavramına atıfta bulunmamıştır. Avan proje bazında direkt uygulamaya yönelik bir “projeci” yaklaşım benimsenmiştir. Bu ise planın bütünselliğine aykırıdır.

Korumaya yönelik 1/5000 ölçekli bir planın bulunmayışı, Tarlabası ve benzer bölgeler için yapılacak projelerin karar verme süreçlerinin neye göre hazırlandığı, ne gibi kriterlere bağlı kalınarak ortaya çıktığı soruları akla gelmektedir.

Ayrıca alan seçiminin Tarlabası’nın küçük bir kısmında uygulanması, bir pilot proje olarak değerlendirilmesi açısından bakıldığında rasyonel bir tabana oturmaktadır. Projenin bu haliyle başarılı olması (belediye ve şirket açısından), Tarlabası’nda

topyekun bir dönüşümü tetikleyecektir. Diğer taraftan diğer tarihi kent merkezleri için de örnek bir dönüşüm projesi olacağını öngörülmüştür.

Yukarıda sayılar verilen projenin 9 tane adayı kapsadığı savunulabilir. Fakat plan bütününde değerlendirilmeyen bu proje sorunları ve spekülasyonları da beraberinde getirmektedir. Bu yapıyla bakıldığında kanun, belirli kesimleri ihtiyaçlarına yönelik ve bütünsellikten uzak bir yapıya sahiptir.

4.3.2. Mekansal Yapısının Ele Alınması

Tarlabaşı 1. etap projesinin mekansal yapısına bakıldığında bölgenin, bir tasarım alanı olarak neredeyse tamamen boş bir alan gibi değerlendirildiği ve buna göre plan hazırlandığı görülmektedir. Tez kapsamında bölgedeki proje, plan ilkelerinin yanı sıra, özellikle kentsel koruma bağlamında değerlendirilmiştir.

Tarlabaşı'nın parsel yapısının; cepheden dar ve uzunlamasına olduğuna değinilmişti. Bunun yanı sıra bütün Tarlabaşı'nın % 3'üne dek gelen proje alanında toplam 296 yapı ve 500 hissedar bulunmaktadır. Bu parçalı yapısı, parsel bazında çözümlenmeleri kısıtlamaktadır. Mevcut haliyle bu durum tasarım konusunda yükleniciye kısıtlamalar getirdiği görülmektedir. Projede bu sorunun çözümü için ada içindeki parseller yerine direkt olarak ada bazında çözümlenmelere gidildiği görülmektedir. Böylece daha esnek proje alanları elde edilmiştir. Önceden yapılamayacak düzenlemelere olanak sağlamaktadır.

İzlenen bu yapı adası bazlı yapılanma ile aslında projede izlenecek yol ile ilgili ipuçları verilmektedir. Bu yapıyla projede yeni ve daha farklı fonksiyonları barındıracak kullanımlara yönelik esneklik kazandırılmıştır.

Projede yer alan kullanım biçimleri parsellerin birleştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Yapılması düşünülen alışveriş merkezlerini ve turizm alanı olarak gözükten otelleri mevcut yapıları birleştirmeden inşa etmek imkânsızdır. Fakat burada bahsedilen ihtiyaçlar mevcutta yaşayan halkın değil gelmesi beklenen potansiyel kullanıcılara yönelik alanları kastetmektedir.

Projeye kentsel koruma disiplini açısından bakıldığında, daha büyük sorunlar karşımıza çıkmaktadır. Buna göre koruma neredeyse tamamen göz ardı edilmiştir. Yeni ihtiyaçlara yönelik alanlar esastır.

Yüklenici firma projenin gözettiği mimari kaygılara yukarı ayrıntılı değinilmiştir. Buna göre; hangi yapıların nasıl koruyacağı, işlevlendirme, kötü durumdaki yapılara müdahale hakkında izleyeceği yol belirtilmiştir.

Projede korunabilecek bina cephelerinin korunması ya da aslına uygun olarak yeniden yapılacağından bahsedilmiştir. Fakat bu koruma yalnızca cephe bazında kalacaktır. Bina içleri projede değişikliğe uğrayarak, farklı fonksiyonları bünyesinde barındıracağı için, eski mimari formları taşıyıcı sistemleri dolayısıyla yapılar çok büyük değişikliklere uğrayacaktır (Örneğin projede önceden bina girişi olan bir kapı, bundan sonra sadece şekil olarak bulunacaktır). Burada asıl amaç, projenin gelir getirecek fonksiyonlara olanak verecek biçimde geniş m²'li alanlara ulaşmaktır. Kentsel koruma ise sadece cephe bazında kalmıştır. Böylece Tarlabası projesi ile koruma yalnızca vitrin olarak kalmış, içerik olarak tamamen göz ardı edilmiştir. Kentsel koruma, düşünce ve söylemden öteye geçememiştir.

Fotoğraf 12: Fıçıcı Abdi Bey sk Mevcut Durum

Kaynak: Tarlabası Yenileniyor,URL-1

Fotoğraf 13: Fıçıcı Abdi Bey sk. 3 Boyutlu Proje Görşeli

Kaynak: Tarlabası Yenileniyor,URL-1

Fotoğraf 14: Sakız Ağacı Cd. Mevcut Durum

Kaynak: Tarlabası Yenileniyor,URL-1

Fotoğraf 15: Sakız Ağacı Cd. Mevcut Durum

Kaynak: Tarlabası Yenileniyor,URL-1

Fotoğraf 16: Sakız Ağacı Cd. Mevcut Durum - 2

Fotoğraf 17: Sakız Ağacı Cd. 3 Boyutlu Proje Görşeli - 2

Kaynak: Tarlabası Yenileniyor,URL-1 **Kaynak:** Tarlabası Yenileniyor,URL-1

Gene mevcut parsel yapısıyla bağlantılı olarak yeni yapılacak binaların arka tarafları boşaltılarak avlular oluşturulmuştur. Kamusal alan olarak değerlendirilen bu alanlar, mevcut yapıya aykırıdır.

Harita 9: Tarlabası 1. Etap Projesi 387 Nolu Ada Planı

Kaynak: Tarlabası Yenileniyor – URL-1

Fotoğraf 18: Tarlabası 1. Etap projesi 387 nolu Ada Projeden Perspektif

Kaynak: Tarlabası Yenileniyor – URL-1

Toplam m2 bazında bakıldığında bina arka cephelerinin yıkılmasıyla kaybedilen kapalı alanlar kat yüksekliği artırılarak giderilmiştir. Yenileme alanındaki yapıların saçak yükseklikleri 9.5 m. İle 15.5 m. Arasında değişmektedir. Proje incelendiğinde yapı yüksekliklerinin ortalama 9.5 m. yükseldiği görülmektedir (Sivar,2008). Kentsel sit alanı içinde kalan bu alanın kat yüksekliğinin neye göre belirlendiğine yönelik bir kriter yoktur. Dolayısıyla proje kendine özgü, çeşitli noktalarda farklılık gösteren kat yüksekliklerine kavuşmaktadır. Burada denetim mekanizması olan koruma kurulları kanunla devre dışı bırakılmış ve bu haliyle koruma kurulundan geçemeyecek proje, uygulanabilir bir hale gelmiştir.

Şekil 3: Tarlabaşı 1. Etap projesi 387 nolu ada

Kaynak: Tarlabaşı Yenileniyor - URL-1

Beyoğlu bölgesinde koruma amaçlı uygulama ve nazım imar planı bulunmamasına bağlı sorunları, planlama açısından sıkıntıları Tarlabaşı'nda da hissedilmektedir. Buna göre bölgenin kat yüksekliği, cephe durumları ile fonksiyonlara yönelik kararlarda bir dizgiye uyulmamıştır. 1993 yılında sit alanı olan Beyoğlu'nda planla gelişme sorun olarak görülmüştür; bu bağlamda Tarlabaşı'nda "proje" çözümlere gidilmiştir. Bu ise şehircilik disiplini açısından hem plan hiyerarşisine uygun olmayan bir durum hem de parçacıl bir çözüm getirmektedir.

Projenin % 12'si ticaret, % 17'si turizm ve % 14'ü ofis yapılarından oluşmaktadır. Bu durum mevcut durum ile farklılık göstermektedir. Tarihi alanların koruma planlamasında bölgelerin ekonomik olarak kalkınması ve farklı fonksiyonları barındırması bugünün şartlarıyla normaldir. Koruma, bu açıdan daha etkin bir biçimde gerçekleştirilebilir. Tarlabaşı projesi de aynı şekilde farklı fonksiyonları bünyesinde barındırmaktadır. Fakat bu noktada 2 sakıncalı konu bulunmaktadır.

1. si, proje itibariyle koruma planı olduğu göz ardı eden bu projedeki farklı fonksiyonlar bölgenin korunmasına yardımcı olmak için değil rant elde etmek için kazandırılmıştır. Spekülasyonlara açıktır.

2. si, ise üst ölçekli planların olmayışı, bu fonksiyonları kimlerin belirlediğine dair sorunlara sebep olmaktadır.

Tarlabaşı'nda, kentsel dönüşümün gerekliliği deprem tehdidine bağlı olarak da gündeme gelmektedir. Özellikle İstanbul'da kentsel dönüşüm kavramının gündeme gelmesi ve yaygınlaşması 1999 Marmara depreminin hemen sonrasına rastlamaktadır. Bu tarihten itibaren özellikle risk altındaki konut alanlarının yanı sıra tarihi kent merkezlerinin de yenilenmesi ve dönüşümünü sağlanması amaçlanmaktadır. Tarlabaşı projesi de deprem tehdidinin oldukça sık dile getirildiği bir örnektir. Yasal düzenlemenin gerekçesinde, belediye başkanının konuşmalarında ve basında çıkan haberlerde depremin bölge için oluşturduğu tehlike ve yenilemenin zorunluluğuna değinilmektedir.

Proje alanında böyle ayakta zor duran harap binaların sayısının çok fazla olduğu söylenemez. Fakat genel kanı bölgede çok fazla sayıda yıkılmak üzere olan yapı olduğu yönündedir. Bu binalarla hafızalara kazınan Tarlabaşı'nı depremden korumak için önerilen müdahaleler de radikal olmak durumundadır.

Projede ada yönetimle yapılan çözümlene, bölgedeki mülk sahipleri için sorun oluşturmaktadır. Öncelikle mülkünün yerine otel, alışveriş merkezi vb. ticari işletmeler yapılacak olan mülk sahiplerinin kendi yerlerinde kalması imkânsızdır. Özellikle Tarlabaşı Bulvarına bakan adalarda ticari işletmesi bulunan mülk sahiplerine proje bitiminde arka adalarda konut teklifi götürülmektedir. Parsellerin birleştirilmesi ile ortaya çıkan bir diğer durum da mülk sahibinin kendi binasını kendi imkanlarıyla yenileme hakkının elinden alınıyor olmasıdır. 5366 sayılı yasanın 3. maddesinde "...kendi parseli ve yapısı aynen korunarak yenilenecek yapılar, projenin bütünlüğünü bozmamak şartıyla belediyece kabul edilen projeye bağlı kalmak ve il özel idaresi ve belediyenin belirleyeceği amaçta kullanılmak kaydıyla parsel sahibince yapılabilir." denmektedir. Fakat projenin bütün olarak ele alınması, alt katlarının otopark olarak tasarlanması ve yeni fonksiyonların bir bütünlük içinde ele alınması gibi gerekçelerle, şahıslar bazında yenileme yapılması uygulamada imkansız hale gelmektedir. Ayrıca proje sonunda ortaya çıkacak artı değerlerin dağıtımını konusunda önemli bir sorunu işaret etmektedir..

4.3.3. Projenin Sosyal Açıdan Değerlendirilmesi

Tarlabaşı projesinin sosyal boyutu bölge açısından en çok üzerinde durulan ve tartışılan kısmını oluşturmaktadır. Proje ayrıntılı incelendiğinde bölge halkı için önemli sorunları beraberinde getirmektedir.

Bölgede yaşayanların % 75'i kiracı, % 5'i para vermeden kalanlar ve % 20 kadarı kendi evlerinde ikamet etmektedir. Mülkiyet ise çok parçalı bir yapıya sahiptir. Bu yapısı itibarıyla alan, uzlaşılması zor ve zaman gerektiren durum teşkil etmektedir. Sosyal doku, göçle çok büyük farklılıklar göstermekte ve suç oranı yüksektir. Yaşayanların büyük çoğunluğu sosyal güvenceden yoksun ve enformel sektörlerde istihdam olmaktadır.

Proje, bölge halkına ve sorunlarına çözüm bulmaktan oldukça uzaktır. Bunun yanı sıra üst kısımlarda değindiğimiz gibi kanun ve yönetmelik bazında da bu projeci yapıyı desteklemektedir.

Tarlabaşı'nda sorun; kent içinde bulunan çöküntü alanının kentsel dönüşüm aracılığıyla kente yeni bir alan ve vizyon sağlayacak biçimde yenilenmesi olmuştur. Burada kentsel koruma, korumada katılım, sosyal boyut aranmamakta, bunun yerine yeni kullanıcılara yönelik karın maksimize edildiği alanlar yaratılması hedeflenmektedir. Böyle bir öngörü içerisinde ne Tarlabaşı ne de benzer tarih alanlarda kapsamlı bir planlama ve katılımdan söz edilebilir.

Tarlabaşı'nda yaşayan düşük gelir grubu ve suça meyilli insanlar bölgeden uzaklaştırılmak istenmektedir. Buna göre planda Tarlabaşı'nda halihazırda yaşayanlara yönelik olarak hiçbir fonksiyon alanı ve öneri bulunmamaktadır. Bölge halkının yerlerinden edileceği bir planlama süreci karşımıza çıkmaktadır.

Gerek fonksiyonların dağılımı olsun gerekse plan öneri nüfusları karşılaştırılın sonuç bölge halkı için başka bölgelere taşınması anlamını taşımaktadır.

Büyük çoğunluğunu konut alanlarının oluşturduğu Tarlabaşı'nda projede turizm, ticaret kültür ve sosyal alanlar bulunmaktadır. Ayrıca, Beyoğlu belediyesi planlama md. Yoğunluk analizlerine bakıldığında bölgede yoğunluklar 4700 ile 6360 arasında değişmektedir. Oysa projede konut alanları için 1867 kişilik yoğunluk önerilmiştir (Aksoy,2008). Bunun yanı sıra bölgede mevcutta otopark alanı bulunmazken, planda toplamda 46 bin metrekarelik 1220 araçlık otopark alanları bulunmaktadır. Ayrıca proje kapsamında hazırlanan görsellerde lüks mekanlar elde edilmiş olduğu

görülmektedir. Bu değerler ışığında bölge nüfusunun düştüğü ve buna bağlı olarak gelir seviyesi yeni orta sınıfın bölgeye çekilmek istendiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bölgede şu anda yaşayan halkın planda yeri yoktur.

Bu açıdan proje, yeni kullanıcılara yönelik bir soylulaştırma yolu izleyecektir. Fakat Tarlabası'nda izlenecek yol Cihangir gibi kendiliğinden gelişen bir süreç olarak değil direkt yerel yönetim tarafından şirket işbirliğiyle gerçekleşen ve dayatılan bir süreç izleneceğini bize göstermektedir.

5366 sayılı kanunun yönetmeliğinde belirtilen "katılım" unsuru bölgede sadece bölge halkına proje hakkında bilgi verilmesi kapsamında kalmıştır. Projenin ne olduğu, ne gibi kabuller olduğu ve yöntem gibi bilgiler verilmiştir. İlginç olan bir başka bir başka konu da toplantıların nisan 2006'da başlamış olmasıdır. İhale süreci ise nisan 2007'de imzalanmıştır. Dolayısıyla toplantıların proje hakkında olmadığı anlaşılmaktadır. İlk toplantıda, bölgede korumaya yönelik olarak yapılabilecek alternatiflerden bahsedilerek, dünya bankasından alınacak fonlar ile restorasyon yapılabileceğine dair bir bilgilendirme yapılmıştır.

Kullanıcılar açısından en önemli sorun ise bu toplantılar referans gösterilerek "acele kamulaştırma" kararının alınmış olmasıdır. Oysaki kanun; projeyi yavaşlatacağı anlaşıldığından acele kamulaştırmaya gidileceği söylenmektedir. Fakat ortada bir plan ya da proje bulunmamaktadır. Büyük çoğunluğunun kiracıların ve düşük gelir grubundan oluşan bölge halkı, izlenen bu yöntemlerle tamamen çaresiz yalnız bırakılmaktadır. 2008 yılında 5366 sayılı kanunun 24. maddesinde "acele kamulaştırmaya" yönelik kısım çıkarılmış olsa da, projenin ihale ve toplantı aşamalarında yürürlükte olan acele kamulaştırma konusu bölge halkı için baskı unsuru olmuştur.

Bir diğer konu, ilk kez Tarlabası projesi kapsamında geliştirilen Stratejik Sosyal Plandır (SSP). Mülk sahipleri ile yapılan ikili görüşmeler sırasında ortaya çıkan belirsizlikler sonucu sürecin daha iyi yönetilmesi için böyle bir planın hazırlanmasını gündeme getirilmiştir. Buna göre, belirlenen bir uzlaştırma yöneticisi tarafından bölge halkıyla iletişimin güçlendirilmesi hedeflenmiştir.

Projenin uzlaştırma yöneticisi Faruk Göksu, SSP ile ilgili şunu belirtmiştir; "Tarlabası Yenileme Alanı'nda, mülkiyetin çok hisseli oluşu, kiracı oranının yüksekliği ve mülk sahiplerinin proje finansmanına katılma kapasitelerinin bulunmayışı, beraberinde çok sorunlu bir yapı ortaya çıkarmaktadır. Böyle bir yapı içinde yaşayanların sosyal ve ekonomik yapıları detaylı ve hassas bir biçimde araştırılarak, projeden olumsuz

etkilenme düzeyini en aza indirecek hedef ve eylem alanlarını içeren bir Stratejik Sosyal Plan hazırlanmıştır. (Göksu,2010)

Fakat hazırlanan bu eylem planı ile bölge halkının da katılımı ile yerlerinde kalmalarını sağlayacak çözüm önerilerinden çok, proje sonunda gitmeleri öngörülen yeni alanlar üzerine toplantılar yapılmıştır. TOKİ ile yapılan işbirliği sonucunda sağlanacak öncelikler ve imkanlardan bahsedilmiştir. Şirket tarafından görevlendirilen uzlaştırma yönetici ve projenin genel hatlarının tamamlanmış olması göz önünde bulundurulduğunda SSP'nin taraflı ve politiktir bir yapılanma içinde olduğu anlaşılmaktadır.

Öncelikle belirtmemiz gerekir ki ihale şartları belirlenmiş bu projede kiracıların yerinden edilmesini engellemek sosyal planın kapsamını aşmaktadır. Uzlaştırma yöneticisi kiracılarla yapılan birebir görüşmelerde “Küçükçekmece'ye gitmek istemiyorsunuz. Nereye giderdiniz?” gibi bir soru yöneltildiğini ve “Kasımpaşa'ya, Okmeydanı'na giderdim” gibi cevaplar alındığını anlatmıştır. Ancak bu cevapların proje ve sosyal plan kapsamında herhangi bir hükmü bulunmamaktadır (Erdoğan,2009). Uzlaştırma yöneticisi yakın çevrede konut imkanı sunmanın, örneğin Dolapdere vadisinde sosyal konutlar yapmanın daha iyi bir çözüm olacağını, fakat mevcut projede böyle bir imkanın bulunmadığını belirtmiştir. Projenin çerçevesi tartışma götürmeyecek netlikte belirlenmişken yeniden yerleştirme çözümleri proje alanından daha çok Küçükçekmece'deki TOKİ konutlarına ilişkindir. Uzlaştırma yöneticisi kiracılara TOKİ konutlarından kurasız konut alma hakkı verilmesine ön ayak olduklarını, bu konuda süreci hızlandırdıklarını ifade etmiştir.

Aylık kirasını dahi vermekte güçlük çeken bölge halkı için, “sosyal konutlardan”, “koşulsuz yararlanma” hakkı gerçekçi ve rasyonel bir tabana oturmamaktadır. En büyük gelir kaynaklarında birini işportacılıktan ve hizmetler sektöründen sağlayan ve bunun için tek avantajlarının merkeze yakın olmak olan bölge halkı için bu durum gelirlerini de yok edecektir.

Buradan da anlaşılacağı gibi SSP ile yapılan uzlaşma çalışmaları, bölge halkının nerede yaşayacağı konusunda kilitlenip kalmaktadır. SSP burada daha çok yerlerinden edilecek halk için çözüm önerileri sunmakla onlara alternatifler üretmektir.

Projede, bölge halkının maruz kaldığı yoksulluk, işsizlik ile suç unsuru sorunlarının çözümüne yönelik öngörülür bulunmamaktadır. Bölge halkının sosyal yaşama entegrasyonunu sağlayacak, en önemli sorun olan işsizliğe çözümler üretebilecek ve sosyal bütünlüğü sağlayacak bir model projede oluşturulmamıştır. Günümüzde

korumadan bu anlaşılmaktadır. Bu dışlayıcı yol değil. Çöküntü alanı olarak vurgu yapılan bölge için tek çözümün bu olduğu savunulmakta ve buna uygun olarak neoliberal politikalar izlenmektedir. Örneğin Tarlabası dışında konut sahibi olmaları gibi. Üstelik bunu yaparken bölge halkını borçlu duruma getirmektedir. Oysa bu tarz bir çözüm aslında topyekun bir çözüm değildir. Yalnızca Tarlabası'nın ihyası ve soylulaştırmasını kapsayan tek taraflı bir çözümdür. Oysa diğer taraftan, işsiz bölge halkının, İstanbul'un başka bölgelerine taşınmaları bu manada yoksulluğun yer değiştirmesinden başka bir şey değildir. Bu haliyle proje daha büyük sorunlara gebe dir. Yerlerinden edilen bu insanlar için yeni bir çevre, adaptasyon sorununu da beraberinde getirmektedir.

Hem ülkemizde hem de dünyada buna benzer örnekler bulunmaktadır. Sulukule örneğinde yerlerinden edilen Yakupluya gönderilmiş ve Romen halkı buraya adapte olamamış ayrıca işsizlik ve suç durumu ise değişmemiştir. Buna benzer biçimde İspanyanın Seville kentinde roman vatandaşlar yaşadıkları yerlerden alınarak belediye tarafından başka bir mahalleye taşınmışlardır. Bu yeni mahallede çok büyük sorunlar yaşanmış ve suç oranı o denli artmıştır ki polis giremez hale gelmiştir. Dolayısıyla çok büyük sosyal sonuçlar doğurmuştur.

4.4. Sonuç

Tarlabası 1. etap yenileme projesinde neoliberal politikaların izleri açık bir biçimde görülmektedir.

1980 sonrasında başlayan ve ülkemizde özellikle 2000'li yıllarda etkinliğini artıran bu politik söylemin kentlerdeki yansıması farklı biçimlerde ortaya çıkarken, tarihi kentlerde de kabuk değiştirecek proje yaklaşımı ortaya çıkmıştır.

Tarlabası bölgesi tarihi geçmişi ve merkez konumda oluşuyla birlikte günümüzde de önemli kentsel alanlardan birisidir. Bugün gelinen noktada ise küresel kent söyleminin yoğunlaştığı ve uygulamaya yönelik ilk önemli örnek Tarlabası bölgesidir.

Sermaye odaklarının ilgisini çeken bölge, tarihi değerleri göz ardı ederek toprak değeri ve rant alanı olarak değerlendirilmektedir. Tarlabası ve benzer karakteristik özellik gösteren alanlar, yeni yatırım alanları olarak ekonomik birer değer kazanmaktadır. Bunun yanı sıra, küresel kent bağlamında bakıldığında bu gibi yerlerde, sisteme entegrasyonun sağlandığı alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tez çalışmasında ele alınan Tarlabası örneği bu kapsamda belirlenen kriterler doğrultusunda değerlendirilmiştir. Buna göre, Tarlabası 1. Etap Projesi

neoliberalizmin kentlerde yarattığı dönüştürücü etki bağlamında ortaya konularak kentsel koruma kavramı ile neoliberalizm arasındaki ilişki incelenerek aralarındaki çelişkiler değerlendirilmiştir. Bu bağlamda devlet politikaları, yasa ve yönetmelikler önem kazanmaktadır. Beyoğlu yasası olarak bilinen 5366 sayılı Dönüşüm Yasası ayrıntılı irdelenerek, koruma ve küreselleşme bağlamında getirdikleri ve götürdükleri ortaya konmuştur. Bunun yanı sıra projedeki fiziksel yenileme süreci ile sosyal yapıda meydana gelmesi olası değişiklik ortaya konularak değerlendirilmiştir.

Öncelikle Tarlabası'nda sorun; suçun ve yasadışı faaliyetlerinin toplandığı bir çöküntü bölgesi olarak tarif edilmiş ve çözümü; bu çöküntü bölgesinin temizlenmesi, yani yeni adıyla dönüştürülmesi olarak öngörmektedir.

Küresel bağlamda "kentsel koruma" kavramı, kar getirebilir olduğu koşullarda uygulanabilir. Dolayısıyla kavram, neoliberal bağlamda bakıldığında toprak rantıyla bağlantılıdır. Tarlabası'nda bu durum, mevcut yapıların korunmasıyla rant elde edilebilir olmadığı ortadadır. Yani kentsel korumanın, uluslararası söylem ve yaptırımları ile mevcut kanunlar kapsamında sağlanması sermaye açısından karlı bir iş gibi gözükmemektedir. Yerel yönetimler açısından ise sermayenin müdahalesi kaçınılmazdır. Bu halde projenin incelendiği bölümde de açıkça ortaya konduğu gibi kentsel koruma kavramı ikinci plana atılmıştır.

Neoliberal söylem; yatırımın önündeki hukuki engellerin kaldırılması gereğini de öngörmektedir. Küresel sermayenin serbest dolaşımının sağlanması ana hedeftir. Bu hedef etrafında merkezi ve yerel yönetimlere ise kanundan kaynaklanan sorunların bertaraf edilmesi görevi düşmektedir. Bu bağlamda yukarıda kavramsallaştırılan "sorun"un çözümü için 5366 sayılı dönüşüm kanunu, yatırımın önünde duran "koruma" engelini ortadan kaldıracak yasal düzenlemeleri kapsamaktadır. Sit alanı içinde kalan ve sivil mimarlık örneklerinin bulunduğu Tarlabası'nda, halihazırda yürürlükte olan 5226 sayılı koruma kanununa göre bir yapılanma gerçekleşmesi rantabil gözükmemektedir. Dolayısıyla 5366 sayılı kanun elzemdir. Ayrıca bu kanun, tarihi bölgelerin yıkılarak yeniden yapılması sürecini devlet eliyle meşrulaştırmaktadır.

2009 yılında 2863 sayılı kanunla değişik 5226 sayılı kanunun 57. maddesindeki ek fıkra değişikliği ile koruma kurullarının kontrol işlevleri dönüşüm alanlarında tekrar devreye sokulmuştur. Fakat 5366 sayılı kanunun ilk halinde, 5226 sayılı kanundaki bütün hiyerarşi ve kontrol mekanizmalarını göz ardı etmesiyle de dikkat çekmektedir. 2009 yılında kanunda meydana gelen bu değişiklik koruma açısından olumlu olmakla birlikte, Tarlabası'nda kanun değişikliğinden önce proje onaylandığı

için hükümsüz konuma gelmiştir. Dolayısıyla koruma kurulları işlevsiz durumda kalmıştır. Plansız gelişimden yakınılan İstanbul'da çözümün projelerde sağlanması hedeflenmiştir. Bu parçacı çözümler ise esasında ileride daha derin sosyal ve mekansal sorunlar doğuracaktır.

Tarihi kentlerde her türden müdahale, sonucunda soylulaştırmayı tetikleyen bir süreci başlatmaktadır. Bu süreç kimi yerlerde zamana yayılırken (Cihangir'deki gibi, gerçi burada da soylulaştırma yaşanmıştır ama süreç zamana yayıldığı için bölge halkının hareket edebilme kabiliyeti ve tercih etme olanakları mevcuttur), Tarlabası'nda ise en katı halde gerçekleştirilmektedir. Her ne kadar katılım stratejik sosyal plan gibi söylemler ortaya atılmış olsa da bölgede yaşayanların çoğunluğunun kiracı olması ve belediyenin izlediği zorlayıcı tutum sonucunda bölge halkının yerlerinden edilecekleri bir süreç karşımıza çıkmaktadır.

Tarlabası projesinde dikkat çeken diğer bir konu, uzlaşma yöneticisinin işlevidir. Proje yüklenicisi tarafından görevlendirilen bu kişi, beklentileri yönetmeye çalışmaktadır. Bu anlamda bölge halkıyla yapılan çalışmalarda, esasında projenin bilgilendirmesi yapılmıştır. Taraflar arasında tarafsız, yönlendirici ve üstten bakan bir yapıda olması beklenen uzlaştırma yöneticisi, daha ziyade şirket lehinde hareket etmektedir. Bu da yapının politik tarafı olduğunu göstermektedir.

Neoliberal söylem içinde kent toprağını metalaştırdığından bahsetmiştik. Bu bağlamda kamusal kullanımlar özel sermayeye konu olmaktadır. Bu yapıyla da Tarlabası'nda izlenen proje yeni politik söylemin izlerini taşımaktadır. Kentsel sit alanında kalan bölgede, belediye tarafından plan yapmak ve bunun organizasyonunu hazırlamakla yükümlüdür. Bunu hazırlamakla yükümlü tek otorite yerel yönetim iken izlenen bu projeci yaklaşım ile anılan bu yükümlülüklerin şirkete yaptırılması sağlanmaktadır. Dolayısıyla şirket ve proje otorite konumunda yer almaktadır. Kar amaçlı şirketler tarafından tarihi kimliğe sahip böyle alanlarda proje üretilmesi, kamu yararı ilkesinin aşınmasına sebep olmaktadır.

5. Sonuç Ve Değerlendirme

Dünyada 1970'lerden sonra üretim biçimlerinin değişmesiyle birlikte, ekonomik yapı değişime uğramış, bunu sosyal, kültürel, mekânsal yapılanmalar pek çok değişikliklere uğramışlardır. Küresel çapta ve yerelde ülkemizde de bu değişimler hızla hayatımıza girmekte ve yaygınlaşmaktadır. Bu yapı içinde kentler de bu değişkenlere paralel olarak değişmekte, kabuk değiştirme, yenileme ve değişime uğramaktadır.

Neoliberal politikaların benimsendiği 1980'li yıllardan itibaren, ekonomik yapı, üretimde desantralizasyon ve azalmayı baz almıştır. Bu dönemde her türlü mal ve hizmetlerin alınıp satıldığı bir düzen küresel sisteme entegre olmuştur. Böyle bir yapılanmada kentlerde aynı çerçevede içinde metalaştırılarak, toprak alınıp satılabilirliği artmıştır.

Kentler artık, hizmet, ticaret, ofis yapılarının yaygınlaştığı, finans ve bankacılık faaliyetlerinin yoğunlaştığı, kent toprağının yatırım aracı haline geldiği alanlar haline dönüşmüştür. Bu bağlamda bakıldığında gökdelenler, lüks ve modern yapılar, "residans" tarzı konut alanları küresel sisteme entegrasyonun göstergesi haline gelmiştir.

Neoliberal ekonomik politikalarla birlikte, kentlerin sisteme dahil edilmesi, akademik çevreler tarafından da ele alınarak, kentlerin ve dolayısıyla ülkelerin gelişiminin, küreselleşmeye doğrudan entegrasyonla mümkün olabileceği, çeşitli tezlerle savunulmuştur. "küresel kent" kavramı, ulus devlet yapısı yerine artık çok uluslu şirketlerin, dev firmaların ekonomik yapı içindeki yerini önemini belirtmektedir. Dünya ekonomisine entegrasyonun, küresel kentlerle sağlanabileceği savunulmuştur. Bu kentler artık ülkeler için ekonomide birer lokomotif, yatırım merkezleri haline gelmektedirler. Ayrıca bu kentler, dünya üzerinde gezen kapitalin, ülkeye katma değer yaratacak biçimde çekilmesi için olmazsa olmazdır.

Diğer bir kavram "girişimci kent"tir. Kent politikalarında artık kentsel yönetimden çok kentsel girişimcilik önem kazanmaktadır. Burada amaç, mekansal dönüşümü sağlayacak ekonomik aktörlerin kentlere çekilmesidir.

Başta New York, Londra ve Tokyo olmak üzere pek çok dünya kenti, bu sistem içinde yarışan ve sisteme entegre olma çabası içindedir. Akademik literatürde alfa, beta, gama kentler olarak sınıflanan bu kentler, küresel sisteme entegre olabildikleri ölçüde listede üst sıralar bulunmakta ve böylece küresel sermayeden daha fazla pay almayı hedeflemektedir.

Kentlerin tarihi alanlarına bakıldığında, bu yarış içinde kentlerin, tarihi kültürel miras alanları çoğu kez olumsuz etkilenmektedir. Gelişmiş batı uygarlıkları yüzyılın başında yaşayan tarihi kent parçaları, değişen ekonomik yapıyla birlikte, bu bölgelerde değişime uğramıştır. Roma, Paris gibi kentlerde bugün bu değişimi izlemek mümkündür.

Tarihi kentlerde, salt koruma olgusu ile küreselleşme ile gelen piyasalaştırma mekanizması, bugün bütün tarihi kentleri etkilemekte, değişim ve dönüşüme uğratmaktadır. Fakat bu dönüşüm, kapitalin istekleri lehine hızla değişmektedir. Ayrıca bu yapılanma, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan Ülkelerde de farklılıklar göstermektedir. Olaya İstanbul özelinde bakıldığında, 1980 sonrasında Özal hükümeti döneminde, sisteme entegrasyonun hızlandığı görülmektedir. Kentlerin yatırım alanlarına dönüştürecek süreç, yasal yönetsel yapıyla birlikte değişmiş ve günümüzde bu değişim ivmelenerek devam etmektedir. 1990'larda yaygınlaşan ve 2000'li yıllarda artarak devam eden süreçte bugün İstanbul, stratejik ve mekansal planlamanın yapılmadığı ya da eksik yapıldığı, tadilatlarla gelişen, sermaye odaklı bir "plansız" gelişme süreci geçirmiştir. Kentsel otorite, bu süreçte pasifize edilerek yatırımların önünü açmayı hedeflemişlerdir. Planlama ilkeleri göz ardı edilmiştir.

Bu dönemde İstanbul'da tarihi bölgelere bakıldığında ise tablo dönem dönem farklılık göstermektedir. Ticaret ve hizmet fonksiyonlarının devam ettiği bölgeler, kendi içsel dinamikleri içinde hayatlarına devam etmektedir. Fakat duruma kentsel koruma disiplini açısından bakıldığında, bölgelerin mekansal gerileme süreci geçirdikleri gözlemlenmektedir. Özellikle, piyasa dinamikleri ile bu dönüşümü sağlayamayan tarihi dokular, eskime ve köhnemeye uğramış suçun yaygınlaştığı ve İstanbul'un göbeğinde kalan alanlar haline dönüşmektedir. Soylulaştırmaya uğrayan Cihangir, Kuzguncuk gibi bölgelerde ise mekansal koruma sağlanmış fakat sosyal yapı değişikliği uğramıştır.

Cihangir bölgesine bakıldığında, bölge Taksim'in gelişimine paralel olarak küreselleşmenin kentler üzerinde etkilerinin görüldüğü ilk dönem alanlarında biridir. 1980 öncesi suçun ve yasa dışı faaliyetlerin bulunduğu bölge, sonraları kentin içsel dinamikleri ile birlikte sosyal, mekansal ve ekonomik değişime uğramıştır. 1990 sonrasında sıçrama yaşayan bölge, Beyoğlu kentsel sit alanı içinde kalmaktadır. Bölgede koruma amaçlı uygulama imar planı hükümleri uyarınca kentsel gelişim hedeflenmiştir. Fakat bölgenin plan geçmişi incelendiğinde yapılan planların iptal edildiği görülmektedir. Daha sonra kabul edilen geçici yapılaşma şartları, bölgenin kentsel gelişimini sağlamıştır. Geçici yapılaşma koşullarına üst kısımlarda değinilmiştir. Buna göre semt, "planın olmadığı" bir "planlama" süreciyle bugünkü

halini almıştır. Buna göre “planı olmayan” semt, fiziksel olarak kentsel koruma kaygıları göz önünde bulundurarak kurul kararları ile gelişmektedir. Bölgede günümüzde KAUİP bulunmayışı çarpık yapıyı ortaya koymaktadır.

Fakat burada dikkat edilmesi gereken husus, Cihangir semtinin popüler olması, semtin değişen kullanıcılarına uygun, günün çağdaş kullanım ihtiyaçlarına da karşılamaya yönelik yeni orta sınıfın yer seçimi dikkat çekmektedir. Bu sosyal sınıf, yüksek yaşam standartlarına sahip bir kesimdir ve bu yapı itibarıyla semtin kentsel koruma bağlamında gelişiminde önemli bir aktör ve kaldıraç durumundadır.

Taksim bölgesine yakın olmanın sağladığı avantajlarının iyi kullanıldığı Cihangir, kentin kendi içsel dinamikleri içinde değişen kullanıcıları ve buna cevap verebilen kısıtlı yasal yapısıyla birlikte bugün değişime devam etmektedir.

Küreselleşme bağlamında bakıldığında semt, gelişen orta sınıfın, dolayısıyla sermayenin istekleri – yönlendirmesi doğrultusunda şekillenmektedir. Çeşitli yönleriyle korumaya konu olmakla birlikte bölge, mevcut sıkıntılı planlı gelişiminden ötürü çeşitli sorunlara maruz kalmaktadır. Kamusal alan kullanımı büyük yıpranmalara uğramıştır.

Tarlabaşı bölgesi ise Cihangirin yaşadığı dönüşüm sürecini, kent içi dinamiklerle sağlayamamış bir bölgedir. Taksim merkezine aynı mesafede olmasına rağmen bölge, özellikle Tarlabaşı bulvarının etkisiyle gelişim gösterememiştir. Tarlabaşı bulvarının ayırdığı taksim ve Tarlabaşı arasından, sosyal, kültürel ve ekonomik uçurum oluşmuştur. Bölge, yüksek suç oranı, işsizlik, enformel sektör çalışanların ikamet ettiği, kentin içinde kalmış fakat dışlanmış bir bölge konumundadır.

Cihangir örneğinde olduğu gibi piyasa kendi işleyişi içinde yeni kullanıcıların tercih alanı haline gelmemiştir.

Bugün gelinen noktada bölge, kentsel gelişim ve kentsel koruma yönüyle bir gelişim gösterememektedir. Bu bağlamda; “planlı” gelişimin gerçekleşemediği bölge, “proje” yaklaşımı benimsenerek dönüşümü amaçlanmıştır. Ayrıca izlenen bu yöntemlerle birlikte benzer özelliğe sahip tarihi kent merkezlerinin dönüşümüne öncülük olabilecekleri önerilmiştir.

Tarlabaşı’nda uygulanmak istenen proje aslında kentsel korumadan çok kentsel ve ekonomik gelişmeyi hedeflemektedir. Bu yaklaşımla ayrıca kentin içinde kalmış bu tarihi kent parçaları neoliberal çerçevede piyasa için yatırım aracı haline dönüştürülmektedir. Kentlerin tarihi kültürel merkezleri bu bağlamda risk alanları haline gelmiştir.

Bu kapsamda merkezi yönetim 2005 yılında 5366 sayılı Kentsel Dönüşüm kanunu çıkarmıştır. Buna göre sit alanları içinde kalan dönüşüm alanı olarak ilan edilebilecek ve proje doğrultusunda uygulama yapabileceklerdir. Kanun ayrıntıda incelendiğinde, kamu adına çalışan yerel yönetimler, özel girişimciler lehinde taraf olmaya yönelmektedir. Belediye – halk yerine, şirket-müşteri ilişkisine dönüşmüştür.

Tarlabaşı kentsel dönüşüm projesi incelendiğinde, sosyal mekansal ve kanun bağlamında aşağıdaki konular tespit edilmiştir.

- Kentsel koruma disiplini göz ardı edilmiştir. Daha çok yeni kullanıcıların ihtiyaçları doğrultusunda fonksiyon alanları oluşturulmuştur. Koruma yalnızca bina cephesi kapsamında kalmış dolayısıyla göstermelik bir koruma eylemi gerçekleştirilmek istenmektedir.
- Kanunda geçen, kamulaştırma, acele kamulaştırma gibi hükümleri ile birlikte, bölge halkı süreç dışına itilmek durumda bırakılmıştır. Tarlabaşı'nda yapılan "katılım" toplantıları ise halkı bilgilendirmekten öteye geçmemiştir.
- Proje ile mal sahiplerinin kendi mülklerinde hakları % 42'ye düşürülmüştür. Küçük parsel sahipleri ise satmak veya kamulaştırmayı beklemekten başka çare bırakılmamaktadır. Ayrıca projede kiracılar neredeyse tamamen göz ardı edilmiştir. Stratejik sosyal Plan çalışma birimin de bu bağlamda, bölgede yaşayan halkın ikna edilmesi hedeflenmiştir.

Değerlendirme

1980 sonrasında yaşanan mekansal dönüşüm 2 temel üzerinde yükselmiştir.

1. Neoliberal politikalar ile birlikte devlet ve sermaye arasında yeniden biçimlenen ilişkiler ve kentsel alanda sınıfların hak sahipliliğinin yükselen sınıflar lehine yeniden düzenleme çabası.

2. Kentsel alanın bütünüyle metalaştırılması yoluyla sermaye birikimi mantığının içine alınması ile kolektif eylemi de içinde barındıran kentin kamusal mekansal varlığının aşındırılması.(Kurtuluş,2006)

Bu veriler ışığında bakıldığında, bugün kentlerimizde ve tarihi kent merkezlerinde yaşanan dönüşüm daha net algılanabilir hale gelmektedir. Bugünkü konjonktürde, küresel ağa ulaşmada kentlere önemli roller düşmektedir. Kentlerin sermaye ile ilişkileri, sermaye için cazip kent parçaları, yeni yatırımlara olanak sağlayan yasal ve yönetsel yapı ofis yapıları ve yaygınlaşan hizmet sektörü, küresel kentler için

olmazsa olmazdır. Bu kentler ayrıca ülkeleri için de itici ekonomik yapıya ve birikime sahip şehirlerdir.

Küreselleşmenin yaygınlaşmasıyla gelir dağılımında meydana gelen uçurum mekanda da görülmektedir. Lüks konut alanları ile birlikte çöküntü alanları yan yana yerler seçebilmektedir. Tarihi kent merkezlerinde kalan bu köhnemiş alanlar bugün “kentsel dönüşüm” adı altında rant alanlarına dönüştürülmektedir.

Kentlerdeki bu fiziksel dönüşümün yanı sıra soylulaştırmaya da sebep olmaktadır. Proje bütününde, bölge halkı ve ihtiyaçları göz ardı edilerek, bölgenin yeni kullanıcıları olan “yeni orta sınıf” (ya da beyaz yakalı) ın ihtiyaçları doğrultusunda ve küresel kentin ihtiyaç duyduğu diğer fonksiyon alanlarına yönelik -ticaret, turizm – kullanımları bünyesinde barındıran kent parçaları haline gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında bu yaklaşım, sosyal boyutuyla olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Gelir seviyesi düşük, suç oranının fazla olduğu bu bölgelerde, amaç toplumsal bütünlüğün sağlanması suçun bertaraf edilmesi ve yoksullukla baş edecek faaliyetlerin yapılması gerekirken; bu proje yaklaşımı ile birlikte, bölge halkını yerlerinden edildiği soylulaştırma süreci hayata geçecektir. Bu durumda yukarıda sayılan sorunlara çözüm getirmek yetersiz kalmakta, buna karşit, yoksulluğun ve suçun yer değiştirdiği bir düzen olarak karşımıza çıkmaktadır.

İzlenen bu politikalar doğrultusunda yerli ve yabancı sermaye kentsel mekanda kullanım ve mülkiyet hakkına sahip olabilmektedir. Merkezi yönetimde bunun yasal altyapısını oluşturmaktadır.

Böylece alt gelir grubunun sahip olduğu mülklerin orta-üst sınıfa transferine olanak sağlanabilecektir.

Bunun yanı sıra, bu politik retorik doğrultusunda, “kamusal alan” kavramının içeriği değişmiş, ayrıca bu kavram bölgenin yeni sahipleri için oluşturulan, onların kullanabildiği ortak alanlar anlamını içermektedir. Bu da kamu yararı ve toplumsal adalet yapısının yıpranmasına sebep olmaktadır.

Tarihi kent merkezlerinde gelişim insan hareketiyle değil, sermaye ile gerçekleşmektedir. Bu durum özel ve kamusal ortaklıklar ile konuttan turizme farklı fonksiyonlar gerçekleşebilir. Bu durumda ise yeniden yapılanma için devlete yasal düzenlemeler ve denetleme görevi düşmektedir.

Popüler anlamıyla, tarihi kent parçalarının dönüşüm olgusu, sosyal açıdan toplumsal erozyon ve koruma olgusu açısından da bu disiplin ile uyuşmayan uygulamalara sebep olmaktadır.

İzlenen politikalar, kanunlar açısında bakıldığında, Türkiye’de 2005 yılında yürürlüğe giren ve yaygın adıyla “dönüşüm projesi” olarak bilinen 5366 sayılı kanun, özellikle kamuoyunda ilgiyle ve endişeyle izlenmektedir. Yasa ve yönetmelikte belirtilen hükümlerin, Tarlabası ve benzeri kimliğe sahip tarihi kent merkezleri için koruma disiplininin çok piyasa koşullarına uygun kentler oluşturacağı görüşü hakimdir.

Bugün geldiğimiz noktada, mevcut ekonomik ve siyası yapı ve kentlere yüklediği misyon bağlamında kentlerimiz ve tarihi merkezlerin aynı kalması söz konusu değildir. Kenti yatırım aracı olarak gören bu sistem içinde, kentler mutlaka değişime uğrayacaktır. Fakat burada dikkat edilmesi gereken konu, hangi tarafa ne oranda ağırlık verildiğidir. Bu noktada ise yerel yönetimlere çok önemli görevler düşmektedir.

Kamu adına görev yapan bu yönetimlerin, bölge halklarının ihtiyaçlarını göz önünde bulundurması gerekmektedir. Yada en azından uzlaşma zemini hazırlamada ortak noktayı bulmalıdır. Kendi halkının haklarını savunmak ve sosyal devletin gereklerini yerine getirmek için yönetim kademeleri bu öznede toplanmalıdır. Aksi taktirde bugün yaşanan ve yaşanacak süreçte sosyal ve mekansal derinlik artacaktır.

Bu bağlamda tarihi kent merkezlerinin korunması ve küresel sisteme entegrasyon arasındaki çelişki şu bağlamlarda ele alınabilir.

1. Bölge halkının gelir seviyesini artırıcı, işsizliğe çözüm bulabilecek yaklaşımlar, katılımı sağlayan örgütlenme ile kentsel korumayı teşvik edilerek böylece kentin değerlerinin korunması sağlanabilir.

2. Pazar mekanizması ile toplumsal yapı beraber ele alınarak, ortak çözümler üreten politikalar belirlenmelidir. Bu bağlamda bölge halkın sivil toplum kuruluşları ile örgütlenmesi üst düzeyde tutularak, sermaye ile eşdeğer çerçevede söz sahibi olabilecekleri, gerçek anlamda “yönetişim” modelleri izlenebilir. Böylece süreç, hem sermaye açısından hem de bölge halkı açısından daha insancıl, toplumsal uçurumu körüklemeyen çözümler ortaya çıkarabilir.

3. Sermaye sahiplerinin dönüşümdeki ısrarları sonucu bölge halkını yerinden edecek çözümler gerektiren durumlarda ise sermayenin sahip elde edeceği ranta karşılık, süreci bölge halkının gelir seviyesi göz önünde bulundurularak çözümler getirilebilir. Şöyle ki; bölge halkının yeni konut ihtiyaçlarının karşılanmasında, bölgeye yatırım yapacak sermayenin öncü veya yardımcı olması sağlanabilir. Sermaye ile rasyonel çözümler üretilerek, yeni konut sahibi olabilecek gelire sahip olmayan bölge sahipleri için çözümler üretilebilmelidir. Bu bağlamda neoliberal süreçte, sosyal boyut ele alınarak daha eşitlikçi şemalar üretilebilmelidir.

İster 1980'lerden 2000'li yıllara planlarla gelişen süreç olsun, ister 2000 li yıllardan sonra uygulanmaya çalışılan proje odaklı çözümler olsun, kentlerimiz sermayenin çıkarlarına doğru evirilmektedir. Her iki durumda da kentin eski sahipleri yerlerinden edilmekte ve yeni yükselen sınıf bu bölgelerde yer edinmektedir.

Planlamanın biçimi değişmekte fakat amaçlanan şey her zaman için karın maksimizasyonudur. Bu durumda da kamu yararı, eşitlik gibi ilkeler daima arka plana atılmaktadır. Bu noktada yönetmeliklerle birlikte meslek odaları, koruma örgütleri gibi STK'lara kamu adına önemi artmaktadır.

Küresel sisteme entegrasyonda, sermayeyi kente çekme yarışı içinde, salt rant odaklı çözümlere yönelmek sosyal kutuplaşmaya çanak tutacaktır. Bu süreç içinde, sermaye etkinliklerinin geniş kitleler aleyhine gelişmesini önlemek ve bu sürece hazırlıklı olmak gerekmektedir. Aksi taktirde küreselleşme, tarihi kent merkezleri açısından fırsat değil bir tehdit unsuru haline dönüşecektir. Politik, yönetsel, akademik, örgütsel yapılanmaların organizasyonu ve ortak kararları ile tarihi kentlerimiz korunabilecektir.

Kaynakça

50 soruda Tarlabası Yenileme Projesi, Tarlabası Yenileniyor,

http://www.tarlabasiyenileniyor.com/proje_hakkinda/50soruda.aspx. 27 Ekim 2008.

Ağsakallı, Ö.Ö., 2006, Cihangir Mahallesi Kent Dokusundaki Değişimler ve Kentsel Tasarım Önerileri, *Yüksek Lisans Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

Akdoğan, L., 2009, Neoliberalizmin Yerelleştirme Projesi, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Aksoy, A., 2008 Tarlabası Yenileme Projesi: Küresel İstanbul'un Yeni Kent Siyaseti, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Voyvoda Caddesi Toplantıları, İstanbul, 08 Ekim.

Aksoy, A., 2009, İstanbulun Seçimi, *The London School Of Economics and Political Science Yayını*, **9**, s. 48-51.

Aktan, C.C., 2001, Çalışma Hayatının Esnekleştirilmesi ve Devlet Müdahalesinin Azaltılması (Deregülasyon) http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/devlet-reformu/aktan-calisma-hayati.pdf. 03 Ocak 2001

Aslan, A.S., 2008, Kentsel Dönüşüm Projelerinde Meşruiyet Sorunlarının Tarlabası Yenileme Projesi Üzerinden Değerlendirilmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

Ataay, F., 2006, Neoliberalizm ve Devletin Yeniden Yapılanması, De Ki Basım Yayım, Ankara.

Bartu, A., 2000, Eski Mahallelerin sahibi kim? Küresel Bir Çağda Tarihi Yeniden Yazmak, *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında* içinde, s. 43-59, Derleyen Keyder Çağlar, Metis Yayınları, İstanbul.

Bayramoğlu, S., 2003, "Düzenleyici devlet" düzenlenirken : OECD Türkiye Raporu Üzerine Eleştirel Bir Çözümleme, *Praksis Üç Aylık Sosyal Bilimler Dergisi*, **9**. 143-169.

Beaverstock, J.V., P.J. Taylor and R.G. Smith. 1999, A roster of world cities, *GaWC Research Bulletin*, **5**, 445-458.

Bilsel, G. ve diğ., 2003, Değişim-Dönüşüm Sürecinde "Kimlik Arayışları" ve "Kentsel Yenileşme" Kavramı, *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu*, Şehir Plancıları Odası, Y.T.Ü. İstanbul , 11-13 Haziran, s. 53-64.

- Cezar, M.**, 1991, XIX. yüzyıl Beyoğlusu, Akbank Yayınları, İstanbul.
- Coşkun, N., Yalçın S.**, 2007 Gentrification in a Globalising World, Case Study: İstanbul, *Sustainable Urban Areas International Conferance*, Rotterdam, 25-28 Haziran, s.1-15.
- Clarke, S.**, 2003, Devlet Tartışmaları, *Praksis Üç Aylık Sosyal Bilimler Dergisi*, **9**, s. 379-410
- Çakılcıoğlu, M.**, 2003, Koruma Kavramı, *Kentli Kent Araştırmaları Gönüllüleri İnternet Makalesi*, <http://kentli.org/>
- Çelik, Z.**, 1998, 19. yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Demirel, D.**, 2006, Küresel Eksende Devletin Yeni Kimliği:"Etkin Devlet", *Sayıştay Dergisi*, **60**, s. 105-128.
- Dinçer, İ.**, 2002, Eski Kent Merkezinde Yeni Yoksullar Tarlabası – İstanbul, Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama, *Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokyumu*. - Şehir Plancıları Odası, Ankara, 6-8 Kasım, s. 415-424.
- Dinçer, İ.**, Kentsel Koruma ve Yenileme Sorunlarını Örnekler Üzerinden Tartışmak: Süleymaniye ve Tarlabası <http://www.planlama.org/new/planlama.org-yazilari/kentsel-koruma-ve-yenileme-sorunlarini-ornekler-uzerinden-tartismak-suleymaniye-ve-tarlabasi.html>. 26 Ocak 2009
- Dinçer, İ.**, 2010, Türkiye'de 1980 Sonrası Yapısal Dönüşümün Mekânsal İzlerine Bir Örnek: Yenileme Alanları, *Mimarlık Dergisi*, İstanbul, **352**, s.
- Dündar, Ö.**, 2003, Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Sonuçları Üzerine Kavramsal Bir Tartışma, *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu*, Şehir Plancıları Odası, Y.T.Ü. İstanbul, 11-13 Haziran, s. 65-74.
- Ekinci, O.**, 1994, İstanbulu Sarsan On Yıl, Anahtar Kitaplar, İstanbul.
- Ekinci, O.**, 1995, Dünden Bugüne İstanbul Dosyaları, Anahtar Kitaplar, İstanbul.
- Enlil, Z.,M.**, 2003. 1980 sonrası İstanbul'da Toplumsal Ayrışmanın Mekansal İzdüşümleri. *Mimar.İst Dergisi*. **2**, 84-89.
- Erden, D.E.**, 2003, Kentsel Yenileşmede Bir Araç Olarak Dönüşüm Projeleri, *Doktora Tezi*, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Ercan, F., ve Ergüden, B., 2009, İstanbul Üzerine Düşünürken - Hissederken, *İktisat Dergisi*, **500**. <http://fuatercan.wordpress.com/2009/04/04/yistanbul-uzerine-duthunurken-hissederken/> 4 Nisan 2009.

Erdoğan, Ö., 2009, Neoliberal Kent Politikaları ve Tarlabasında Kentsel Yenileme, *Yüksek Lisans Tezi*, Y.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ergün, N., 2006, Gentrification Kuramlarının İstanbul'da Uygulanabilirliği, İstanbul'da Soylulaştırma Eski Kentin Yeni Sahipleri içinde, Yayına Hazırlayan David Behar, Tolga İslam, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Friedman, J., 1986, The World City Hypothesis Development & Change, Evrim Yayınları, İstanbul.

Goodwin, M., 1993, The city as commodity: the contested spaces of urban development, *Selling Places: The City as Cultural Capital Past and Present* içinde, Derleyen G. Kearns ve C. Philo, Oxford, New York, Seoul, Tokyo: Pergamon Press, ss. 145-162.

Göksu, F., 2008. Tarlabasında Yenileme, Dönüşüm, *Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi Panel*, İ.T.Ü. İstanbul, 26 Haziran.

Güler, B. A., 2003, Yönetişim: Tüm İktidar Sermayeye, *Praksis Dergisi*, **9**. s. 93-116.

Gümüş, K., 2007. Kazmanın Ürettiği İdeoloji. *İstanbul Dergisi*. **58**, 44-47

Harvey, D., 1989, Urban Experience, The Johns Hopkins University Press, Baltimore.

Kara, G., ve Diğ., 1995 Bir Envanter Çalışmasından Koruma Politikalarına Göndermeler, *Tarihi Yarımada Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri hazırlık çalışmaları*. İstanbul.

Kayasu, S., ve Yaşar, A., 2003, Kentsel Dönüşüm Üzerine Bir Değerlendirme: Kavramlar, Gözlemler, *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu*, Şehir Plancıları Odası, Y.T.Ü. İstanbul , s. 20-28,

Kazgan, G., 2005, Türkiye Ekonomisinde Krizler 1929-2001 Ekonomi Politik Açısından Bir İrdeleme, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Keyder, Ç., 1992, İstanbullu Nasıl Satmalı, *İstanbul Üç Aylık Dersi*, **3**. 81-85.

Keyder, Ç., 2000a, Arka Plan, s. 9-40 İstanbul Küresel ile Yerel Arasında Derleyen Keyder Çağlar, Metis Yayınları, İstanbul.

Keyder, Ç., 2000b, Enformel Konut Piyasasından Küresel Konut Piyasasına, *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında* içinde, s. 171-191, Derleyen Keyder Çağlar, Metis Yayınları, İstanbul.

Keyder Ç., 2009, Küresel Bağlamda İstanbul, *The London School Of Economics and Political Science Yayını*, **9**, s. 45.

Kiper, P., 2006, Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel - Kültürel Değerlerinin Korunması, Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul.

Kıvırcık, N., 2008a, Küreselleşmenin Kentsel Düzeni ve Yenileme Kavramı Üzerinden Yeni Kentsel Stratejiler, *Yüksek Lisans Tezi*, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kıvırcık, N., 2008b. Tarlabasında Yenileme, Dönüşüm, *Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi Panel*, İstanbul, Haziran 26.

Köksal, A., 1994, Kentsel Koruma Bağlamında Tanım Sınırları, *2. Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulamalar Kolokyumu*, MSGSÜ İstanbul, 15 Nisan 1994, s. 74-76.

Köse, H. Ö., 2003, Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü *Sayıştay Dergisi*, **49**, s. 1-46.

Kuban, D., 2000, Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu, YEM Yayınları, İstanbul.

Kurtuluş, H., 2005, İstanbul'da Kapalı Yerleşmeler: Beykoz Konakları Örneği, *İstanbulda Kentsel Ayrışma* içinde, s. 161-187, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

İslam, T., 2006, Merkezin Dışında İstanbul'da Soyluşturma, İstanbul'da Soylulaştırma Eski Kentin Yeni Sahipleri içinde. Derleyenler David Behar, Tolga İslam, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

İMP Ülke-Bölge Grubu, 2005, İstanbul'un Küresel Ve Bölgesel Bir Merkez Olarak Geliştirilmesine Yönelik Öncelik Ve Eylem Alanları, İstanbul metropoliten Planlama Ve kentsel Tasarım Merkezi Raporu, İstanbul.

İstanbul Ansiklopedisi, 1992, Tarih Vakfı Yayınları, Cilt 1, İstanbul.

Öktem, B., Neoliberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası: AKP'nin Küresel Kent Söylemi Ve İstanbul'un Kentsel Dönüşüm Projeleri, *Planlama, Şehir Plancıları Odası Yayını*, **36**, s. 53-63, Ankara.

Özden, P.P., 2008, Kentsel Yenileme, İmge Kitabevi, Ankara.

Plan Raporu 1/100.000 Ölçek, 2009, İstanbul Çevre Düzeni Plan Raporu, Şehir Planlama Müdürlüğü, İstanbul.

Plan Raporu 1/5000 Ölçek, 2008, Beyoğlu İlçesi Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı, Planlama Müdürlüğü (Taslak), İstanbul

Sassen, S., 1991, *The Global City*, Prinстон Univ. Press.

Sassen, S., 2009, Uçsuz Bulcaksız Bir Hareketliliğin Değişmez Kavşağı, *The London School Of Economics and Political Science Yayını*, **9**, s. 5-7.

Smith, N., 2002, New Globalism, New Urbanism, Gentrification as Global Urban Strategy, *Antipode*, **34**, s. 427-450.

Şahin, E.T., 2010, GYO'ların Kentsel Gelişmeye ve Planlamaya Etkilerinin İstanbul Ölçeğinde İncelenmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Şahin, İ., 2004, Türkiye'de Kentsel Koruma Politikalarının Gelişimine Yardımcı Bir Yöntem Denemesi, Örnekleme: İstanbul Tarihi Yarımada, *Doktora Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Şalgamcıoğlu, M.E., ve Ünlü, A., 2010, Cihangir'in Kentsel Sızma Dinamiklerinin İrdelenmesi: Kentsel Sızma Üzerine Yorumlar, *Mimarlık Dergisi*, İstanbul, **352**, s. 62-66.

Şen, B., 2006, Ekonomik Gelişmenin Kültürel Stratejileri: İstanbul Kent Merkezleri ve Tarihi Kentsel Alanların Yeniden Yapılanması, *Planlama Şehir Plancıları Odası Yayını*, **36**, s. 65-76, Ankara.

Şen, B., 2005, Soylulaştırma: Kent mekanında Yeni Bir Ayrışma Biçimi, *İstanbulda Kentsel Ayrışma* içinde, Derleyen Hatice Kurtuluş, s. 127-161, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

Şengül, T., 2001, Kentsel Çelişki Ve Siyaset Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Yazılar, *Demokrasi Kitaplığı* (WALD Yayını), İstanbul.

Tarlabaşının Fiziksel ve Sosya-Kültürel Değişimi, http://www.yapi.com.tr/HaberDosyalari/Detay_tarlabasinin-fiziksel-vesosyokulturel-degisimi_74.html?HaberID=28037. 9 Temmuz 2005.

Tarlabaşı Yenileniyor Projesi İdari Şartnamesi, 2006. http://www.tarlabasiyenileniyor.com/download/idari_sartname.pdf. 28 Mayıs 2009.

Tarlabaşı Yenileniyor Projesi İhale Sözleşmesi Örneği. 2006. http://www.tarlabasiyenileniyor.com/download/ihale_sozlesmesi.pdf. 28 Mayıs 2009

Ulusoy, Z., 1994, Kentsel Korumanın Fiziksel ve Toplumsal Boyutları, 2. *Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulamalar Kolokiyumu*, MSGSÜ İstanbul, 15 Nisan 1994, s. 95-99.

Uysal, E., 2006, Soylulaştırma Kuramlarının İstanbulda Uygulanabilirliği: Cihangir Örneği, *Planlama, Şehir Plancıları Odası Yayını*, **36**, s. 77-92, Ankara.

Ünlü, A., 2005. Tarla başı'nın Fiziksel ve Sosyo-Kültürel Değişimi, http://www.yapi.com.tr/HaberDosyalari/Detay_tarlabasinin-fiziksel-vesosyokulturel-degisimi_74.html?HaberID=28037. 18 Haziran 2009.

Yıldırım, Ö., 2004, Küreselleşme Sürecinde Koruma Alanları İle İlişkisinin İstanbul Tarihi Yarımada Özelinde İncelenmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yücel, C., 2005. Korunacak Kentsel Alanların Planlanmasında Güncel Yaklaşımlar, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, **1**, ss.223-235.

İnternet Kaynakları:

URL – 1, <http://www.tarlabasiyenileniyor.com> Tarla başı Yenileniyor, 27 Ekim 2008.

URL – 2, <http://www.supermeydan.net/forum/forum279/thread58547.html> 2005.

URL – 3, <http://www.mimdap.org/w/?p=6512>. Tarla başı Yenileme Projesi, 2 Haziran 2008.

URL-4, http://www.yapi.com.tr/Haberler/tarlabasinda-yenilenme-sancisi_63835.html Tarla başında Yenilenme Sancısı, 20 Eylül 2008.

URL-5, <http://www.mimdap.org/w/?p=2411&page=2>. Düünden Bugüne Beyoğlu, 26 Kasım 2007.

URL-6,

http://istanbulresimleri.net/istanbulresimleri_istanbul_tarlabasi_details_1147.html

İstanbul Tarla başı, 15 Mayıs 2007.

URL-7, <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=827> Arsa ve Arazi Birim Metre Kare Fiyatları, 2010

URL-8 <http://www.lboro.ac.uk/gawc/world2008c.html> Loughborough Üniversitesi (İngiltere), Küreselleşme ve Dünya Şehirleri Araştırma Ağı, 2008.

URL-9 <http://www.mimdap.org/w/?p=31071> Tarla başında 500 milyon dolarlık yatırım, 19 Ocak 2010.

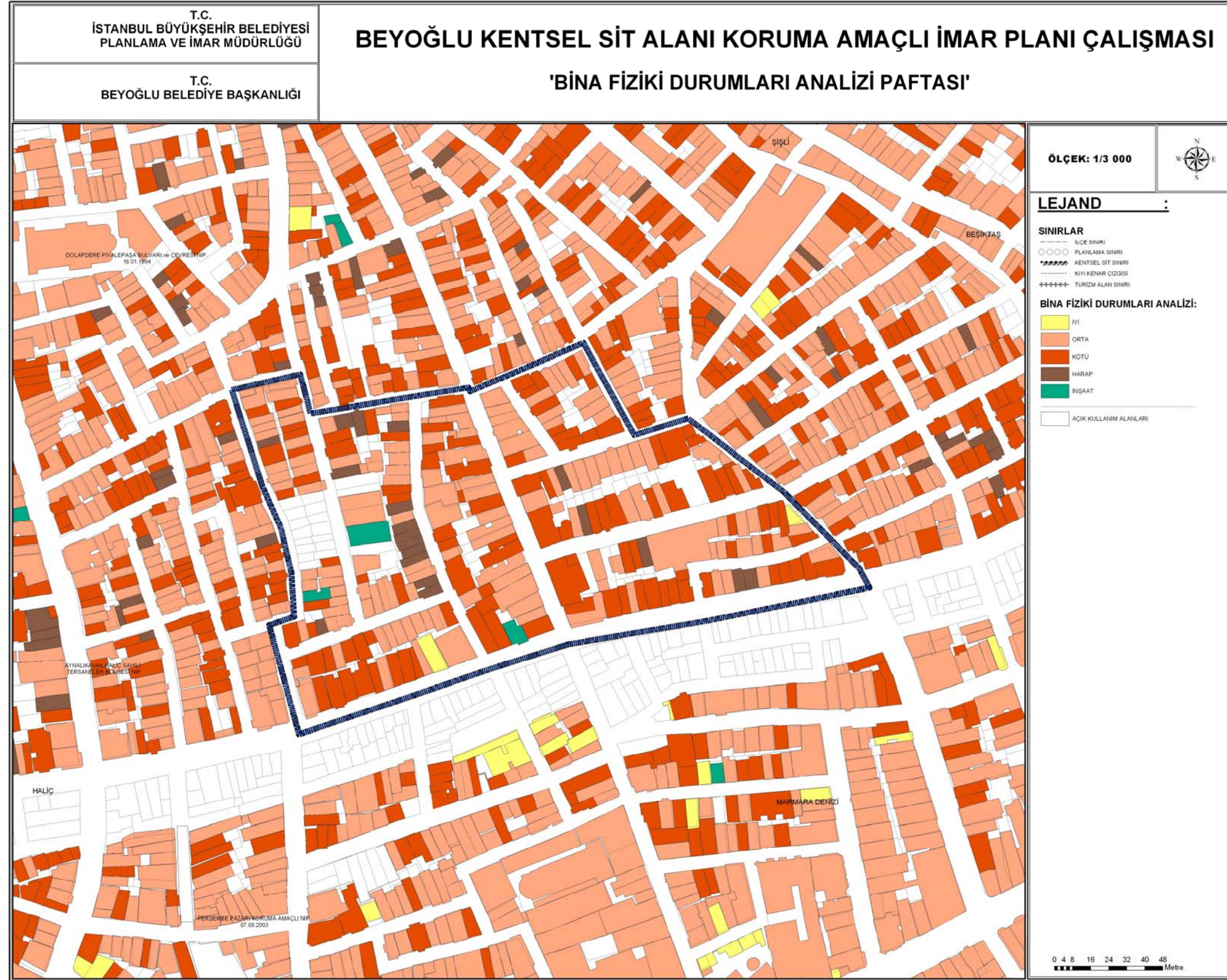
Ekler

Ek – 1: Beyoğlu İlçesi Yenileme Alanları

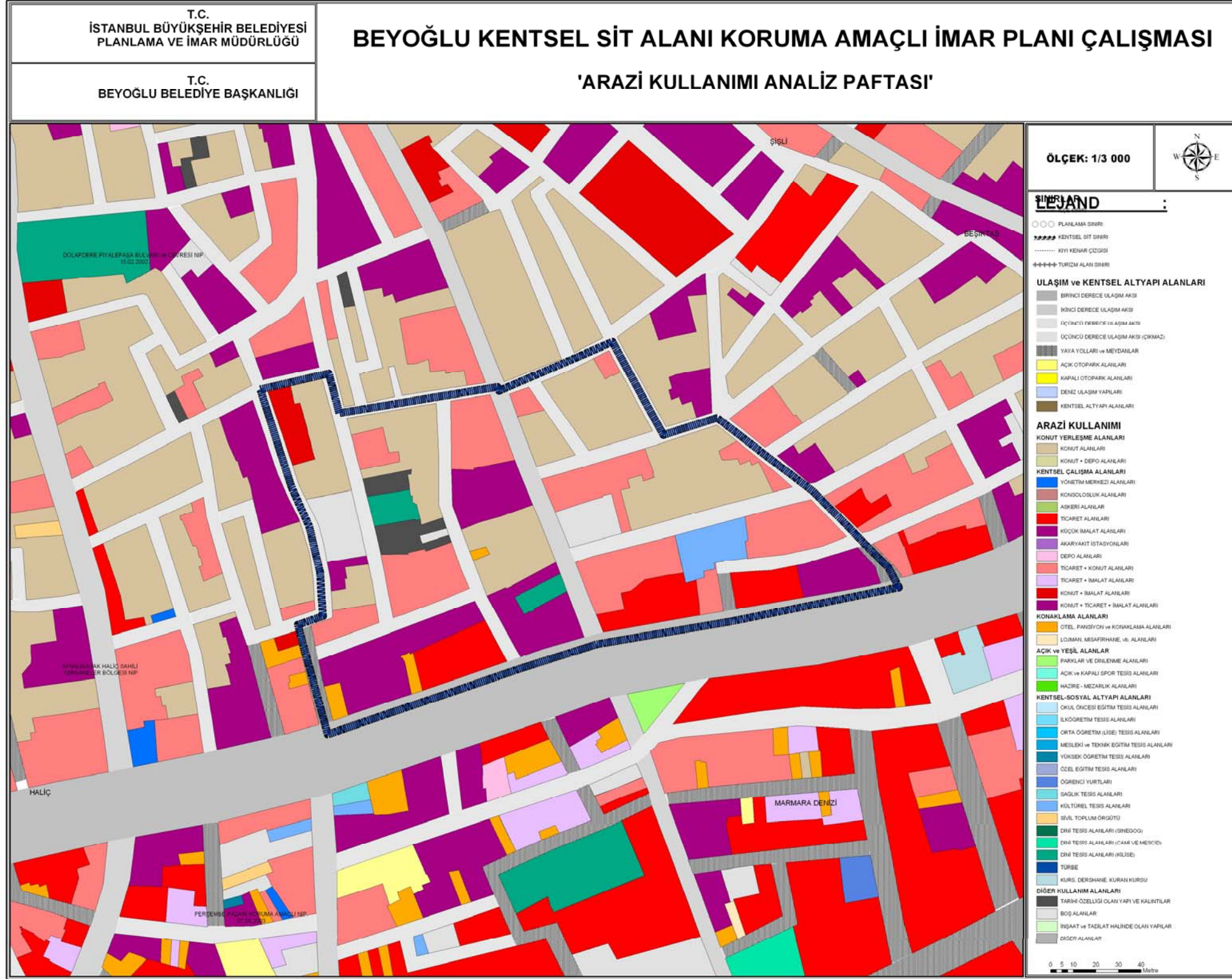
Kaynak: Beyoğlu Belediyesi, 2006

Ek – 2: Beyoğlu İlçesi, Tarlabası ve Etrafı Bina Durum Analizi

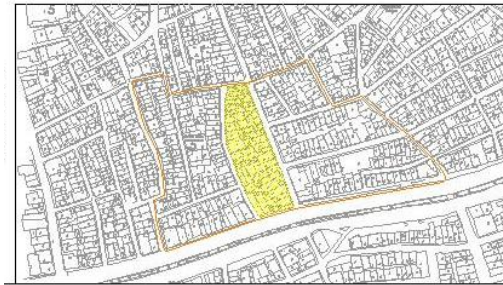
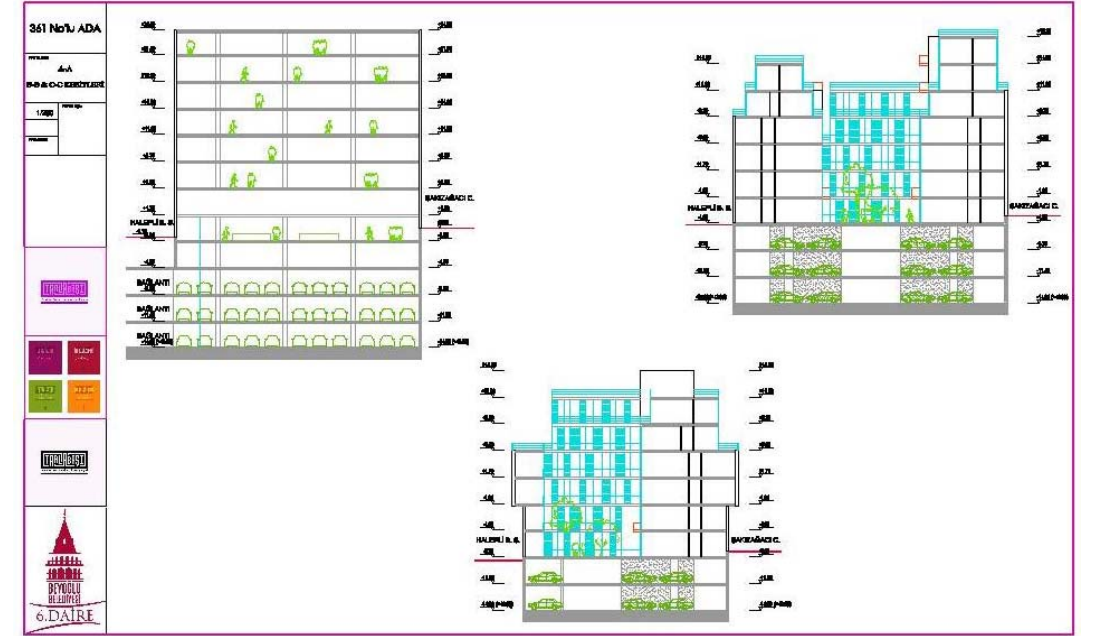
Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Planlama Müdürlüğü, 2006

Ek – 3: Beyoğlu İlçesi, Tarlabası ve Etrafı Mevcut Arazi Kullanım Analizi

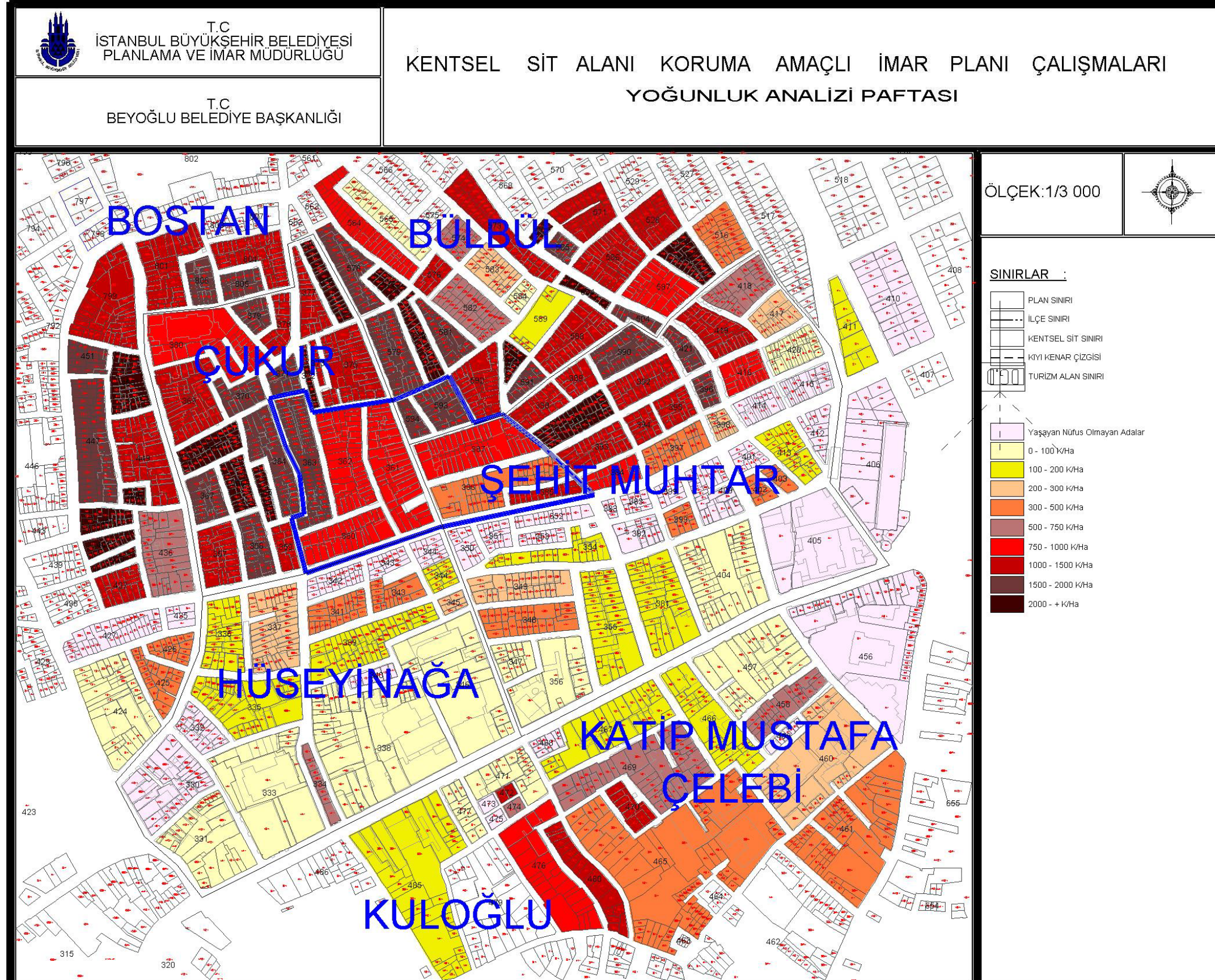
Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Planlama Müdürlüğü, 2006

Ek – 4: Tarlabası 1. Etap Projesi 361 nolu Ada

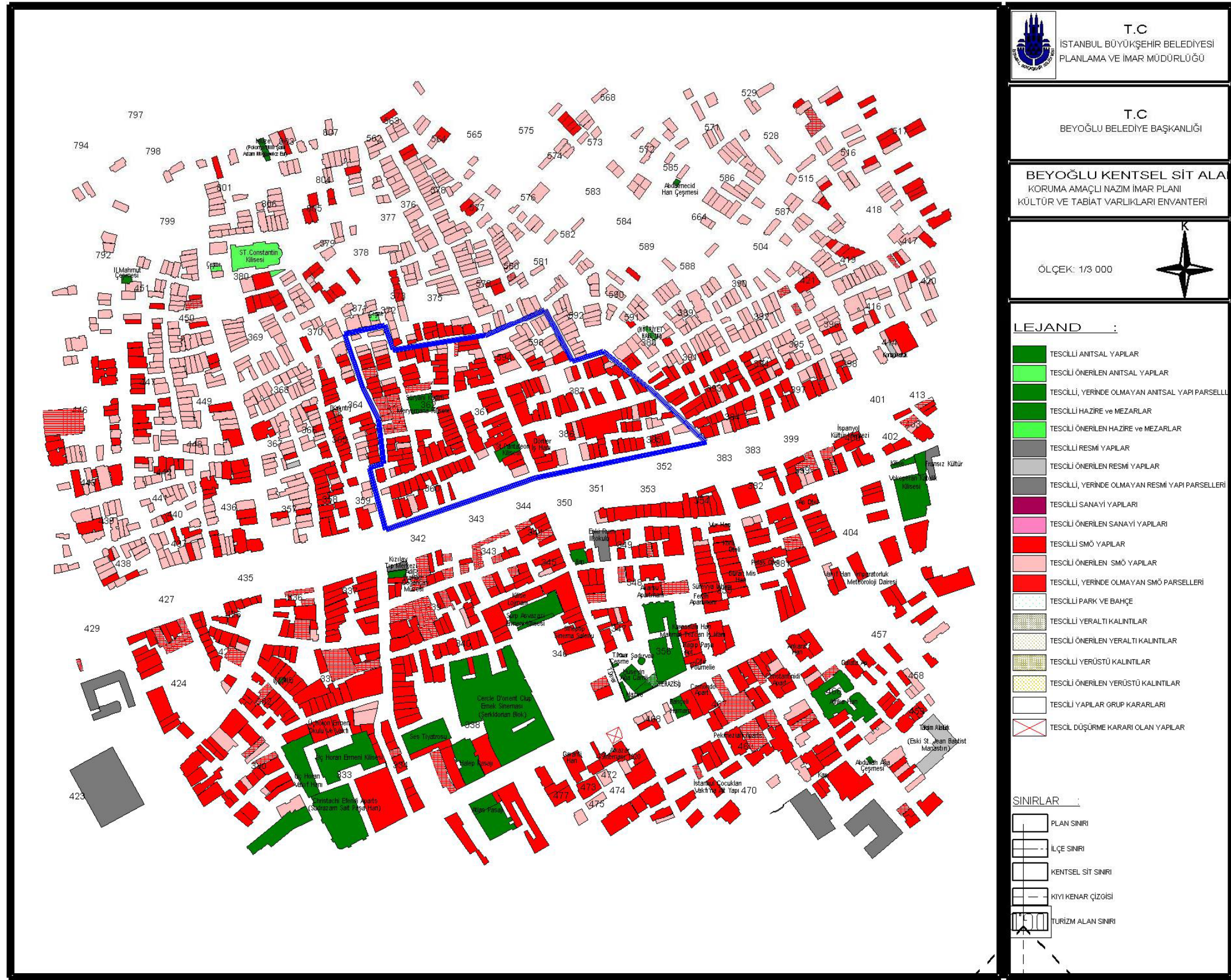
Kaynak: Tarlabası Yenileniyor, URL-1

Ek – 5: Beyoğlu İlçesi, Tarlabası ve Etrafı Yoğunluk Analizi

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Planlama Müdürlüğü, 2006

Ek – 6: Beyoğlu İlçesi, Tarlabası ve Etrafı Tescilli Eserler Analizi

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Planlama Müdürlüğü, 2006

Özgeçmiş...

1982 Çorum doğumlu olan Ahmet Asım Küçük ilk ve orta eğitimini burada tamamladı. 2000–2006 yılları arasında Erciyes Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünü bitirdi. 2006 yılından İstanbul Metropolitan Planlama merkezinde göreve, 2007 yılında da MSGSÜ Kentse Koruma ve Yenileme Bölümünde yüksek lisans eğitimine başladı. Halen İBB Şehir Planlama Müdürlüğünde görev yapmaktadır.